

AARNI MERTALA

KATSAUS OLYMPIAURHEILUN MORAALIIN -
TAUSTATEORIANA KULTTUURISEN VIIVEEN TEORIA

Jyväskylän yliopisto
Liikunnan sosiaalitieteiden laitos
Liikuntasosiologian
pro gradu –tutkielma kevät 2003

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Liikunnan sosiaalitieteiden laitos/ liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta

MERTALA, AARNI:

Katsaus olympiaurheilun moraaliiin – taustateoriana
kulttuurisen viiveen teoria

Pro gradu –tutkielma, 110 s.

Liikuntasosiologia

2003

Tiivistelmä

Tutkielman tarkoituksena oli teoreettisesti ymmärtää yhtäältä olympiaurheilun käytännön tason nopeaa muutosta ja toisaalta olympiaurheilun perinteisten moraalikoodien muuttumattomuutta. Käytännön tasona ymmärrettiin olympiaurheilijoiden yhteisö ja tämän sidosryhmät. Moraalikoodien ja olympialiikkeen muuttumattomuutta edusti Kansainvälinen olympiakomitea ja tämän sidosryhmät.

Tarkoituksena oli pohtia miksi urheilijoiden yhteisö on alttiimpi kulttuuriselle evoluutiolle kuin Kansainvälinen olympiakomitea. Tutkimuksessa etsittiin tämän ristiriitaisen tilanteen syitä ja seurauksia keskittyen olympiaurheilun moraaliiin. Aihe nähtiin tärkeäksi etenkin sen ajankohtaisen puhuttavuuden vuoksi. Sitä lähestyttiin kulttuurisen viiveen teoriaa apuna käyttäen. Teoria muokattiin aiheeseen istuvaksi yhdistämällä Thorstein Veblenin ja William Ogburnin ajatuksia. Teoreettinen rakennekokonaisuus koottiin aikaisempaan tutkimukseen ja ensikäden lähteisiin perehtymällä.

Työ osoitti, että moraalikoodit ovat ajan kuluessa muodostuneet Kansainväliselle olympiakomitealle hyödyllisiksi etenkin taloudellisessa mielessä ja siksi ne halutaan säilyttää. Samaan aikaan perinteisten moraalikoodien noudattaminen on urheilijoiden yhteisössä käynyt vaikeaksi. Urheilijoiden yhteisössä tapahtuva muutos pakottaa kuitenkin kaventamaan urheilun sääntöjä, joiden päälle muuttumattomat moraalikoodit liimataan. Tätä teoreettisesti rakennettua kokonaisuutta testattiin lopuksi analysoimalla Kansainvälisen olympiakomitean Olympic Review lehden artikkeleita. Analyysi antoi viitteitä siitä, että teoreettinen pohdinta osui kohdalleen.

Asiasanat: huippu-urheilu, kulttuurinen viive, moraalii, olympialiike, olympiaurheilu teoreettinen tutkimus

SISÄLTÖ:

JOHDANTO	5
1. KULTTUURISEN VIIVEEN TEORIA	7
2. KULTTUURISESTA JA YHTEISKUNNALLISESTA EVOLUUTIOSTA	9
2.1. Koko joukko kulttuuriseen viiveeseen kietoutuvia käsitteitä	10
2.2. Kulttuurista evoluutiota kiihdyttävistä tekijöistä	13
2.3. Kulttuurista evoluutiota vastustavista ja hidastavista tekijöistä	21
2.4. Kulttuurisen evoluution yhteenveto	29
3. SEREMONIALLISEN JA INSTRUMENTAALISEN YHTEISÖN OSIEN EROT	30
3.1. Muutospaine, muutosvapaus ja altistusaste	31
3.2. Instrumentaalinen yhteisön osa kulttuurisen evoluution kiihdyttäjänä ja seremoniallinen osa kitkana muutoksen rattaissa	32
4. ERILAISESTA ALTISTUSASTEESTA KOHTI KULTTUURISTA VIIVETTÄ – JA ERIMIELISYYKSIÄ	38
5. TEORIAN TULKINTAA JA KRITISOINTIA	42
5.1. Teorian asettamat haasteet	43
5.2. Miten tässä esitetty tulkinta kulttuurisesta viiveestä syntyi?	44
5.3. Miten kulttuurisen viiveen teoria ohjaa tulkintaa?	45
5.4. Metodista, analyysistä ja aineistosta	49
6. VEBLENIN URHEILUKÄSITYS VS. NYKYAIKAINEN (OLYMPIA)URHEILU	50
7. OLYMPIALIIKE KULTTUURISEN VIIVEEN TEORIAN KEHIKOSSA	52
7.1. Olympiaurheilijat muutospaineen ja muutosvapauden ristiaalloissa	52
7.1.1. Kilpailu, vertailu ja mittaaminen	53
7.1.2. Kilpailun avoimuus, kilpailijoiden määrä ja voittamisen niukkuus	55
7.1.3. Urheilijan apujoukot	57
7.1.4. Tekniikasta ja tieteestä kohti urheilijan valinnanvaihtoehtoja	58
7.1.5. Sponsoreilta potkua ja odotuksia	60
7.1.6. Moraalista tai moraalitonta – medialle maistuvat molemmat	62
7.1.7. Urheilijat tuotantovastuussa	66
7.1.8. Urheilijoiden yhteisön instrumentaalisuus pähkinän kuoressa	68

7.2.	KOK on kulttuurisen viiveen teorian raameista nähtynä...	69
7.2.1.	...määrävässä markkina-asemassa oleva olympiakisojen omistaja...	70
7.2.2.	..., joka harvainvaltansa tähden...	75
7.2.3.	...pönkittää omaa asemaansa...	77
7.2.4.	...ollen siis olympialiikkeen seremonialistinen yhteisö	81
8.	KULTTUURISEN VIIVEEN SÄILYTTÄMIEN MORAALIKOODIEN HYÖDYISTÄ JA HAITOISTA	82
9.	URHEILJOIHIN KOHDISTUVIEN MORAALIODOTUSTEN MUUTTUMATTOMUUDESTA AMATÖÖRISÄÄNNÖN MUUTOKSESSA	89
9.1.	Amatörismi-ihanteen alkutaipaleesta	90
9.2.	Todellisten muutosten aika alkaa	92
9.3.	Raha osaksi urheilua: olympismi murtuu – ei, vaan voimistuu	97
10.	TUTKIELMAN OMAKOHTAISTA ARVIOINTIA JA POHDINTAA	100
	LÄHDEAINEISTO; KIRJALLISUUS	104
	LÄHDEAINEISTO; SANOMALEHDET	107
	LÄHDEAINEISTO; OLYMPIC REVIEW –LEHDEN ARTIKKELIT	108
	LÄHDEAINEISTO; MULTIMEDIALÄHTEET	109

Johdanto

Huippu-urheilun moraalikoodit laadittiin pääosin 1800-luvun Englannissa. Uskaliaimmat näkevät niiden kantautuneet aina antiikin Kreikasta asti. Mutta olivatpa ne saaneet alkunsa sitten antiikin jumaltaruista tai viktoriaanisen ajan herrasmiesten ihanteista, niihin edelleen viitataan kun odotetaan moraalisesti suorasekäistä käytöstä. Samaan aikaan voi väittää, että nykyaikaisten olympiakisojen historian aikana tapahtunut aineellisen sekä aineettoman kulttuurin kehitys saa nopeudessaan aikajanamme kaikki aikaisemmat jaksot kalpenemaan. Eikä olympialiikekään ole säilynyt tältä muutokselta koskemattomana, vaikka autonomisuuden tiedetäänkin olleen yksi Pierre de Coubertinin ihanteista.

Tutkielmassani pyrin selittämään huippu- ja eritoten olympiaurheilijoihin kohdistuvien moraalisten odotusten ja todellisuuden kohtaamattomuutta. Argumentointini perustuu ajatukselle, että olympialiikkeessä on kaksi intresseiltään toisistaan poikkeavaa osaa: Kansainvälinen olympiakomitea (KOK) ja ”urheilijoiden yhteisö”. Tulen väittämään lisäksi, että KOK:n edunmukaista on ja on ollut asettaa urheilijoille moraalisia odotuksia. Urheilijoiden yhteisössä vaikuttava kilpailun logiikka ja sitä ympäröivät ”voittamisen teknologiat” eivät kuitenkaan käytännössään kohtaa ylhäältä asetettuja vaatimuksia. Selityksieni tueksi ja ajatteluani ohjaavaksi rakenteeksi otan Vebleniltä ja Ogburnilta muokkaamani kulttuurisen viiveen teorian. Etsin syitä jännitteisiin ja kipakkaan kritiikkiin yhtäältä urheilun muuttumattomuudesta ja toisaalta sen muutoksesta, jota ilmenee kun urheilija on yleisen mielipiteen mukaan moraaliton.

Tämän tutkielman tarkoituksena ei ole esittää yksityiskohtaista satavuotista historiikka olympialiikkeen kehityksestä. Tarkoituksena on lähinnä etsiä vastausta kysymyksiin: Miksi huippu-urheilijoilta on odotettu ja edelleen tänäkin päivänä odotetaan moraalisesti erityisen korrektia käytöstä? Miksi ja miten moraaliset odotukset urheilijoita kohtaan ovat pysyneet lähes muuttumattomina, vaikka moni muu asia, kuten valmentautuminen, on muuttunut ja kehittynyt huomasti? Miksi dopingin käyttö nykyään tai sala-ammattilaisuus aikoinaan koettiin skandaaleina? Miksi niin yleisen yhteiskunnallisen kuin urheilukulttuurinkin muutoksen keskellä moraaliset vaatimukset urheilijoita kohtaan näyttävät muuttuneen hitaasti?

Käsillä olevassa tutkimuksessa pohdinnan keskiössä ovat yhtäältä olympialiikkeen sisäiset suhteet ja toisaalta olympialiikettä välittömästi ympäröivien intressiryhmien vaikutus olympialiikkeeseen. Tavoitteena on teoreettisesti ymmärtää ja selittää miten urheiluun perinteisesti liitetyt moraalikoodit selviävät tässä toisistaan hyötyä tavoittelevien yhteisöjen ja instituutioiden verkossa. Haluan korostaa, että tavoitteena ei ole selittää minkään yksittäisen urheilun moraalikoodin muutosta, vaan pikemminkin tähtäimessä on selittää, miten moraalikoodit yleensä, niin lattealta kuin se kuulostaakin, ovat menestyneet ja/tai menehtyneet olympialiikkeessä ja huippu-urheilussa. Tutkimus ei koita kattaa koko olympialiikettä, vaan se kohdentuu liikkeen äärioloihin: kansainväliseen olympiakomiteaan (KOK) ja olympiaurheilijoihin. Tutkielman viimeisiä sivuja kääntäessään lukijalle lienee hahmottunut yksi näkemys siitä, miksi nykyhuippu-urheilun sääntörikkomukset nähdään suurena väärytenä.

Tavoitteena on hahmottaa urheilumaailmassa vallitsevia rakenteellisia syitä urheilijoiden moraalin pettämiseen. Koska tutkimuskohde on valtaisa ja kokonaisena tavoittamaton, tässä syntyvä teoreettinen (abstrakti) kokonaisrakenne ja ymmärrys kootaan yksittäisistä ”johtolangoista”, jotka antavat vastauksen tai vastauksia löyhästi asettamiini ongelmiin. Jotta kokonaisrakenteesta ei muodostuisi holtiton, käytän rajaavana teoriana Thorstein Veblenin (1975) ja William Ogburnin (1966) kirjoituksista muokkaamaani kulttuurisen viiveen teoriaa. Kulutan yleisen kulttuurisen viiveen teorian selostamiseen runsaasti sivuja, koska työssäni korostuu immateriaalisen kulttuurin merkitys kulttuuriin muutoksessa enemmän kuin mainitsemiäni herrojen aprikoinnissa. Heidän ajattelussaan kulttuuristen muutosten alkulähde on voimakkaammin materiaalisessa kulttuurissa.

Moraaliset ja moraalittomat teot nähdään tavallisesti yksittäisten urheilijoiden valinnoiksi, mutta “Syyt, jotka johtavat ihmistä väärään tekoon ovat monitasoisia ja tulkinnanvaraisia. -- Jos todellakin tuntisi ne lukemattomat syyt, jotka johtavat ihmisiä huonoihin tekoihin, olisi vaikea tuomita heitä” (Kunnas 2002, 155). Tämän tutkielman merkittävyys kiteytyy yritykseen ymmärtää huippu- ja eritoten olympiaurheilun sisäisten ja ulkoisten rakenteiden merkitystä tilanteessa, kun yksittäisen urheilijan moraalit pettää.

1. Kulttuurisen viiveen teoria

Kulttuurisen viiveen teorian katsotaan alun perin lähteneen amerikkalaisen Thorstein Veblenin kynästä. Veblenin (1975) teorian mukaan yhteiskunnat ja/tai yhteisöt sekä niissä esiintyvä toiminta jakautuvat kahteen pääosaan: instrumentaaliseen ja seremonialliseen. Korostettakoon, että hän ei ajatellut yhteiskunnan olevan kuitenkaan mustavalkoisesti kahteen osaan jakautunut, vaan instrumentaalisen ja seremoniallisen välissäkin oli hänen mukaansa omat toimijansa. Hänen teoretisointiaan leimaa kaikesta huolimatta kaksinapaisuus – ei sillä että se asioita käsitteellistettäessä olisi jotenkin eriskummallista. Tämä näkyy käsittepareissa: työntekovaisto – riistovaisto, vapaa-ajanluokka – työtätekevä luokka, kulttuuri – luonto, hyödyllinen – hyödytön sekä tietenkin seremoniallinen ja instrumentaalinen. Kaikki nämä käsitteet sekoittuvat tavalla tai toisella kulttuurisen viiveen teoriaan, mutta kaikkia niistä ei nosteta tarkoituksellisesti pohdinnan kohteeksi. Kulttuurisen viiveen teorian mukaan instrumentaalinen yhteiskunnan tai yhteisön osa kulkee sosiaalisen tai kulttuurisen muutoksen kärjessä instrumentaalisten toimiensa vuoksi. Seremoniallinen osa seuraa muutosta ”kulttuurisessa viiveessä” taantuen seremoniallisten syittensä taakse. (Veblen 1963a; 1963b; 1975; 2003a & 2003b.)

Myös William Ogburn (1966) – amerikkalainen hänkin – on teoretisoinut kulttuurista viivettä mm. teoksessaan *Social Change – with Respect to Cultural and Original Nature*, jonka alkuperäispainos ilmestyi vuonna 1922. Tässä muutama vuosikymmen Veblenin *The Theory of The Leisure Class* teoksen alkuperäispainoksen jälkeen ilmestyneessä kirjassa kulttuurinen viive saa selkeämmän ja käytännöllisemmän muodon kuin Veblenin vedoksessa. Ogburn väittää erilaisten sosiaalisten ja kulttuuristen muutosten tapahtuvan eri tahtiin eri yhteisön ja/tai yhteiskunnan osissa. Eri nopeudella muuttuvien yhteiskunnan osien välille syntyy – se samainen, kulttuurinen viive. Siinä missä Veblen näki kulttuurisen viiveen olevan lähinnä kahden eri sosiaaliluokan (vapaa-aika luokka ja työluokka) välinen asia, Ogburnille kulttuurinen viive näyttäytyi moni-ilmeisempänä ilmiönä. Ogburn (1966, 213-256) saattoi nähdä niin luonnonsuojelua koskevien rajoitusten käytäntöön tulemisen hitauden kuin työoloja parantavien lakienkin kangertelevan muodostumisen johtuvan kulttuurisesta viiveestä, tai kulttuurisesta laiskuudesta, kuten hän välillä ilmiötä nimittää.

Koska Veblen ja Ogburn näkivät kulttuurisen viiveen yhteiskunnassa hieman eri paikoissa, he myös selittivät sitä hieman toisistaan poikkeavin tavoin. Veblen selittää seremoniallisen (hänen tapauksessaan vapaa-aikaluokan), ja instrumentaalisen (työluokan) yhteisöjen välisen kulttuurisen viiveen johtuvan yhtäältä työluokan halusta kehittyä ja parantaa asemaansa ja toisaalta vapaa-aikaluokan halusta säilyttää ylivertainen asemansa jäädyttämällä heidän asemaansa uhkaama (instrumentaalinen)muutos. Ogburnin lähestymistapa oli osittain ehkä etäännyntynyt tästä sosiaalisten luokkien välisestä valtataistelun aiheuttamasta viiveestä. Siksi hänen tulkintansa sai aina kohteen mukaan tarkempia selityksiä kulttuurisen muutoksen hitaudelle ja/tai nopeudelle. Huomautettakoon, että Veblenin (1963a, 1963b, 1975, 2003) ajatukset eivät poissulje näitä lähtökohtia, mutteivät ne niitä korostakaan.

Tässä työssä yhdistetään Veblenin ja Ogburnin teorat ja selitystavat. Näin pääsen selittämään olympialiikkeessä tapahtuvaa muutosta laajemmasta perspektiivistä. Moraaliset koodit, joiden luonteen muutoksen syitä on tarkoitus pohtia, tulevat siis yhtäältä näyttäytymään ogburnilaisittain ajateltuna käytännöllisinä työkaluina, joita olympiaurheilun sidosryhmät oppivat käyttämään ja myöhemmin hylkäämään käytännön syistä, ja toisaalta vebleniläisittäin nähtynä seremoniallisina julistuksina, joilla yhteisöjen edustajat todella uskovat olevan moraalinen ja siksi vaihtoehdoton oikeutuksensa. Loppujen lopuksi tekemääni tulkintaan on vaikea nimittää sen enempää vebleniläiseksi kuin ogburnilaiseksikaan.

Siis kun jatkossa kirjoitan auki kulttuurisen viiveen ”yleistä teoriaa”, on tuloksena Veblenin ja Ogburnin ajatteluiden fuusio, johon myöhemmin asetan olympialiikkeen. Tässä vaiheessa (työn jo tehtyäni), on mahdoton sanoa kummalta mieheltä mikin ajatus on peräisin – jokunen saattaa olla jopa omiakkin. Väärinymmärrykset voi asettaa allekirjoittaneen ymmärtämättömyyden, mutta ei tarkoituksellisen väärinkäytöksen, tiliin. Koska tässä esitettävä kulttuurisen viiveen teoria on mainittujen tiedemiesten ajatteluiden yhdistelmä, en voi väittää, että kumpikaan heistä täysin yhtyisi muokkaamaani luomukseen. Ainakin Ogburn voisi sanoutua irti joistakin ajatuksistani, joissa viitataan immateriaalisen kulttuurin voimaan muutoksen aiheuttajana. Sillä olihan hän kaiketi jonkin sortin ”teknologiauskovainen”.

Teorian mukaan, kuten totesin, seremoniallinen osa kehittyy ajassa hitaammin kuin instrumentaalinen. Tämän kehitysnopeuden eron vuoksi osien välille syntyy viive – kulttuurinen viive. Lähden perustelemaan tätä ilmiötä sen alkutekijöitä käsin. Argumenttini kahden eri yhteisön eri muutosnopeudesta tulee pohjautumaan kulttuurisen evoluution tekijöihin. Käyn ensin läpi seikkoja, jotka nopeuttavat kulttuurista evoluutiota. Sen jälkeen paneudun evoluutiota hidastaviin tekijöihin. Kulttuurisen evoluution tekijöitä pohtiva osuus pohjustaa lukijaa ymmärtämään niitä voimia, jotka vaikuttavat seremoniallisissa ja/tai instrumentaalisisissa yhteisöissä. Kun olen esittänyt yleisiä seremoniallisten ja instrumentaalisten yhteisön osien piirteitä, pohdin miten nämä piirteet näyttäytyvät olympialiikkeessä: KOK:ssa ja ”urheilijoiden yhteisössä”. Olympialiikkeen osien istuttaminen kulttuurisen viiveen kehikkoon valottaa mitä merkitystä (tai hyötyä) urheilumaailmaan perinteisesti kuuluvilla tai siihen liimatuilla moraalikoodeilla on olympialiikkeen seremonialisteille ja instrumentalistille.

Kuten lukija saattaa ajatella, voi 1800-luvun lopulla alkunsa saaneen teorian ja nykyajankin välille syntyä ”kulttuurinen viive”. Kappaleen edetessä teenkin omaa tulkintaani teoriasta yrittäen istuttaa sen tähän hetkeen ja tarkoitukseeni sopivaksi. Esimerkkejä poimin nyky-yhteiskunnassa tapahtuvista muutoksista. Ylenmääräistä venyttämistä teorian sovittaminen nykyaikaiseen yhteiskuntaan tai olympialiikkeeseen ei mielestäni tarvitse. Kertooko se sitten teorian yksinkertaisuudesta ja itsestänselvyydestä sekä kyvyttömyydestä ilmaista mitään uutta, vai teorian kulttuurisen ja sosiaalisen evoluution tulkinnan osuvuudesta ja siksi sen soveltuvuudesta monen yhteiskunnallisen ilmiön tyhjentävään selostamiseen? Tämän pohtiminen jääkööt minulta työni lopettaviin kappaleisiin. Kokeneemmat yhteiskuntatieteilijät voivat toki pohtia kysymystä jo lukiessaan teoriaosuutta.

2. Kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta evoluutiosta

Tässä jaksossa määritellään aluksi keskeisiä käsitteitä, joiden avulla selostetaan kulttuurista ja yhteiskunnallista evoluutioita. Tutustuminen kulttuurista ja yhteiskunnallista evoluutiota nopeuttaviin sekä jarruttaviin tekijöihin johdattaa meidät

pikkuhiljaa ymmärtämään, miten ja miksi jotkut yhteisön osat kehittyvät nopeammin kuin toiset. Kehityksissään eroavien yhteisöjen tarkastelu taasen auttaa ymmärtämään miksi tietyt asiat alkavat saamaan eri merkityksiä jopa toisistaan riippuvaisissa osissa. Eli voimme tätä kautta selittää esimerkiksi sitä, miksi odotamme tai olemme odottaneet urheilijoilta moraalisesti ylevää käytöstä. Voimme myös ymmärtää miksi moraalikoodeissa pitäytyminen on erityisen tärkeää KOK:lle. Linkitykseni ei ehkä tässä vaiheessa aukene lukijalle, mutta jatko avanee ajatukseni. Seuraavaksi esittelen työkaluja, joiden tarkoituksena on helpottaa lukijan savotaa.

2.1. Koko joukko kulttuuriseen viiveeseen kietoutuvia käsitteitä

Ennen kuin lähdemme tutustumaan kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen tai yhteisölliseen evoluutioon on määriteltävä muutama käsite. Käytän pääosin Ogburnin (1966) käsitteitä, tehden niihin kuitenkin muutamia huomautuksia. Ogburn puhuu sosiaalisesta perinnöstä (heritage) ja sosiaalisesta ympäristöstä (environment), jotka tarkoittavat samaa. Hänen mukaansa sosiaalinen perintö on ihmisen aikaansaannosta. Sosiaalisen perinnön käsitteellä tarkoitan myös samaa kuin kulttuuri.

Sosiaalisen perinnön, eli kulttuurin, Ogburn (1966, 12) jakaa materiaaliseen ja immateriaaliseen kulttuuriin. Ensimmäiseen kuuluvat tietenkin kaikki konkreettiset objektit, joilla on massa ja ulottuvuus (talot, autot, lelut jne.). Immateriaalista kulttuuria ovat mm. tavat, uskomukset, normit, arvot, moraali, lakipykälät ja tieto. Sekä materiaalisen, että immateriaalisen kulttuurin tuotteet ovat asioita, joita ihminen tarvitsee toimiakseen yhteiskunnan jäsenenä. Jako immateriaaliseen ja materiaaliseen kulttuuriin on yhtä vaikea kuin jako luonnon ja kulttuurin välillä. Immateriaalisen kulttuurin pohjalta kehitetään materiaalista kulttuuria ja päinvastoin. Kulttuuri on siis pikemminkin näiden kahden osan muodostama kompleksinen kokonaisuus, jatkumo, jonka toisessa päässä vallitsee materiaalisuus ja toisessa immateriaalisuus. Eri yhteiskunnan osat ovat eri tavoin riippuvaisia kulttuurin immateriaalisista ja materiaalisista osista. Usein yhteiskunnan seremoniallinen osa on riippuvaisempi immateriaalisesta kuin materiaalisesta ja instrumentaalien osa on riippuvaisempi

materiaalisesta kuin immateriaalisesta (Veblen 1975). Mutta mitä tarkoittaa yhteiskunta?

Ogburnin (1966) mukaan yhteiskunta on erilaisten yhteisöjen summa, jossa toimitaan kulttuurin tarjoamin apuvälinein. Tieto, normit, arvot, lait ja säännöt ohjaavat niin yhteisöjen välistä kuin niiden sisäistäkin toimintaa. Yhteisöjen välistä toimintaa helpottavat myös materiaalisen kulttuurin tuotteet, kuten kommunikaatio-, kulku- ja muut työvälineet. Yksittäiset yhteisöt toimittavat yhteiskunnassa omaa osaansa, joka on yhteiskunnan toimivuuden kannalta tärkeää. Erilaiset yhteisöt sekoittuvat toisiinsa, koska niissä toimivat ihmiset saattavat kuulua moneen yhteisöön samaan aikaan. Esimerkiksi poliisi kuuluu paitsi kaikkien poliisien muodostamaan yhteisöön, hän voi kuulua myös urheiluseuraan, seurakuntaan ja perheeseen, jotka nekin ovat yhteisöjä. Yhteiskunta on siis monimutkainen yhteisöjen muodostama verkko, jossa osaset ovat toisiinsa kiedottuja. Tietyissä yhteisöissä tapahtuvat muutokset heijastuvat voimakkaimmin niihin yhteisöihin, jotka ovat läheisimmässä vuorovaikutussuhteessa muutoksen kourissa olevan yhteisön kanssa. Usein yhteisöt voidaan jakaa myös yhteisön osiin, joilla on toisistaan poikkeavaa toimintaa. Esimerkiksi poliisien yhteisön yksi osa hoitaa hallinnollisia toinen käytännöllisiä asioita.

Mikä on yhteiskunnan ja yhteisöjen suhde sosiaaliseen perintöön, eli kulttuuriin? Onko kulttuuri ikään kuin vain muuttumaton ohje ja apuväline yhteiskunnassa toimimiselle? Ei toki. Yhteiskunnat paitsi säilyttävät menneisyydestä juontavaa kulttuuria, mutta ne myös tuottavat uutta – tulevaisuuden perintöä. Sosiaalinen perintö on nimensä mukaisesti perintöä aikaisemmilta yhteiskunnilta ja yhteisöiltä. Osa sosiaalisesta perinnöstä toimii edelleen nykyisessäkin yhteiskunnassa, kun taas toisen osan viimeinen käyttöpäivä on mennyt umpeen ajat sitten. Nyky-yhteiskunta tuottaa kelvottoman perinnön tilalle uutta kulttuuria, jonka elinikä mitataan tulevaisuudessa. Yhteiskunta tuottaa siis sosiaalista perintöä helpottamaan yhteiskuntien välistä ja niiden sisäistä toimintaa.

Koska yhteiskunnat muodostuvat edelleen yhä pienemmistä ja pienemmistä toimintayksiköistä, joiden pienin yksikkö on ihminen, on myös kulttuuri jakautunut pieniksi osasiksi. Näitä osia kutsutaan alakulttuureiksi. Alakulttuurit kertovat ihmisille miten toimia pienemmissä yhteisöissä. Esimerkiksi huippu-urheilija, ja usein vain

huippu-urheilija, tietää, miten pitää toimia huippu-urheilijoiden yhteisössä. Alakulttuureissa on erilaiset käyttäytymistä ohjaavat norminsa ja arvonsa, jotka heijastuvat myös materiaaliseen kulttuuriin ja päinvastoin. Jos alakulttuurin edustajat ovat vaikkapa vapaamielisiä se näkyy heidän vaatetuksessaan ihoa paljastavana tyylinä. Tai jos heidän alakulttuurinsa arvoihin kuuluu ehdoton menestyminen, hyväksytään tuon menestymisen saavuttamiseksi monen sortin metodeja ja aineita. Alakulttuurin erilaisuus valtakulttuurista ja muista alakulttuureista johtuu siitä, että ko. yhteisöllä on omalaatuinen tarkoituksensa yhteiskunnassa. Jotkut yhteiskunnan osat ovat riippuvaisia sosiaalisesta perinnöstä – sanaparin viimeistä sanaa korostaen – toisille vanhoista tavoista ei välttämättä ole kuin haittaa.

Veblenin (1975) mukaan menneisyydessä tuotettu sosiaalinen perintö, erityisesti säännöt ja lait ovat tavalla tai toisella nykyisen yhteiskunnan tarpeisiin sopimattomia, siksi niihin kohdistuu jatkuva kehitysvaade. Esimerkiksi lakien astuessa voimaan, ne ovat jo osaltaan vanhoja. Tämä johtuu Veblenin mukaan siitä, että ennen kuin yhteiskunnassa oleva lakimuutosta vaativa epäkohta huomataan, on epäkohta jo ehtinyt vaikuttaa yhteiskunnassa. Laatiminen ja käytäntöön pano vievät taas oman aikansa ja yhteiskunta on tällä välin ehtinyt kehittyä. Voimaanastuva laki tuleekin myöhässä ja se sopisi parhaiten menneen yhteiskunnan tarpeisiin. Menneisyydessä muokatut lait eivät tietenkään ole täysin kelvottomia, koska yhteiskunnan muutos on hidasta. Ja muuttumattomuudesta hyötyvät yhteiskunnan osat edelleen hidastavat muutosta.

Yhteisöillä ja niiden yksilöillä tulee kuitenkin olla käsitys sosiaalisesta perinnöstä, jotta he voisivat toimia yhteiskunnassa. Sosiaalinen perintö siis yhtäläillä muokkaa yhteiskuntaa ja sen yksiköitä kuin yhteiskunta sosiaalista perintöä. Yhteiskuntaa voidaan pitää ensisijaisena suhteessa sosiaaliseen perintöön, eli yhteiskunta muokkaa ennemmin sosiaalista perintöä kuin toisin päin. Jako on jälleen vain käsitteellinen ja korostan, että todellisuudessa yhteiskunnan ja kulttuurin muutokset kulkevat käsi kädessä.

Käsitteellä evoluutio tarkoitetaan tässä yksinkertaisesti vain muutosta. Kun puhun kulttuurisesta evoluutiosta, tarkoitan kulttuurin eli sosiaalisen perinnön muutosta. Käyttäessäni ilmaisua yhteiskunnan tai yhteisön evoluutio tarkoitan yhteiskunnassa tai yhteisössä tapahtuvaa muutosta.

2.2. Kulttuurista evoluutiota kiihdyttävistä tekijöistä

Tässä jaksossa käyn läpi kulttuurista evoluutiota kiihdyttäviä tekijöitä. Ne voidaan karkeasti jakaa yhteisön sisäisistä ominaisuuksista ja ulkoisista suhteista riippuvaisiksi. Todellisuudessa ne kuitenkin kietoutuvat tiiviisti toisiinsa. Syy-seuraus – suhteet sisäisten ja ulkoisten tekijöiden välillä synnyttävät viljalti ”muna vai kana” dilemmoja, joita tässä ei syvemmin problematisoida. Tarkoituksena on sen sijaan valottaa tekijöiden välisiä yhteyksiä. Jakso pohjautuu Veblenin (1975; 2003a & 2003b) ja Ogburnin (1966) teoksiin. Moni kulttuurista evoluutiota kiihdyttävä tekijä on johdettavissa yksinkertaisesti kulttuurista evoluutiota hidastavien tekijöiden ideoista, joihin palaan myöhemmin mainitsemiini tiedemiehiin täsmällisemmin viitaten.

Yhteisön sisäinen toimintalogiikka

Kulttuurinen evoluutio tapahtuu vilkkaimmin siinä yhteisön tai yhteiskunnan osassa, jonka sisäinen rakenne ja toimintalogiikka pitävät yllä jatkuvaa muutosta. Tällöin on kyse tilanteesta, jolloin muutos on suoranainen yhteisön tai sen yksiköiden olemassaolonehto. Yhteisön tehtävä yhteiskunnassa on kehittyä. Paradoksaalisesti – kuten sanotaan – vain muutos on pysyvää. Tällöin muutos lähestyy kehityksen käsitettä. Muuttuva yhteisö tai sen osa sopeutuu paremmin sitä ympäröiviin tai sen sisältä kumpuaviin haasteisiin. On sopeuduttava vallitseviin olosuhteisiin aina uudestaan ja uudestaan. Kyse on darvinistisen evoluutio –ajatuksen ytimestä: Jos et pysty kehittymään tai mukautumaan, kuihdut pois. Toiset valtaavat paikkasi. Sama toistuu niin luonnossa kuin yhteiskunnassakin.

Muutoksen läheisyys

Paitsi yhteisön sisäinen toimintalogiikka, myös yhteisön ympärillä vaikuttavat tekijät saattavat vaikuttaa yhteisön muutokseen. Usein nämä ovatkin toisistaan riippuvia tekijöitä, kuten monopoliasemassa olevan yrityksen ei juuri tarvitse kehittyä, mutta kun markkinoille saapuu kilpailija, on asema arvioitava uudelleen. On ”profiloiduttava”,

etsittävä omaa ”asiakassegmenttiä” ja kehitettävä ”imagoa”. Yrityksen sisäiset toimintamallit muuttuvat näin ulkoisesta muutoksesta, painostuksesta.

Myös luonnonvarojen hupeneminen voi edustaa yhteisön ympärillä tapahtuvaa muutosta, joka sysää yhteisön muuttamaan toimintaansa. Ne ihmiset ja yhteisön osat, jotka ovat välittömästi riippuvaisia luonnonantimista joutuvat ensimmäisinä sopeutumaan tai pohtimaan muutosta. Esimerkiksi maanviljelystuotannosta elantonsa saavat viljelijät joutuvat pohtimaan miten tuottaa niukkenevasta luonnosta vakiomäärä tai enemmän ravintoa. Geeniteknologian avulla voidaan tuottaa tehokkaammin tarvittavia tuotteita ja näin ehtyvätkin luonnonvarat voisivat täyttää (tiettyyn pisteeseen asti) vanhat kulutustottumuksemme. Geeniteknologia, kuten hyvin tiedämme, aiheuttaa monisäikeistä keskustelua, koska se murtaa luonnon ja kulttuurin välistä aitaa: Ennen vain luonnon hallinnassa olevat asiat tulevat ihmisen päätöksenteon alaisiksi (luonnon ja kulttuurin suhteesta ks. Bauman 1997). Eettiset kysymykset, kuten: onko oikein, että ihminen voi kloonata eläimiä ja samaan aikaan yksipuolistaa luonnon geeniperimää, mutta samalla voi tarjota enemmän ruokaa maailman nälkäänäkeville ihmisille, arveluttavat mieliämme. Ensimmäisenä näihin kysymyksiin, joutuvat etsimään vastausta ne yhteisöt, joita asia koskettaa kaikista läheisimmin. Tämä tarkoittaa sitä, että he, jotka ensimmäisenä joutuvat pohtimaan teknologisia tai tieteellisiä (instrumentaalisia) ratkaisuja, joutuvat myös ensimmäisenä pohtimaan, onko toiminta oikein, onko se hyvää. Vanhat moraaliset arvot joutuvat näin arvioinnin kohteeksi ensimmäiseksi siellä, missä tehdään muutokseen vastaavia ratkaisuja. (geeniteknologiasta ks. Launis 2000.) Tämä ”muutoksen läheisyys –teesi” on johdettavissa yksinkertaisesti Ogburnin (1966) ja Veblenin (1975 & 2003) mukaan kulttuurista evoluutiota hidastavasta tekijästä, eli ”muutoksen etäisyys” –ajatuksesta. Tästä tarkemmin jaksossa 2.3..

Edelliseen ympäristön muutokseen voimakkaasti liittyen, myös yhteisön sisällä tapahtuvat muutokset (esim. väestönkasvu, kulutustottumukset) pakottavat tuotannosta vastuussa olevat ihmiset kehittämään uusia teknologioita kasvaviin tarpeisiin. Sisäinen muutos tässä tapauksessa, johtaa samantapaiseen muutosketjuun kuin ympäristön yhteisölle asettamat haasteet. Uuteen tilanteeseen sopeutumista, oli pa sen sitten ympäristöstä tai yhteisön sisäisestä muutoksesta johtuvaa, kiihdyttävät yhteisön tarpeet ja/tai puutteet. Ne yhteisöt, jotka ovat lähinnä muutosta ja joiden olemassaolo vaatii

sopeutumista, muuttavat toimintatapojaan, kulttuuriaan, koska ne ovat voimakkaassa riippuvuussuhteessa muutokseen.

Niin kuin ympäristön ja yhteisön sisäisten muutosten aikaansaamat tekniset tai teknologiset kehitykset pakottavat eettiseen keskusteluun, niin myös taloudelliset kuin muodinkin muutokset ja vaihtelut aiheuttavat moraalikeskusteluja. Kysymme: Onko oikein, että yritysjohtajille maksetaan miljoonapalkkioita, kun samaan aikaan tehtaista potkitaan pihalle tarpeettomia työntekijöitä tuotantokustannuksellisista syistä? Onko oikein, että lapsille markkinoidaan ja myydään ihoa paljastavia vaatteita? Niin tai näin, olipa kyseessä työttömyyskortistoon joutuva liukuhihnatyöntekijä tai lapsensa identiteettiä pohtiva vanhempi, muutoksen keskiössä olevasta yhteisön osasta löytyvät ne ihmiset, jotka pohtivat ensimmäisenä tapahtumien moraalisuutta. Niistä yhteisöistä, joita muutos vähemmän koskettaa, puhutaan jaksossa ”kulttuurista evoluutiota hidastavista tekijöistä”.

Kulttuurin akkumulaatio

Kulttuurista ja sosiaalista evoluutiota vie eteenpäin myös kulttuurin akkumulaatio. Tämä tarkoittaa sitä, että vanhan kulttuurin osat yhdistyvät, jolloin kulttuuri ikään kuin kasvaa. Tämä ilmenee materiaalisessa kulttuurissa esimerkiksi keksintöjen kohdalla. Uudet keksinnöt syntyvät vanhoja keksintöjä yhdistelemällä. Tästä Ogburnilta lainattu esimerkki. Höyrymoottori ja laiva olivat aluksi rinnakkaisia keksintöjä, mutta kun joku keksi yhdistää ne, syntyi höyrylaiva. Mitä uudemmissa laitteista on kyse, sitä enemmän niissä on vanhoja keksintöjä. Ajatellaanpa vaikkapa uutta autoa. Siinä on pyörät, jotka pyörivät samalla periaatteella kuin kivikaudellakin, ja moottori, joka toimii luolamiesten keksimän palamisilmiön avulla, puhumattakaan sähköjohdoista, ilmastoinnista, valoista, ilmatyynyistä, turvavöistä ja nopeusmittarista. Kaikki keksintöjä, jotka on keksitty alun perin jotain muuta tarkoitusta varten. Sama vanhojen keksintöjen yhdistelemisen riemu näkyy kännyköissä, pelikonsoleissa ja digitaalikameroissa ”monitoimikoneista” puhumattakaan. Kun siis uusia keksintöjä tehdään, samalla mahdollisten yhdistelmien määrä kasvaa, kuten myös kulttuurisen evoluution kasvu- ja kehityspotentiaali. (Ogburn 1966, 80-102.)

Kulttuurisena akkumulaationa pidetään myös tieteellisen tiedon kerrostumista ja lisääntymistä. Vanha tieto mahdollistaa uuden ymmärtämisen ja kehittämisen. Tiedettä lukuun ottamatta kulttuurinen akkumulaatio on Ogburnin mukaan varsin hidasta niin sanotun immateriaalisen kulttuurin osissa, kuten uskonnoissa. Vaikka sekä uskonto, että tiede ovat immateriaalisen kulttuurin osia, niiden sisäinen logiikka eroavat toisistaan: Tiede pyrkii kehittämään uutta tietoa, kun taas uskonnot pitäytyvät kivitauluihin kirjoitetuissa opeissaan. Tieteen lisäksi kulttuurin akkumulaatio on siis pääsääntöisesti vilkkainta materiaalisessa kulttuurissa ja sitä tuottavissa yhteisöissä. (Ogburn 1966.)

Uusi kulttuuri raivaa tilaa vanhalta

Keksintöjen lisääntymiseen liittyy tietenkin myös se mahdollisuus, että vanhat keksinnöt poistuvat käytöstä. Höyrymoottoria ei aseteta laivaan enää ainakaan käytännöllisyysyistä, sillä tehokkaampiakin moottoreita on jo keksitty. Monikaan maanviljelijä ei käytä enää viikatetta, kun työt hoituvat tehokkaammin puimurilla. Vanhat esineet museoidaan, ja tovin kuluttua tulevaisuuden ihmiset kysyvät vanhoja kapistuksia ihmetellen: ”mikä toi on?” Samoin saattaa käydä myös immateriaaliselle kulttuurille, kuten tavoille ja taidoille. Nyky-yhteiskunnassa ollaan huolissaan vanhojen kansalaistaitojen katoamisesta. Uuden teknologian myötä nettisurffailu ohittaa tarpeellisuudessaan lumisessa metsässä liikkumisen taidon ja lyhyiden tekstiviestien kirjoittamisenkyky hymiöineen :-(- valloittaa alaa paperikirjeisiin kirjoitetulta kaunopuheisuudelta. Joskus tapojen ulkokuori saattaa pysyä muuttumattomana, mutta sisäinen merkitys vaihtuu. Näin on käynyt esimerkiksi alkuperäiskansojen rituaalitanseille: Tanssin muoto kestää isältä pojalle, mutta siinä missä esi-isät pyörähtelivät metsän jumalille, pojanpojat hyppivät autenttisuutta etsivien massaturistien dollareille.

Yhteisön jäsenten määrä ja näiden tiheys

Kuten edellä yritin selittää, yhteisön väestönkasvu vaikuttaa yhteisön tarpeiden kasvun kautta teknologiseen, moraaliseen ym. yhteisön evoluutioon. Yhteisön väestönkasvuun liittyvä yhteisön koko vaikuttaa myös muuten kuin tarpeiden, sopeutumisen tai

puutoksen kautta kulttuuriseen evoluutioon. Yhteisön väkiluvun ollessa suuri, kulttuurisella evoluutiolla on taipumus nopeutua. Ogburnin (1966) mukaan suureen väestöön mahtuu yksinkertaisesti enemmän erilaisuutta kuin pieneen. Esimerkiksi poikkeavasti käyttäytyviä, jotka murtavat vanhojen normien asettamia rajoja, on enemmän suuressa kuin pienessä yhteisössä. Suuressa ihmisjoukossa on myös tietenkin enemmän ”keksijöitä” kuin pienessä, joten heidän oivallustensa yhdisteleminen kiihdyttää kehitystä. Tästä syystä kai kaikki lahjakkaimmat IT-alan ihmiset löytävät tiensä ”pii-laaksoihin” ja tutkijat yliopistoihin, joissa ”viisaus” tiivistyy ja kaltaisensa löytävät toisensa. Suuressa yhteisössä yksilö joutuu myös kiivaammin taistelemaan omasta asemastaan sillä haastajia on enemmän kuin pienessä yhteisössä. Kilpailu kovenee ja paine vastaanottaa ja kehittää kulttuurisen evoluution selviytymis- tai erottautumiskeinoja, kuten uusia teknologioita, musiikki- tai vaatetyylejä, tapoja ja arvoja, kasvaa. Kuten jo esitetyn rivien välistä voi lukea, on yhteisön tai yhteiskunnan koon lisäksi yhteisön jäsenten tai yhteisöjen välisellä tiheydellä myös merkityksensä. Tämä tiheyden käsite lähenee merkityksessään jo aiemmin pohdittua muutoksen läheisyyden käsitettä sekä seuraavan pohdinnan kohdetta: vertailtavuutta.

Vertailtavuuden, kilpailun ja vaihtuvuuden merkityksestä kulttuuriseen evoluutioon

Mitä tiheämmästä yhteisöstä on kyse, sen helpommin sen jäseniä on vertailla. Vertailu pakottaa ihmiset muuttumaan paremmaksi ja myös erottautumaan joukosta. Ihmisten vertailevat ja arvostelevat katseet pakottavat meidät hakemaan tyyliimme, tavaroihimme, käytökseemme ja arvoihimme muutosta. Vertaamme itseämme parempiosaisiin tai markkinoinnin muodostamaan ihanneihmiseen ja tavoittelemme heidän käytössään olevia ”arvonkantajia”. Kun suoritusten vertailusta tulee tavanomaisempaa ja helpompaa (vertailumekanismien kehittyessä), kykyjen osoittaminen tulee samalla yhä tärkeämmäksi ja tärkeämmäksi (Veblen 1975).

Taistelu paremmuudesta on Veblenin (1975) mukaan suoranainen kulttuurisen evoluution ehto. Ilman kilpailua kulttuuri jäisi paikalleen. Hänen mukaansa ihmiset ovat aina kilpailleet, mutta varsinainen riiston aikakausi alkoi, kun riistoasenteesta (predatory attitude) tuli vallitseva, tavanomainen ja arvostettu ajattelun malli. Kilpailusta ja siinä

menestymisen tavoittelusta tuli ihailtava asenne. Ihmisen tulee pärjätä, ja menestystä haluavia ihmisiä ihaillaan. Tavoittelemattomuus nähdään laiskuutena. Näin muutamme kulttuuria vertailun kautta. Herkimmin taitavat muuttua seikat, jotka ovat ulkoisia – materiaalisia, koska ne ovat näkyvillä kaikkien arvioitavissa kaiken aikaa.

Paitsi että vertailu kohdentuu parempiosaisten kallisarvoisiin tavaroihin ja arvovaltaisempien huomiota herättäviin käytöstapoihin, ohjautuu se myös vertaisiimme ja oman toimintamme arvioimiseen. Kumpi on nopeampi halonhakkuussa; minä vai työkaverini? Kumpi tekee parempaa laatua? Mitä helpompi ihmisten edesottamuksia on verrata, sitä selkeämpään kilpailuasemaan he joutuvat ja sitä kernaammin he käyttävät keinoja, jotka takaavat heille menestyksen – olivatpa nuo keinot sitten vanhoja tai uusia, sallittuja tai kiellettyjä. Veblenin käsittein ilmaistuna työntekovaisto (pakottaa ihmiset suorittamaan. Sen liikkeellepanevana voimana on ihmisten halu kokea, että muiden ja heidän oma elämänsä on hyödyllistä, ja mitä hyödyllisempi, sen parempi. (Veblen 1975; työntekovaistosta tarkemmin ks. Veblen 2003a.)

Yhteisössä, jossa vertailu on helppoa, kehitys tapahtuu nopeasti, koska materiaalisen kulttuurin edustajien työntuloksia on helpompi verrata kuin immateriaalisen: Tavarat ovat meille näkyviä, joskus maistuvia, joskus haisevia. Toisinaan me voimme arvioida niitä kuuntelemalla (äänentoistolaitteet). Usein haluamme hypistellen arvioida kankaan laatua tai auton maalipintaa. Lähes aina materiaalisen kulttuurin tuotteet voidaan laskea, mitata ja punnita. Meillä on lukematon määrä tapoja laittaa tavarat paremmuusjärjestykseen. Sen sijaan immateriaalisen kulttuurin tuotteiden arviointi on vaikeampaa.

Usein immateriaalisen tuotteen paremmuus on ”makuasia, josta ei voi kiistellä”. Jo pelkkä työn tulosten vertailtavuus sinänsä laittaa meidät panemaan parastamme tai ehkä realistisemmin sanottuna; painostaa meitä parempaan suoritukseen kuin muut. Kun vielä työn paremmuudesta palkitaan, saavat vertailijat ulkoisia (lisä)syitä toistensa ja itsensä päihittämiseen. Nykyään monesta työstä maksetaan vain provisiopalkka tehdyn työn mukaan. Kun työntekijöiden palkka tai urakehitys liitetään työssä menestymiseen, on kehittymisen vaade kova. Ja kulttuuri kehittyy, eikä kehitykselle ole vaihtoehtoa.

Vertailu on kilpailun perusehto. Voittajan keinot, tavat, välineet ja arvot jäävät tietenkin elämään, koska ne ovat lähimpänä parasta mahdollista tapaa saavuttaa paremmuus. Kaikki turha karsiutuu pois. Seuraava voittaja tai ennätyksen tekijä on edellistäkin lähempänä ja ”oikeammassa”. He, jotka eivät kilpailussa pärjää, voivat teknologioineen, toimintatapoineen, tavaroineen ja arvoineen poistua areenalta, markkinoilta tai politiikasta, minkälaisesta kilpailusta kulloinkin lieneekään kysymys. Kun kilpailussa menestyminen on ehto yhteisössä säilymiselle, häviäjät poistuvat ominaisuuksiensa kanssa. Yhteisöissä, joiden sisäinen toimintalogiikka pakottaa jäsenensä kilpailuun, ihmisten vaihtuvuus on suuri. Tällöin kilpailussa menestymisen takaavat arvot pysyvät samana, mutta muut arvot saattavat ihmisten mukana muuttua. Kilpailussa kehittymisen arvo ei katoa mihinkään.

Kulttuurinen diffuusio ja liberaalisuus

Kulttuurinen evoluutio etenee nopeammin kulttuurien tai kulttuurin osasten (alakulttuurien) sekoittuessa toisiinsa kuin niiden ollessa erillään. Tämän ilmiön Ogburn (1966), nimitti kulttuurien diffuusioksi (yhdistyminen). Aivan kuten yhden kulttuurin akkumulaatiossa myös kahden tai useamman kulttuurin yhdistymisessä uusien keksintöjen, tapojen ja arvojen yhdistelmien määrä kasvaa. Yhdistyvistä kulttuureista muodostuu uudenlainen kulttuuri, johon jää elämään vanhojen kulttuurien osia. Usein vanhojen kulttuurien tavat, arvot tai normit, jotka jollain tapaa tukevat toisiaan menestyvät diffuusiossa parhaiten. Esimerkiksi urheilumenestystä on selitetty kahden kulttuurin osan: urheilun ja uskonnon yhdistymisellä tai nimenomaan sillä, että urheilukulttuurin ja uskonnon suorittamiseen liittyvät arvot tukevat toisiaan. Näin mm. Max Weber, kuten tiedetään, selitti valtakulttuurin suorituskeskeisyyden lisääntymistä. Vanhoja laitteita käytetään uusiin tarkoituksiin ja vanhat normit saavat uusia merkityksiä. Esimerkiksi maailman ”supistuessa” satelliittiteknologian avulla kielet sekoittuvat, maailman kolkasta riippumatta amerikkalaiset tv-sarjat kertovat ihmisille, mikä on tavoittelemisen arvoista elämässä. Tätä muutosta voidaan toki pitää myös kulttuurin kuihtumisena, mutta yhtä kaikki: se on kulttuurista evoluutiota.

Joka tapauksessa kulttuurien kohdatessa tapahtuu muutosta. Voidaan myös väittää, että mitä enemmän toisistaan poikkeavat kulttuurit kohtaavat, sitä suurempi muutos on

edessä. Molempien kulttuurien arvot joutuvat puntariin. Kahden eri kulttuurin edustajat arvioivat toistensa tapoja. Ihmiset alkavat reflektoida myös omaa kulttuuriaan, koska he tulevat tietoiseksi ominaispiirteistään vasta kohdattuun toiseutta (Bauman 1997). Jos kohtaamista ei tapahdu, ei myöskään itsearviointin prosessi voi käynnistyä. Heterogeenisyys työntää siis ikään kuin itsestään muutokseen, joka ajan myötä helpottaa kanssakäymistä. Kulttuurien ja eri yhteisöjen jäsenten kohdatessa sopeutumista ja auvoisemman yhteiselon saavuttamista nopeuttavat ihmisten asenteet. Liberaalisuus, avomielisuus ja suvaitsevaisuus ovat asenteita, joita tarvitsemme lähestyessämme vieraan kulttuurin edustajaa. Ilman lähestymiselle annettua mahdollisuutta emme voi oppia uutta eikä muutokselle löydy sijaa. Toisaalta yhteiskunnan heterogeenisyys voidaan nähdä muutosta vastustavankin voimana. Koska yhteiskunnassa on erilaisia ryhmiä, on näillä tietenkin erilaiset intressit. Yhden tahto voi olla muuttaa yhteiskuntaa tai kulttuuria intressiensä suuntaan, mutta toinen taas haraa vastaan, koska muutos merkitsisi tämän aseman heikkenemistä (ks. Ogburn 1966, 260-261). Itse asiassa juuri tämän ongelman ympärille tämäkin työ paljolti kietoutuu. Oma näkemykseni on, että kulttuurin heterogeenisyys, vaikkakin varmasti myös hidastaa muutosta, on ennemminkin muutoksen lähde. Mikä tarve homogeenista, täysin ristiriidatonta kulttuuria tai yhteiskuntaa muuttaisi?

Oheiseen taulukkoon on koottu tärkeimmät kulttuurista evoluutiota kiihdyttävät tekijät, jotta lukija voi tarvittaessa palauttaa mieleensä ko. seikat.

TAULUKKO 1. Taulukkoon on koottu Ogburnia (1966) ja Vebleniä (1975) mukaellen kulttuurista evoluutiota kiihdyttäviä tekijöitä aakkosjärjestykseen.

Kulttuurista evoluutiota nopeuttavia tekijöitä
<i>Ihmisen arvon määräytyminen työssä kehittymisen mukaan</i>
<i>Ihmisten määrä suuri (kilpailu, enemmän keksijöitä)</i>
<i>Ihmisten vaihtuvuus (vanhojen arvojen sitovuus pienenee)</i>
<i>Keksintöjen akkumulaatio</i>
<i>Kulttuurien diffuusio (yhdistelmien määrä)</i>
<i>Kulttuurin kasvaminen (uusien yhdistelmien määrä kasvaa)</i>
<i>Kulttuurin osa on muutoksen keskellä (sosiaalisesti, taloudellisesti, moraalisesti)</i>
<i>Materiaalisen kulttuurin läheisyys</i>
<i>Mitattavuus, vertailtavuus ja kilpailu sekä sosiaalisen pääoman tavoittelu</i>
<i>Muuttuminen tai kehittyminen on osa yhteisön toimintalogiikkaa</i>
<i>Tarve (puute)</i>
<i>Vanhat tavat eivät tuo kehitystä</i>
<i>Vapaamielinen asenne</i>

2.3. Kulttuurista evoluutiota vastustavista ja hidastavista tekijöistä

Edellisessä kappaleessa pohdin, mitkä tekijät vaikuttavat nopeuttavasti kulttuuriseen evoluutioon. Kuten lukija on varmasti oivaltanut, edellä esitettyjen ominaisuuksien vastakohdat vastustavat tai hidastavat kulttuurista evoluutiota ja samalla yhteisöjen ja yhteiskuntien muutosta. Tässä kappaleessa pohdin tarkemmin, miten vastustus vaikuttaa kulttuurin muutokseen. Samalla tie seremoniallisten yhteisöjen ominaisuuksien ja toimintamotiivien ymmärtämiseen tasoittuu.

Kulttuurista ja sosiaalista evoluutiota vastustavat tekijät estävät tavalla tai toisella muutosta. Näitä tekijöitä on, kuten evoluutiota vauhdittaviakin tekijöitä, sekä yhteisön sisällä että niiden ulkopuolella. Ne voivat olla passiivisia tai aktiivisia sekä tiedostamattomasti tai tiedostetusti muutokselle asetettuja esteitä.

Eristäytyneisyys

Kulttuurisesti eristäytynyt yhteisö muuttuu hitaasti. Eristäytymisen syytä on lukuisia (Veblen 2003b). Yhteisö voi joutua tai aktiivisesti hakeutua eristykseen muusta maailmasta. Kokonaiset valtiot, kuten entinen Burma nykyään Myanmarina tunnettu valtio, voivat sulkeutua omasta valinnastaan muun maailman ulottumattomiin. Yksittäiset valtiot saattavat joutua myös esimerkiksi taloudellisten boikottien kohteeksi, jolloin syyt saattavat olla hyvinkin monisäikeiset. Näin on käynyt lähihistoriassamme esimerkiksi Irakille. Olkoonpa kyseessä kokonaiset valtiot tai pienemmät yhteisöt ja syynä sitten vaikkapa poliittiset erimielisyydet, taloudelliset lainalaisuudet, oikeudelliset esteet, kielimuurit, maantieteellinen etäisyys, henkilökemia, teknologioiden yhteensopimattomuus tai uskonnolliset erimielisyydet, niin eristyksissä olevan yhteisön kulttuurinen evoluutio on hitaampaa kuin toisiin yhteisöihin kytköksissä olevat vastaavat yksiköt. Eristetyllä tai eristäytyneellä yhteisöllä ei ole joko halua tai mahdollisuutta muuttua. Siihen ei ylety myöskään muissa yhteisöissä tapahtuvat muutokset (ellei muissa yhteisöissä tapahtuva muutos tee loppua nimenomaiselle eristäytyneisyydelle).

On väärin ajatella, että vain toisilleen täysin vastakkaisten intressien yhteisöt hakeutuisivat toisistaan erilleen. Myös yhteisö, joka toimii yhteisen asian eteen, voi jakautua kahtia. Esimerkiksi nyrkkipajasta tehtaaksi muuttuneen yrityksen johto ja työntekijät ymmärsivät aluksi toisiaan – paljolti siitä syystä, että johtaja ja haalarimies olivat yksi ja sama henkilö. Yrityksen laajennuttua työtehtävät jakoutuivat selkeämmin. Kun yksi takoi rautaa, toinen tahkosi taloudellisia päätöksiä. Kasvaneessa yrityksessä työntekijät ja johtajat saattavat olla toisistaan erillisiä ja ehkä jopa mielellään toisistaan erottautuvia osia. Tämän kaltaisissa tilanteissa yhdessä saavutettu voitto, ja etenkin sen jakaminen halkaisee intressit sekä mielipiteet. Kysymys, josta ongelmat nousevat, kuuluu: kumman toiminta on ollut tärkeämpää.

Sosiaaliseen eristäytyneisyyteen liittyvä piirre on yhteisön jäsenten vaihtumattomuus ja tästä seuraava yhteisön muuttumattomuus – kulttuurisen evoluution hitaus. Samat ihmiset hallitsevat tiettyä asemaa vuodesta toiseen. Yhteisö tai sen osa pysyy homogeenisena. Koska yhteisön jäsenten henkilökohtaiset arvot eivät muutu nopeasti, yhteisön kollektiiviset arvot säilyvät. Ja vaikka yhteisön jäsenet vaihtuisivat ajan myötä, pysyy yhteisö samanlaisena, jos seuraajien valinnasta tehtävä päätös tehdään ko. yhteisön sisällä.

Sosiaalisen luokkajaon ominaisuuksista kulttuuriselle muutokselle ja muuttumattomuudelle syitä etsinyt Veblen näki, että taloudellisesti vakaassa asemassa olevat ihmiset haluavat säilyttää asemansa. Näin kyseisen kaltaisen yhteisön toiminnanlogiikka muodostuu rakenteita säilyttäväksi. Veblenin aikana ihmisten arvo määräytyi siniverisyydestä, maanomistuksesta tai muista valtaa jakamattomista ominaisuuksista, normeista ja arvoista. Aseman säilyttämisen välineet riippuvat yhteisöstä, enkä lähde niitä tässä luetteloimaan. Se olisi yksinkertaisesti puuduttavaa ja loputonta. Joka tapauksessa valta-aseman saavuttanut yhteisö asettaa parhaaksi katsomiaan kapuloita status quota uhkaavan muutoksen rattaisiin. Sulkeutuneisuus lähenee jossain määrin demokratiavajeen käsitettä, jota käsitellään myöhemmin tarkemmin. Se, että yhteisö säilyy muuttumattomana ja eristyksissä, takaa yhteisön osalle erityisaseman. Tämä erityisyys tulee esille usein niin, että kyseiselle yhteisön osalle tai tämän yhteisön osan jäsenille ei löydy vertailukohtaa tai vaihtoehtoa. Tämä vertailun mahdottomuus on seuraava kulttuurista evoluutiota hidastava tekijä, jonka piirteitä koitan selittää.

Vertailukohtien ja kilpailun puute

Kulttuurista evoluutiota nopeuttavia tekijöitä pohtiessani totesin, että vertailu ja kilpailu vauhdittavat muutosta. Ei siis ole järisyttävä uutinen, että näiden tekijöiden puute hidastaa kulttuurista evoluutiota. Tämä on havaittavissa jälleen kerran lukuisissa elämän lohkoissa. Uskonto, jolle ei syvästi uskonnollisessa yhteisössä sallita haastajia, pysyy muuttumattomana. Yrityksen, jolla on monopoliasema, ei tarvitse kehittää tuotteitaan. Diktaattori, joka valtansa sokaisema eliminoi opposition, pyyhkii teoillaan muutoksen mahdollisuuden.

Joskus vertailukohdan eliminointi ei ole edes tarkoituksellista. Emme yksinkertaisesti näe vaihtoehtoja. Kulttuuri, johon sosialisoidumme, näyttäytyy vaihtoehdottomana, koska yhteiskunnalla ei ole muuta sosiaalista perintöä annettavanaan. Immateriaalisten kulttuurin tuotteiden vertaaminen on huomattavasti vaikeampaa kuin materiaalisten kulttuurin tuotteiden. On erittäin vaikeaa asettaa kriteereitä aineettomalle kulttuurille. Millä perustein voimme esimerkiksi sanoa, että kristinusko on parempi kuin islaminusko? Ongelmallista on myös sanoa kuka presidentti on ollut paras missäkin asiassa. Aivotyön tekijöiden hyvyttä on vaikea arvioida, koska työn tulosta ei voi mitata, punnita, tai laskea samankaltaisilla (objektiivisilla) asteikoilla kuin tavaroita. Vertailutekniikka on kehittymätön. Ja jos aineellisen maailman vertailukeinoja yritetään soveltaa immateriaaliseen kulttuuriin, kuten tieteeseen, saatetaan mennä pahasti mönkään. Tuntuu, että tieteellisenkin yhteisön toimintalogiikka suorastaan suojelee itseään arvojärjestykseen laittamiselta. Tällä en suinkaan halua sanoa, että kaikkia elämän ulottuvuuksia tulisikaan laittaa järjestykseen tai vertailla. Haluan vain vihjata, että ihmiset (tai yhteisöt), jotka ovat päässeet arvostettuun asemaan elämän aloilla (kuten vaikkapa taiteessa, politiikassa, tieteessä, uskonnossa), joita on vaikea mitata, voivat säilyttää asemansa vain uskottelemalla olevansa paikkansa väärtejä. Aina on olemassa vastarannan kiiskejä, mutta kuka vakavasti otettava taideyhteisön jäsen uskaltaa sanoa, että Picasson taideteokset olisi voinut väsätä viisivuotias lapsi vasemmalla kädellä. Harva kirkon palvelija on erimieltä piispojen kanssa. Tärkeän aseman saavuttaneet ihmiset ovat tilanteessa, joissa heille ei yksinkertaisesti löydy vertaa, he ovat omaa luokkaansa. Tämänkin työn lähdeluettelosta löytyy tiedemiesten teoksia, joihin viittaamalla uskottelen olevani lähellä ”totuutta”. Kulttuurisen evoluution

kitka saa komponenttinsa niin materiaalisen kulttuurin vanhoista tutuista tavaroista kuin immateriaalisen kulttuurin turvallisen tuntuisista normeistakin.

Vanhan kulttuurin hyödyllisyys ja levinneisyys sekä uuden oppimisen laiskuus

Uusien tapojen, tekniikoiden, normien ja arvojen leviäminen viivästyy siksi, että vastaavat vanhat tavat, tekniikat, normit ja arvot ovat ajan myötä osoittaneet hyödyllisyytensä (Ogburn 1966, 154-159 & Veblen 2003b, 2). Ne eivät ole turhaan säilyneet tähän päivään asti. Ne ovat palvelleet jotain tarkoitusta. Otan esimerkin tekniikasta. Kun tietokoneita alettiin käyttää käytännöllisesti katsoen joka paikassa, etenkin toimistoissa, ennakoitiin, että toimistopaperin kulutus romahtaa. Myös perinteisille kirjoille ja sanomalehdille povattiin loppua. Näin ei kuitenkaan ole käynyt. Paperi on osoittanut oman hyödyllisyytensä. Arkistoinnissa se lienee edelleen varmempi kuin ailahtelevat tietokoneet. Pitkiä romaaneita on edelleen miellyttävämpi lukea kirjan sivuilta kuin tietokoneen näytöltä – saatikka omaa opinnäytetyötään. Vaikka joitain teoksia ei saisikaan muualta kuin internetistä, on ne käytännöllisyyssyistä mukavampi tulostaa luettavaksi. Mukavuussyistä minäkin tulostin internetistä löytämäni Veblenin (2003b) teoksen *The Vested Interests and the Common Man*.

Normien hyödyllisyydessä on samoja piirteitä kuin konkreettisimmissakin kulttuurin tuotteissa. Kun ihminen on oppinut käyttäytymään tietyn yhteisön normien mukaan, hän huomaa, että näiden normien osaaminen on tarpeellista, jotta kanssakäyminen muiden kanssa sujuisi mutkitta. Vanhojen normien mukaiseen käyttäytymiseen patistaa käytännölliset syyt ja ryhmäpaine. Ryhmissä ei hyväksytä sooloilua, vaan mieluummin ihmiset pakotetaan samaan muotiin. Uuden, lue oudon, käytöksen sopimattomuuteen vedotaan sen ”luonnottomuudella” tai miksei myös tietyille yhteisöille paremmin istuvin termein, kuten ”epäurheilijamaisuudella”. Näitä vetoimuksia ”väärän” käytöksen lopettamiseen käytetään silloin, kun muita syitä ei keksitä. Ei ole normaalia lävistää napaansa. On epäurheilijamaista juoda kaljaa. Jos henkilö käyttäytyy vanhojen yhteisöön ”kuuluvien” arvojen mukaisesti, häntä arvostetaan. Jos hän ei siinä onnistu, hän on *epänormaali* tai *epäurheilijamainen*. Hän ei siis ole osa yhteisöään, jos hän toimii yhteisöön kuulumattomien normien mukaan. On siis varsin hyödyllistä osata vanhat normit, jos mieli olla yhteisönsä jäsen. Normitus lähenee roolin käsitettä.

Tietyssä roolissa olevalta odotetaan roolinmukaista käytöstä. Ogburnin (1966, 180-186) yksi ”normaaliuteen” voimakkaasti painostava tekijä on oman viiteryhmän aiheuttama sosiaalisen yhdenmukaisuuden paine.

Paitsi, että vanha kulttuuri on osoittanut hyödyllisyytensä, on se myös tullut tutuksi, turvalliseksi ja testatuksi. Me olemme siis sosialisoituneet tiettyihin normeihin ja arvoihin – tiettyyn kulttuuriin, jolle emme aina näe vaihtoehtoja. Kulttuuri, johon olemme syntyneet, näyttäytyy meille vaihtoehdottomana, vaikka yhteiskunta ja kulttuuri ovatkin ihmisten sopimuksien kautta muutettavissa. Vanhan kulttuurin mukaiset toimet eivät tuo siis mukanaan mitään epämiellyttävää, johon ei ole osattu varautua. Sen sijaan uusia laitteita, normeja, ihmisiä ja arvoja ei ole testattu tai niistä ei ole kokemusta ja siksi ne herättävät epävarmuutta. Vieraan kulttuurin tai kulttuurin osan tavat näyttävätkin suorastaan luonnottomilta, vaarallisilta. Vaarallisuuteen on helppo vedota, jos ei keksitä mitään muuta argumenttia epänormaaliuden rinnalle.

Kulttuurista evoluutiota jarruttaa se, että jotkin tavat, laitteet, normit ja arvot ovat levinneet laajalti moneen kulttuurin osaan. Esimerkiksi jos jokin tekniikkamuutos vaikkapa puuteollisuuden alkutuotannossa vaikuttaa koko puunjalostusketjun toimintaan, saatetaan alkuteollisuuden muutosta vastustaa tiukasti tuotantoketjun muissa osissa. Tämä johtuu siitä, että puunjalostustekniikka on muokkaantunut vanhan alkutuotannon tekniikan mukaiseksi ja sen tuotteita parhaiten hyödyntäväksi. Tekniikan muutos alkupäässä johtaisi koko ketjun uudistamiseen ja suuriin investointeihin.

Tekniset muutokset saattavat heijastua tehtaista myös muihin yhteiskunnan osiin ja niissä vaikuttaviin normeihin ja roolijakoihin. Palkollisen työntekijöiden tarve kasvoi teollisen vallankumouksen myötä. Tuon yhteiskunnallisen murroksen alkutaipaleella vallitsevana roolijakona oli se, että naiset tekivät kotityöt, ja miehet kävivät ansiotyössä. Teollistuminen avasi ovet, ja sen kasvu myös edellytti, naisten siirtymistä työelämään. Perheen parissa suoritettavat kotityöt eivät jakaantuneet tasan miesten ja naisten kesken siinä samassa, kun naiset astuivat palkkatyöhön. Naiset tekivät palkkatyön lisäksi kotityöt: siivosivat, pesivät pyykkiä ja hoitivat lapsensa. Pikkuhiljaa muutos vaikutti tasa-arvoajatteluun niin, että kotityöt alkoivat jakautua sukupuolesta riippumatta. Miehet eivät halunneet tehdä kotitöitä, koska se ei ollut miesten homma. Olivathan kotityöt aina

kuuluneet naisille. Miehet vetosivat vanhan järjestyksen oikeellisuuteen, koska näin oli aina ollut.

Kulttuurisen evoluution hitauteen vaikuttava tekijä: laiskuus sosiaalisen rakenteen muuttamiseen on ehkä tämän esimerkin kohdalla todenperäisempi syy (uusien käytäntöjen omaksumisen vaikeuksista ks. Ogburn 1966 159-165). Roolijako alkoi kuitenkin murtua, koska vanhalle roolijaolle ei löytynyt pitäviä perusteita reaali maailmasta. Tämä tasa-arvoistuminen on sittemmin hitaasti mutta varmasti alkanut levitä muualle yhteiskuntaan. Muutos tapahtuu ensin niissä yhteisöissä, joille sopeutuminen on välttämättömintä. Kulttuurinen evoluutio jatkaa yhteisöstä toiseen ja sen vaikutus laimenee aallon tavoin matkalla kaikkein eristyneimpään yhteisöön. Muutosta vastustavat he, jotka ovat tyytyväisiä vallitsevaan olotilaan ja haluavat säilyttää tyytyväisyytensä. Muutoksen vastustamisen ainoana syynä tuo omahyväinen tyytyväisyys on parempi kuitenkin kätkeä, sillä jos tämä paljastuu ainoaksi esteeksi uudelle tilanteelle, vanhat vakaumukset vaviskoot.

Vanhan kulttuurin uudet käyttötarkoitukset ja tutun kuoren taakse kätkeytetyt uudet intressit

Edellä kerroin kuinka kulttuurin tuotteen levinneisyys jarruttaa kulttuurista evoluutiota. Tuossa pohdinnassa oli oletuksena se, että toisiin yhteisöön osiin levinneen kulttuurin tuotteen merkitys ja (käyttö)tarkoitus pysyy samana. Tällöin kulttuurin tuotteen käyttäjien määrä vaikuttaa siihen, että siitä luopuminen on hidasta. Käyttäjien määrä ei ole kuitenkaan ainoa seikka, joka hidastaa evoluutiota. Levitessään yhteisön osasta toiseen kulttuurien tuotteet, kuten arvot, normit, tai tavarat saavat uusia merkityksiä ja käyttötarkoituksia. Myös nämä uudet merkitykset hidastavat muutosta, vaikka paradoksaalisesti ovat itse muutoksen tulosta. Yksinkertaisesti on kyse siitä, että mitä enemmän vanhat kulttuurin tuotteet saavat merkityksiä ja tarkoituksia olemassaololleen, sitä paremmalla syyllä niistä on pidettävä kiinni. Niiden yhteisöjen edustajat, joiden tietoisuuteen tavat tai laitteet ovat levinneet, keksivät yhteisöönsä saapuneille kulttuurin tuotteille uusia, itselleen paremmin sopivia (käyttö)tarkoituksia. Mitä lukuisampaa tarkoitusta väline tai myös normi yhteisössä palvelee, sen riippuvaisempi ko. yhteisö on tuosta hyödykkeestä (ja sitä useampi yhteisö voi käyttää hyödykettä). Otetaanpa

esimerkki: Yhdysvallat on rakentunut pitkälti taloudellisen, poliittisen ja sotilaallisen mahtinsa yhden hyödykkeen, öljyn varaan. Jos maalla ei ole öljyä, sen asema maailman suurvaltana horjuu. Talous heikkenee. Öljyä syövät taisteluvaunut ja suihkukoneet halvaantuvat. Öljyä on siis saatava. Hyödylliselle arvolle, normille tai moraalikoodille voi käydä samoin. Tähän paneudun pohtiessani urheilun moraalikoodeja.

Usein normien, lakien, tuotemerkkien, arvojen ja tapojen uudet merkitykset kätkeytyvät (vanhojen) kuorien taa. Ogburn (1966, 166-169) puhuu piilotetuista tai kätkeytyistä merkityksistä tai tarkemmin intresseistä (vested interests). Kuorien taakse kätketään syitä, jotka eivät välttämättä ole yhteydessä aistein havaittavaan tai selkeästi ymmärrettävään ilmirakenteeseen. Kun puhutaan kätkemisestä tai piilottamisesta, on sen tietenkin tapahduttava niin, ettei sitä huomata. Joidenkin asioiden on pysyttävä ennallaan. Tavallisesti piilotettuja intressejä on yhteiskunnan parempiosaisilla. Kun yhteisö on aikanaan saavuttanut tietyn aseman toimintansa yhteiskunnallisella merkityksellä, se haluaa pysyä tuossa edussa kiinni, vaikka sen toiminnan yhteiskunnallinen merkitys olisi nykyhetkessä perusteetonta. Yhteisön toiminta on saattanut saada rinnalleen uusia merkityksiä vanhan tarkoitusperän siirtyessä vähempiosaisen osaan. Jos vanhan aseman säilyttäminen on kuitenkin riippuvainen vain toiminnan alkuperäisestä yhteiskunnallisesta hyödyllisyydestä, vanhaa toiminnan perustelua aletaan pitämään vain verhona uusien tarkoitusten kätkemiseksi. Näin vanhan normin tai toiminnan taakse tulee kätkeytyä uusia intressejä, jotka saattavat olla jopa ristiriitaiset alkuperäisen merkityksen kanssa. Jatkossa tulen pohtimaan onko urheilun moraalisten koodien, kuten amatörismin, reilun pelin, urheilijamaisuuden, doping-sääntöjen takana mahdollisesti kätkeytyä intressejä. (Veblen 2003b.)

Konservatiivinen asenne, ihmisten pieni määrä ja demokratiavaje

Konservatiivinen asenne on tietenkin muutosta vastustava seikka. Mutta mistä se johtuu? Konservatiivisesti ajattelevia ja käyttäytyviä ihmisiä ovat Veblenin (1975) mukaan yleensä ylemmän sosiaaliluokan ihmiset. Heitä arvostetaan, jos he pystyvät säilyttämään vanhoja tapoja, arvoja ja normeja. Esimerkiksi papit puolustavat menneisyydessä luotuja käsityksiä oikeista toimintatavoista. He kertovat meidän tehneen syntiä, jos rikomme yli kaksi tuhatta vuotta vanhaan kirjaan kirjattuja käskyjä.

Pappien asema horjuu, jos lakkaamme piittaamasta raamatun käskyistä ja ilosanomasta. Siksi uudet uskonnollisten arvojen kaltaisia arvoja tarjoavat yhteisöt ovat perinteiselle kirkolle kauhistus.

Konservatiivisuus ei ole seremoniallisten työntekijöiden tai ylemmän sosiaaliluokan yksinoikeus. Usein myös alemman sosiaaliluokan ihmiset seuraavat vanhojen tapojen mukaista käytöstä ja ajattelua. Tämä johtuu osaksi ylemmän sosiaaliluokan ihannoinnista ja matkimisesta. Halu olla ylemmän sosiaaliluokan kaltainen ajaa myös alemmat sosiaaliluokat ja hierarkkisesti vähempiarvoiset työntekijät matkimaan ylempiarvoisten tapoja, normeja ja arvoja. Näin alempien sosiaaliluokkien edustajat voivat saada hyväksyntää ja samalla he voivat samaistua ylemmän sosiaaliluokan idoleihinsa. (Konservatiivisuudesta myös Ogburn 1966, 190-193.)

Kulttuurista evoluutiota hidastaa myös ihmisten pieni määrä. Määrä on toki suhteellista, mutta seuraavat esimerkit valaissevat ajatusta. Jälleen on helppoa aloittaa teknologiaa koskevasta esimerkistä. Teknologinen kehitys on paljolti riippuvainen keksintöjen määrästä (Ogburn 1966, 80-102). Mitä vähemmän yhteisössä on ihmisiä, sen vähemmän on myöskin keksijöitä ja uusia tuotteita. Mitä vähemmän ihmisiä, sen vähemmän tarpeita, jotka pakottavat kehittämään uusia selviytymisen keinoja. Tämähän tuli selväksi jo aikaisemminkin. Mitä vähemmän ihmisiä, sitä vähemmän erilaisia intressejä, joiden ristiriitoja sovitella. Mitä vähemmän ihmisiä, sen homogeenisempi ryhmä tavallisesti on. Ja edelleen, mitä vähemmän on ihmisiä, sen vähemmän kilpailua ja kehitystä. Lista on pitkä, joten en jatka. Luotan, että asia tuli selväksi.

Demokratian tarkoituksena on taata ihmisille tasa-arvoiset vaikutusmahdollisuudet. Tämä takaa yhteisön joustavan muutoksen. Jos yhteisö on diktatuurinen on sen taipumuksena pysyä vallitsevan yhteisön osan arvojen kaltaisena, koska vallassa olevat kuvittelevat, että he ovat oikeassa, he tietävät paremmin. Lisäksi demokratiavajeen vallitessa vallassa olevia luonnollisesti houkuttaa valtansa säilyttäminen.

Taulukkoon 2 on kerätty tärkeimmät kulttuurista evoluutiota hidastavat tekijät. Tämä siksi, että lukijalle saattaa myöhemmin tulla tarve palauttaa nämä asiat nopeasti mieleensä.

TAULUKKO 2. Taulukkoon on koottu Ogburnia (1966) ja Vebleniä (1975) mukaellen tärkeimmät kulttuurista evoluutiota hidastavat tekijät aakkosjärjestykseen.

<i>Kulttuurisen hitauden syitä</i>
<i>Ihmisten määrä pieni (ei kilpailua)</i>
<i>Ihmisten vaihtumattomuus (vanhat arvot pysyvät pitkään yhteisössä)</i>
<i>Konservatiivinen asenne</i>
<i>Kulttuurin osa on etäällä muutoksesta (sosiaalisesti, taloudellisesti, moraalisesti)</i>
<i>Kulttuurinen eristyneisyys</i>
<i>Materiaalisen kulttuurin etäisyys</i>
<i>Niukkuuden arvon menettämisen pelko</i>
<i>Sosiaalinen paine, erikoisuuksien eliminointi (vrt. yksilö- ja joukkuelajit)</i>
<i>Sosiaalisesti ylempi arvoisen ihannointi, joilla yleensä taipumus konservatismiin</i>
<i>Toiminta vaikeasti mitattavissa, arvo ei perustu vertailtavuuteen, vähän vertailukohtia</i>
<i>Tyytyväisyys vallitsevaan olotilaan</i>
<i>Vanhat tavat ovat tuttuja, turvallisia, testattuja, vaihtoehtottomia</i>
<i>Vanhojen arvojen, tapojen, teknikoiden hyödyllisyys</i>
<i>Vanhojen tapojen ja normien uudet (piilotetut) merkitykset ja piilotetut intressit</i>
<i>Vanhojen tapojen, teknikoiden, arvojen levinneisyys (voidaan pitää myös kulttuurisena evoluutiona)</i>
<i>Yhteisön rakenteen muuttumisen epämiellyttävyyys</i>

2.4. Kulttuurisen evoluution yhteenveto

Kulttuurista evoluutiota edistäviä ja hidastavia tekijöitä on lukuisia. Uskoisin, että tässä niistä tuli esitettyä tärkeimpiä. Monet niistä, kuten lukija varmasti huomasi, ovat jatkumoa. Toinen ääripää nopeuttaa ja toinen hidastaa evoluutiota. Selkeyden ja ymmärryksen takia näitä tekijöitä on lokeroitava. Tämän jatkumo-ominaisuuden lisäksi, kulttuurista hitautta aiheuttavat tekijät sekoittuvat toisiinsa ja ovat toistensa syitä ja/tai seurauksia. Samoin evoluutiota vauhdittavat tekijät esiintyvät usein käsi kädessä ja ovat, niin ikään, toistensa syitä ja seurauksia. Joissain tapauksissa jopa kulttuurisen muutoksen tulokset saattavat aikajanan jossain vaiheessa hidastaa kulttuurista evoluutiota, kuten kätkeytyksen intressien ja uusien merkitysten kohdalla totesin. Siis aikanaan kulttuurista evoluutiota nopeuttanut tekijä saattaa historian myöhäisemmässä vaiheessa hidastaa muutosta – miksei myös päinvastoin?

Kulttuurisen evoluution kuvaaminen ja selittäminen on loputon työ, eivätkä kaikki sen osat, saatikka niiden väliset yhteydet, koskaan tule näkyviin. Kulttuuri ja yhteiskunta on allekirjoittaneelle kuin epäsymmetrinen hämähäkinverkko, jota on vaikea hahmottaa jopa sen ollessa paikallaan (ikään kuin poikkileikkauksena ajasta). Sen ohuiden lankojen seuraaminen katseella laittaa silmät ja aivot solmuun. Kun verkkoa koittaa

hahmottaa dynaamisena, jatkuvasti muuttavana kokonaisuutena, sen työ sen kun vain vaikeutuu. Tarkka lukija – kuvaamieni yhteiskunnan seittien ja kulttuuristen värähtelyiden sekavuudesta huolimatta – on jo saattanut rivien välistä kyetä lukemaan, että kulttuurista evoluutiota edistävät tekijät vaikuttavat voimakkaammin instrumentaalisissa yhteisön osissa ja hidastavat tekijät vaikuttavat seremoniallisissa yhteisön osissa. Toivon, että olen onnistunut hahmottamaan lukijalle peruskäsityksen kulttuurisen evoluution tekijöistä, sillä seuraavaksi selitän ko. tekijöiden kautta seremoniallisten ja instrumentaalisten osien luonteita.

3. Seremoniallisen ja instrumentaalisen yhteisön osien erot

Kun edellisessä jaksossa pyrin selittämään kulttuurisen evoluution nopeutta ja hitautta, kuvasin väistämättä edessä olevien kappaleiden sisältöä. Tässä jaksossa on tarkoitus miettiä miten kulttuurisen evoluution hitaus ja nopeus näkyvät yhteisöjen ja/tai yhteiskuntien sisällä. Valitsen esitystavaksi varsin lavealta tuntuvan tavan; puhun ”yhteisöstä” tai ”yhteisöistä” ikään kuin sosiaaliseen evoluutioon vaikuttavat tavat vaikuttaisivat samalla tavalla kaikissa maailman yhteisöissä. Esitystapa on varsin abstrakti, mutta koitan yhdistää teorian käytäntöön esimerkeillä.

Tarkoitukseni on katsastaa pikaisesti, mitkä kulttuurisen evoluution tekijät yleensä vaikuttavat instrumentaaliin yhteisön osiin ja mitkä seremoniallisiin. Jotta kulkumme kohti seremoniallisten ja instrumentaalisten osien luonnehdintaa ei kävisi liian helposti, määrittelen vielä muutaman käsitteen. Käsitteenmäärittelyjen jälkeen astumme yleistettyyn ja teoreettiseen, mutta toivon mukaan ymmärrettävään instrumentaalisuuteen ja seremoniallisuuteen. Myöhemmin on syytä pohtia, minkälaiseen teoriaan olen olympialiikettä asettamassa. Miten rakentuneen teoreettisen viitekehyksen ominaisuudet vaikuttavat olympialiikkeen hahmottamiseen.

3.1. Muutospaine, muutosvapaus ja altistusaste

On aika määritellä muutama tarpeellinen käsite. Muutospaine on muutosta kiihdyttävä tekijä, joka syntyy kun yksilöllä tai yhteisöllä on syy tai syitä ottaa vastaan uusi tekniikka, normi, ajattelunmalli, arvo, tapa tai jokin muu yksilölle tai yhteisölle uusi seikka. Syy tai syyt ovat kulttuurista evoluutiota nopeuttavia tekijöitä. Mitä enemmän yhteisöön vaikuttaa muutosta nopeuttavia tekijöitä, sen suurempi muutospaine luonnollisesti on ja mitä suurempi muutospaine, sen varmemmin muutos tapahtuu. Muutospaine ei ole kuitenkaan ainoa yhteisöissä vaikuttava voima.

Muutosvapaus merkitsee sitä vapautta, jolla yhteisön osa voi muuttua, kuinka vapaasti se voi ottaa vastaan uusia arvoja, toimintamalleja tai tekniikoita. Jos yhteisölle tai yksilölle ei ole olemassa mitään esteitä muutoksen vastaanottamiselle, muutosvapaus on rajaton. Jos muutosta rajoittavia esteitä on niin paljon, että muutosta ei voi tapahtua laisinkaan, ei muutosvapautta ole laisinkaan. Siis mitä suurempi muutosvapaus, sen herkemmin muutos voidaan ottaa vastaan.

Muutospaineen ja muutosvapauden summa on altistusaste. Altistusaste merkitsee siis kulttuurista evoluutiota rajoittavien ja nopeuttavien tekijöiden yhteisvaikutusta. Yhteisö voi joutua esimerkiksi tilanteeseen, jossa muutosvapaus on pieni, mutta muutospaine on suuri. Muutosvapaus, muutospaine ja altistusaste ovat suhteellisia käsitteitä, joten niitä ei voi (suoraan) verrata toisistaan riippumattomien yhteisöjen ja asioiden välillä. Esimerkiksi ei voida sanoa, että KOK:n muutosvapaus dopingin sallimisen suhteen on pienempi kuin Suomen eduskunnan muutosvapaus perustuslain muuttamisen suhteen. Sen sijaan näitä määreitä voi vertailla sellaisten yhteisöjen kesken, joilla on osittain yhteiset intressit. Esimerkiksi voidaan väittää, että KOK:n muutosvapaus on pienempi kuin olympiaurheilijoiden. Tähän se vertailu sitten jääkin. Immateriaalisten sekä voimakkaasti tulkinnallisten asioiden äärellä kun kerta olemme.

3.2. Instrumentaalinen yhteisön osa kulttuurisen evoluution kiihdyttäjänä ja seremoniallinen osa kitkana muutoksen rattaissa

Tässä kappaleessa on tarkoitus pohtia miten edellä selostetut kulttuurista evoluutiota kiihdyttävät ja hidastavat tekijät vaikuttavat yhteisöjen instrumentaalisissa ja seremoniallisissa osissa. Mitä nämä yhteisön osat ovat? Miten ne eroavat toisistaan? Minkälaisia ovat näiden osien työntekijät? Miten niissä toteutuvat evoluution muutosta helpottavat tekijät? Entä mitkä seikat sitovat nämä osat vallitsevaan olotilaan? Entä miten nämä osat hidastavat muiden kulttuurin osien muutosta? Minkälaisia ovat heidän sidosryhmänsä? Minkälainen on instrumentaalisen ja seremoniallisen osan sisäinen rakenne? Näihin kysymyksiin vastaaminen paljastaa, kuinka instrumentaalikot kiihdyttävät kulttuurista evoluutiota mieluummin kuin jarruttavat sitä ja seremonialistit pitäytyvät kernaammin kulttuurin vanhassa ja yhteisön vallitsevissa (valta)rakenteissa.

Veblenin (1975) ja Ogburnin (1966) mukaan instrumentaalinen toiminta tai työ on yhteiskunnallista muutosta edistävää toimintaa. Tämä johtuu siitä, että instrumentaalisen työn tekijät ovat pääsääntöisesti tekemisissä materiaalisen kulttuurin osan kanssa, jossa muutos tapahtuu nopeammin kuin immateriaalisessa kulttuurissa. Sen sijaan seremonialliset työntekijät tekevät immateriaalista ja abstraktia työtä. Voihan olla, että instrumentaalisen yhteisön osankin työ on immateriaalista (tähän palaamme urheilun kohdalla), mutta olennaista on, että tämä yhteisön osa tekee tuottavaa työtä, olipa tuote materiaalista tai ei.

Instrumentaalinen osa kohtaa tuotantoon vaadittavien raaka-aineiden hupenemisen ensimmäisenä. Seremonialistit kohtaavat sen sijaan raaka-aineiden hupenemisen vain välillisesti, sillä heidän työnsä on pääasiassa ei-tuottavaa ja pääomaan perustuvaa. Siis heidän työpaikkansa tai palkkansa ei ole yhtä helposti uhattuna kuin tuottavien työntekijöiden leipäpuu. Yhteisön tuotannon kannalta tärkeän raaka-aineen hupeneminen asettaa instrumentaalikot kovempaan muutospaineseen kuin seremoniallisen työn tekijät.

On huomioitava, että muutospaineen suuruuden ero instrumentaalisen ja seremoniallisen yhteisön osien välillä on sitä suurempi, mitä suurempi on näiden osien

riippuvuusero kokonaisyhteisön raaka-aineeseen. Koitan selventää ajatusta. Instrumentaalisen osan työntekijöiden hyvyys mitataan suoraan siinä suhteessa, miten paljon tai kuinka laadukkaita tavaroita he tuottavat kokonaisyhteisön raaka-aineesta. Tämä yksinkertaisesti siitä syystä, että he tekevät tuottavaa työtä. Heidän työnsä tulokset voidaan laskea ja niitä voidaan verrata. Vertailu mahdollistaa kilpailun. Jotta he pärjäisivät tässä kilpailussa, on heidän keksittävä uusia keinoja joko raaka-aineen huvetessa tai yhteisön väkiluvun kasvaessa. Muutospaine on kova, koska heillä on välitön yhteys raaka-aineeseen. Sen sijaan seremonialistien työ ei ole tuottavaa saatikka konkreettista. Koska seremoniallisen työn tekijöillä ei ole välitöntä yhteyttä kokonaisyhteisön raaka-aineeseen, he eivät ole (välittömästi) pakotettuja kehittämään tai vastaanottamaan uusia toimintatapoja tai tekniikoita. Sen tähden muutospaine on pieni. Otan esimerkin selventääkseni ja todistaakseni väitettä.

Veblen (1975) puhuu niin sanotun turhan arvon lisäämisestä tuotteeseen. Tämä on hänen mukaansa seremonialistien työtä. Markkinointi lisää tuotteesta maksettavaan hintaa lupaamalla ja kehumalla. Se lisää arvoa parantamatta itse tuotetta. Kuluttajat ovat valmiit maksamaan tunnetusta tuotteesta, jota julkkiksetkin mainoksien mukaan käyttävät. Vaikka tarjolla olisikin käytännöllisesti katsoen kaksi toiminnaltaan yhdenvertaista laitetta, kuluttaja valitsee tavallisesti sen, joka on mainonnan avulla saanut itseensä lisäarvoa. Seremonialistit tuottavat työllään tämän lisäarvon. Lisäarvon tuottaminen ei kuitenkaan ole riippuvainen raaka-aineista. Eikä se myöskään kehitä itse tuotetta eikä tuotannollisten prosessien hyötysuhteita. Näin ollen markkinamiesten työn arvo määritellään sillä lisäarvolla, joka on saatu kiinnitettyä tuotteeseen mainonnalla. Instrumentaalikot saavat ansionsa ja säilyttävät tai parantavat asemiaan konkreettisella tuotekehityksellä. Seremonialistit saavat palkkansa ja pönkittävät asemiaan luomalla tuotteeseen vebleniläisittäin sanottuna ”turhaa” lisäarvoa, joka ei kehitä itse tuotetta. Tähän lisäarvon tuottamiseen sijoitetaan sitten rahaa, joka on pois todellisesta tuotekehityksestä. Tätä seremoniallisen ja instrumentaalisen osan suhdetta Veblen (1963a) käsittelee tarkemmin teoksessaan *The Theory of Business Enterprise*.

Työn materiaalisuudesta tai laajemmin konkreettisuudesta voi johtaa lisää piirteitä, jotka johtavat muutospaineen kovenemiseen instrumentaalisella tasolla ja vähemmän dramaattisiin vaatimuksiin seremoniallisessa yhteisön osassa. Jos työn tulokset on helposti muutettavissa numeroiksi, on työntekijöitä helppo vertailla. Instrumentaalikon

työn tulokset on usein helposti muutettavissa numeroiksi, koska työ on konkreettista. Sen sijaan seremonialistien työ on abstraktia ja siksi sitä on vaikea vertailla.

Helppo vertailtavuus johtaa tietenkin kilpailuun, joka johtaa taas kasvavaan muutospaineeseen. Veblen selostaa tämän kilpailullisuuden johtuvan työntekovaistosta. Työntekovaisto palvelee epäitsekkeitä, hyveellisiä tarkoituksia. Se ajaa ihmiset tekemään suorituksia, joiden tuloksia voidaan vertailla (Kämäräinen 1988 & Veblen 1975). Samaa työtä tekevien ihmisten kohdatessa toisensa syntyy heidän välille kilpailutilanne, jossa menestyksestä tulee päämäärä. Menestyksen mukaan ihmiset saavat sitten arvonsa. Tämä vertailtavuus ”saattaa institutionalisoitua eli vakiintua tapojen, normien ja odotusten käytännöksi sekä sulautua yhteiskunnan rakenteisiin” (Kämäräinen 1988, 42-43).

Kilpailussa menestymisen perusteella määräytyvä ihmisarvo ja työntekijän tärkeys pakottavat instrumentaalikot jatkuvaan suoritustensa parantamiseen. Työmetodien kehittymisestä johtuen tuotannosta jää ylimääräistä, jota instrumentaalikot eivät tarvitse. Tämä tuotannon ylijäämä on Veblenin mukaan mahdollistanut ei-tuottavan, seremoniallisen ”vapaa-aikaluokan” synnyn. Nämä riistovaistoiset seremonialistit käyttävät ylituotannon itsekkäästi hyväkseen. Koska he eivät tee mitään tuottavaa työtä, on heidän saavutettava arvostus ja tehtävä itsensä tarpeelliseksi joillakin muilla tavoilla. Mitä vakuuttavampia (immateriaalisia) perusteita seremonialisteilla on, sitä suuremman osan he saavat instrumentaalikkojen tuotannosta. Kun seremonialistien valta ja heidän saamansa osuus on suhteettoman suuri instrumentaalikkojen osuuteen verrattuna, voidaan puhua riistämisestä, jota ajaa riistämiskaivo (predatory instinct). Veblenin mukaan seremoniallisen osan olemassaolon ehtoja ovatkin: työntekovaiston ohjaamien instrumentaalikkojen tuottama ylijäämä sekä ne tavat, joilla seremonialistit oikeuttavat itselleen instrumentaalikkojen ylijäämän. Kun instrumentaalikkojen ja seremonialistien muodostama kokonaisyhteisön toiminta on perusteltu pääosin seremoniallisilla syillä, seremonialistit hyötyvät toiminnasta enemmän. Näin seremoniallisen yhteisön edun mukaista on pitää toiminta seremoniallisesti perusteltuna. Jos instrumentaalisen osan (materiaalinen)kehitys sallitaan, hyväksytään samalla lisäyksi sille miksi instrumentaalikkojen tulisi saada suurempi osuus yhteisön kokonaistuotannosta.

Mitä kilpailullisempi työ on, sitä varmemmin se johtaa kehityshaluun ja tarpeeseen. Kilpailullisuutta lisäävät muutkin tekijät kuin vertailtavuus ja työn konkreettisuus. Olennaista on myös kilpailijoiden määrä ja se kuinka avointa kilpailu on. Väestömäärän lisääntyessä kilpailu kovenee ja yhteisön heterogeenisyys kasvaa. Moninaisuushan jo itsessään pakottaa muutokseen mm. sopeutumiskysymysten paineessa. Seremoniaaliset yhteisön osat ovat usein pieniä, homogeenisia ja kilpailulta suljettuja. Instrumentaaliset yhteisöt ovat sitä vastoin suuria, heterogeenisiä ja kilpailu niissä on avointa.

Ogburnin (1966) mukaan materiaallinen kulttuuri akkumuloituu ja kehittyy nopeammin kuin immateriaalinen kulttuuri. Kuten jo yllä todettiin, instrumentaaliset yhteisöt ovat tavallisesti tiukemmin sidottuja materiaaliseen kulttuuriin ja tuotannon raaka-aineisiin kuin seremoniaaliset yhteisöt. Seremonialistien työn arvo perustuu tavallisesti immateriaalisen kulttuurin. Koska materiaallinen kulttuuri on tärkeämpää instrumentaalikoille, heidän yhteisönsä kehittyvät nopeammin kuin seremonialistien. Koska seremonialistien tarpeellisuus riippuu juuri vanhoista arvoista ja todellisuuden käsittämisestä perinteisellä tavalla, on heidän jo oman etunsa nimissä harattava uusia arvoja vastaan, jotka voisivat pyyhkiä muistoihin heidän tarpeellisuutensa. He ovat siis konservatiivisia. Seremonialistit korostavat perinteisten arvojen tärkeyttä koko yhteisölle; näin he pönkittävät omaa toimintaansa näiden arvojen säilyttäjänä.

Vaikka perinteiset arvot saattavat jossain määrin rajoittaa instrumentaalikkojen kehitystä, ja siksi heidän asemaansa kokonaisyhteisössä, he samaistuvat helposti seremonialistien arvoihin. Tähän on monia syitä: Seremonialistit ovat tavallisesti ylemmän sosiaaliluokan edustajia, joihin alempien sosiaaliluokkien edustajat haluavat samaistua. Vanhat arvot, normit, toimintatavat ja tekniikat ovat tuttuja ja turvallisia myös instrumentaalikoille. Seremonialistien on helppo tukeutua väitteisiin, joiden mukaan vanha toimintatapa on oikein, koska niin on ennenkin toimittu. Sosialisatian myötä instrumentaalikkojen on helppo tämä myös uskoa, koska vanhat arvot saatetaan nähdä ainoina vaihtoehtoina ja uudet epänormaalina sekä luonnottomina. Lisäksi vanhat toimintatavat ovat opittuja, kun taas uusia seikkoja joutuisi opettelemaan.

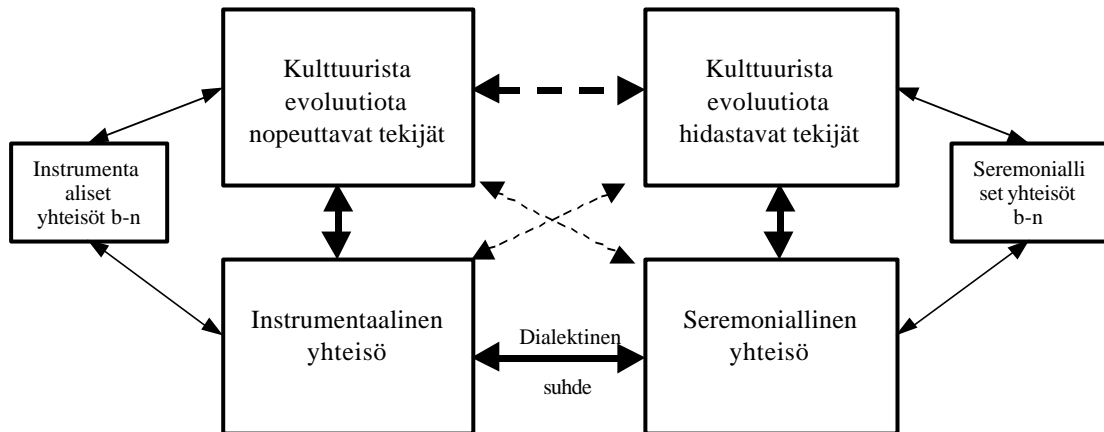
Yhteisö sekoittuu kernaimmin sitä vastaavien tai sitä kulttuurisesti lähellä olevien muiden yhteisöjen kanssa. Kun kerran on todettu instrumentaalisen osan olevan lähellä materiaalisuutta ja tuotannollisuutta, voidaan väittää, että se sekoittuu kernaimmin

muiden yhteiskunnassa vaikuttavien instrumentaalisten osien kanssa. Seremoniallinen yhteisö sekoittuu helpoiten myös itsensä kaltaisten, muiden seremonialististen osien kanssa. Kun yhteisöjen sisäiset toimintalogiikat normit, arvot ja tekniikat muistuttavat toisiaan, niiden on helppo tulla toistensa kanssa toimeen. Peili- ja vaneritehtaan työläiset löytävät enemmän yhteisiä puheenaiheita toistensa kanssa kuin oman tehtaansa sikariportaan kanssa. Toisiaan lähellä olevissa yhteisöissä tapahtuvat muutokset siirtyvät helposti yhteisöstä toiseen. Lisäksi instrumentaalisten yhteisöjen ollessa yhteydessä toisten instrumentaalisten yhteisöjen kanssa niiden instrumentaalisuus ja siihen liittyvät arvot sekä toimintatavat vahvistuvat. Vastaavalla tavalla käy seremoniallisille yhteisöille. ”Seura tekee kaltaisekseen” ja ”joukossa(han) se tyhmyys(kin) tiivistyy”.

Kuten jo kulttuurista evoluutiota käsittelevässä kappaleessa totesin; tarve ajaa muutokseen. On löydettävä keinoja todellisuuden ja tarpeen välisen etäisyyden umpeen kuromiseksi. Veblenin mukaan seremonialistien taloudellinen tilanne on vakaampi kuin instrumentaalikkojen. Tämä johtaa tietenkin siihen, että instrumentaalikoilla on suurempi (taloudellinen) tarve kehittyä. Tarpeen käsitteeseen voidaan tietenkin liittää riippuvaisuus ja riippumattomuus käsitteet. Vankka taloudellinen asema takaa riippumattomuuden.

Kertauksen vuoksi, kyllästymisenkin uhalla, toistettakoon, että muospainetta ja -vapautta lisäävät tekijät vaikuttavat tehokkaammin instrumentaalisessa yhteisön osassa kuin seremoniallisessa. Näin instrumentaalisen yhteisön altistusaste kulttuuriselle evoluutiolle on suurempi kuin seremoniallisen yhteisön osan. Todettakoon vielä, että ko. yhteisön osat eivät vain ole kulttuurisen evoluution muutoksen tai muuttumattomuuden kohteita, vaan ne pyrkivät itse vaikuttamaan kulttuuriin itselleen sopivammalla tavalla. Seremonialistit kulttuurista evoluutiota hidastaen ja instrumentaalikot nopeuttaen. Kuvio 1 ilmentäköön ja yksinkertaistakoon osaltaan kulttuurisen evoluution (kulttuurin) ja yhteisöjen osien (yhteiskunnan) sekavia suhteita.

KUVIO 1. Kulttuurista evoluutiota nopeuttavien ja hidastavien tekijöiden vaikutus instrumentaalisiin ja seremoniallisiin yhteisöihin, sekä näiden yhteisöjen vaikutus kulttuurin evoluutioon.

Kuvan nuolet symboloivat kuinka kulttuurista evoluutiota kiihdyttävät tai hidastavat tekijät vaikuttavat instrumentaaliseen ja seremonialliseen osaan. Nuolet yhteisöistä kulttuurista evoluutiota nopeuttaviin ja hidastaviin tekijöihin kuvaavat yhteisöjen intressejä ko. tekijöihin. Paksut nuolet tarkoittavat vahvaa - ja ohuet katkoviivaiset nuolet heikkoa yhteyttä. Paksu yhtäjaksoinen nuoli seremoniallisen ja instrumentaalisen osan välillä kuvaa dialektista suhdetta. Dialektisellä suhteella tarkoitetaan tässä seremoniallisen ja instrumentaalisen osan välistä riippuvuussuhdetta. Molemmat ovat siis tavalla tai toisella riippuvaisia toisistaan. Karkeasti marxilaisesti ajateltuna seremoniallinen osa omistaa tuotantovälineet ja instrumentaalinen osa tekee työn. Suhteen ansiosta seremonialistit saavat tuotteita ja instrumentaalikot palkkansa. Riippuvuussuhde johtaa yhteisöjen väliseen valtataisteluun. Vallanjakautumisen problematiikka on laaja kysymys, mutta lyhyesti sanottuna valta on sillä osapuolella, jonka toiminta on, tai jonka toiminnan uskotaan olevan näiden kahden yhteisöiden ja olemassaolon kannalta tärkeämpää. Toiminnan tärkeys legitimoitii vallan. Valta ei voi koskaan siirtyä täysin toiselle osapuolelle riippuvuussuhteen tähden.

Kuviossa 1. nuolin havainnollistetut yhteydet paljastavat, että instrumentaaliset ja seremonialliset yhteisöt etäännyvät toisistaan yhtäältä aktiivisesti ja toisaalta passiivisesti. Instrumentaaliseen yhteisöön voimakkaammin vaikuttavat tekijät työntävät

sitä eri suuntaa kuin seremoniallista yhteisöä, johon vaikuttavat kulttuurista evoluutiota hidastavat tekijät. Toisin sanoin instrumentaalinen yhteisön altistusaste muutokselle on suurempi kuin seremoniallisen yhteisön altistusaste. Yhteisöjen välinen riippuvuussuhde pitää niitä kuitenkin yhdessä.

4. Erilaisesta altistusasteesta kohti kulttuurista viivettä – ja erimielisyyksiä

Kun altistusaste on erisuuruinen kahdessa toisistaan riippuvaisessa yhteisössä, nämä yhteisöt alkavat etäännyä toisistaan. Kulttuurinen viive merkitsee etäännyttämisestä syntyvää kuilua kahden eri nopeutta kehittyvän yhteisön välillä. Hitaammin kehittyvä seremoniallinen yhteisö seuraa muutoksessa nopeammin kehittyvää instrumentaalista yhteisöä. Kulttuurisen viiveen suuruus riippuu paitsi altistusasteen eroista muuttuvien osien välillä, myös dialektisen suhteen lujudesta näiden yhteisöjen välillä. Sanomattakin on selvää, että altistusasteen eron ollessa suuri, myös kulttuurinen viive muodostuu suureksi. Ja jos dialektinen suhde on löyhä, se ei sido yhteisöjä tiukasti toisiinsa. Sen sijaan lujassa riippuvuussuhteessa olevien yhteisöjen välinen kulttuurinen viive jää pieneksi. Olipa kyseessä sitten voimakas tai löyhä dialektinen suhde, on kulttuurinen viive kurottava välillä umpeen yhteiselon toimivuuden takaamiseksi. Kulttuurinen viive tarkoittaa siis samalla intressien eriytymistä. Seuraavaksi pyrin selittämään millä eri tavoin kulttuurinen viive syntyy riippuvuussuhteessa olevien yhteisöjen välille.

Koitan selittää kulttuurisen viiveen muodostumista käsiteparilla: muutosvapaus ja –paine. Yksinkertaistetusti voidaan sanoa, että on neljä mahdollisuutta miten muutospainetta ja muutosvapaus voivat vaikuttaa yhteisössä. Nämä mahdollisuudet muodostuvat, kun muutosvapaus ja –paine vaihtelevat akselilla suuri-pieni. Ensimmäisen vaihtoehdon mukaan sekä muutosvapaus että muutospainetta ovat suuret. Tällaisessa tilanteessa on siis todennäköistä, että muutos tapahtuu nopeasti. Uudet tavat ovat jostain syystä todella tarpeellisia yhteisölle eivätkä vanhat arvot ole ristiriidassa muutoksen kanssa. Toinen mahdollisuus on, että sekä muutospainetta että –vapaus ovat pienet. Tässä tilanteessa ei ole tarvetta muutokselle, eivätkä vanhat arvot tai muut tekijät edes sallisi muutosta. Näin ollen vallitsevat olosuhteet eivät tule uhatuksi. Näissä

kahdessa muutospaineen ja –vapauden muodostamissa vaihtoehtoissa ei synny ristiriitoja, koska molemmissa tapauksissa vallitsee konsensus. Tilanteessa, jossa muutosvapaus on suuri, mutta muospaine on pieni, kulttuurinen evoluutio etenee hitaasti ja huomaamattomasti. Koska muospaine on alhainen, ei uuden tavan, normin, arvon tai teknologian leviämislle ole kiire. Vanhat arvot tai muutkaan muutosta vastustavat seikat eivät haraa vastaan. Vallitsevat olosuhteet siis muuttuvat hitaasti ilman suurempia konflikteja. Kyseessä voi siis olla jokin aivan mitätön muutos käyttäytymisessä, joka tapahtuu ennalta määrättyjen normien rajoissa tai pieni parannus teknologiassa, jonka takia ei tarvitse muuttaa koko tuotantolinjaa.

Neljäs ja viimeinen muutosvapauden ja –paineen yhdistelmämahdollisuus on yhteisön kannalta kaikista ongelmallisin. Tällöin muospaine on suuri ja muosvapaus pieni. Yhtäältä vanhat arvot eivät anna muutokselle mitään mahdollisuutta, mutta toisaalta muutokselle on jokin todella pakottava tarve. Syntyy ristiriitainen tilanne muutoksen ja muuttumattomuuden välille. Näin voi käydä niin yksittäiselle ihmiselle kuin kokonaiselle yhteiskunnalle. Todellisesta elämästä voisi poimia lukuisia esimerkkejä, mutta pitäydyn yhdessä: Luonnon resurssien rajat ovat tulossa ihmiskunnan taloudellista kehitystä vastaan. Yhteiskunnalliset päättäjät joutuvat puntaroimaan kahden arvomaailman välillä. Taloudellisen kasvun tavoittelun arvo rajoittaa ekologisesti kestävän kehityksen toimia, joiden yhtenä osana on hillitä tuotantoa ja saastepäästöjä. Yhteiskunnalliset päättäjät kysyvät: Pitäisikö helpottaa ekologisesti kestävää, mutta taloudellisesti kannattamatonta vai ekologisesti vahingollista, mutta taloudellisesti kannattavaa teollisuutta? Yksittäiset kuluttajat kysyvät: Ostanko uudet ja modikkaat farmarit ja kuormitan luontoa vai pärjäänkö vanhoilla ja tyyliittömillä housuillani ja jätän jälkeeni pienemmän ”ekologisen jalanjäljen”? Molemmissa tapauksissa toimijat arvioivat (uudenlaisen) luonnonmukaisen toiminnan olevan tarpeellista, mutta taloudelliseen kasvuun sitoutuneet tai sosiaalista hyväksyttävyyttä lisäävät vanhat arvot rajoittavat uuden käyttäytymismallin leviämistä. Tilanteessa syntyy varmasti arvokeskustelua, joilla yhteisö tai yksilö tasapainoilee muutoksen ja muuttumattomuuden välillä.

TAULUKKO 3. Muutospaineen ja –vapauden yhdistelmävaihtoehdot ja niiden vaikutukset yhteisössä tai yhteisöparissa.

		Muutosvapaus	
		Suuri	Pieni
Muutospaine	Suuri	Nopea muutos	Huomattava uusien ja vanhojen arvojen puntarointi
	Pieni	Huomaamaton muutos	Ei muutosta

Ylläesitettyssä annettiin ymmärtää, että muutospaine ja –vapaus vaikuttavat yhteisössä ikään kuin vakinaisella tavalla. Siis niin, että yhteisö kokonaisuutena tuntisi samanlaisen paineen ja vapauden kohdatessaan muutoksen mahdollisuuden tai uhkan. Tilanne ei valitettavasti ole näin yksinkertainen. Täytyy muistaa, että yhteisö on jakautunut seremonialliseen ja instrumentaaliseen osaan. Kuten todettu muutospaineen ja –vapauden suhteet vaihtelevat näissä osissa eri tavoin. Tämä merkitsee sitä, että sekä seremoniallisessa, että instrumentaaliosassa on molemmissa neljä vaihtoehtoa suhtautua muutokseen. Jakamalla yhteisön kahtia muutosvapauden ja –paineen yhdistelmävaihtoehdot lisääntyvät nelinkertaiseksi (=16 yhdistelmävaihtoehtoa). Kuten kuvioista 1. voi päätellä, on muutospaine ja –vapaus useimmissa tapauksissa suurin instrumentaalisen osan kohdalla. Sen sijaan seremonialliseen osaan kohdistuu sosiaalista muutosta hidastavia tekijöitä, jolloin muutospaine sekä –vapaus ovat rajoitetut. Tässä kohtaa tarkastellaan selkeyden vuoksi ainoastaan yhtä vaihtoehtoa seremoniallisen ja instrumentaalisen osan muutospaineen ja –vapauden 16 yhdistelmävaihtoehdosta. Pohdimme tilannetta, jossa instrumentaalisen osan altistusaste on mahdollisimman suuri ja seremoniallisen osan altistusaste on pienin mahdollinen.

Kulttuurisen viiveen kasvaessa kyllin suureksi siihen havahdutaan kun yhteisöjen dialektinen suhde ei toimi niin kuin sen pitäisi. Viiveen on tasoituttava tai yhteistyö voidaan unohtaa. Mahdollisuuksia viiveen tasoittumiseen on periaatteessa kolme. Joko toimitaan muutosta vastustavan tahon periaatteilla, jolloin muutosta ei siis tapahdu

laisinkaan tai se on mitättömän pientä. Toinen vaihtoehto on toimia muutosta kannattavan ja ehkä jo muutoksessa olevan tahon mukaan, jolloin muutos on huomattava. Kolmas vaihtoehto on etsiä kompromissi muutoksen ja muuttumattomuuden välistä. Dialektisen suhteen takia muutos tapahtuu todennäköisimmin kolmannen vaihtoehdon mukaan, koska valta ei ole yksin kummallakaan. Kulttuurinen viive kurotaan umpeen kuitenkin puolen tai toisen päästessä paremmin tavoitteisiinsa. Se osa, jolla on enemmän valtaa, voi sanella kulttuurisen viiveen tasoittumisen sävelet. Veblenin ja Ogburnin mukaan voidaan pitää pääsääntönä sitä, että seremoniallinen osa joutuu joustamaan prosessissa enemmän. Tämä johtuu alussa lyhyesti mainituista ja myöhemmin tarkemman pohdinnan kohteeksi joutuvista taustaoletuksista; mm. materiaalisuuden ensisijaisuudesta immateriaalisuuteen nähden ja jo tapahtuneen muutoksen peruuttamattomuudesta.

Vaikka tarve kulttuuriselle muutokselle olisikin suuri, saattaa muutoksen läpikäyminen olla epämiellyttävä prosessi niin instrumentaaliselle osalle kuin seremoniallisellekin. Kulttuurinen tai sosiaalinen muutos johtaa usein yhteiskunnallisten tai yhteisöllisten rakenteiden muutokseen, jonka läpiviemiseen saatetaan tarvita keinoja, jotka kirpaisevat kovasti. Ja mitä etäämmälle toistensa arvoista yhteisöt ovat edenneet (löyhästä dialektisuudesta ja erisuuruudesta altistusasteesta johtuen), sitä tuskallisempi ja/tai hitaampi kulttuurisen viiveen tasoittaminen tulee olemaan. Keinoja yhteiskunnallisten rakenteiden ja/tai olosuhteiden muuttamiselle ovat mm. lakot, boikotit, sääntö- ja lakimuutokset sekä vallankumoukset ja monet muut muutokset, jotka laukaisevat yhteisön sisäistä jännitettä. On kai myös mahdollista, että dialektinen suhde käy niin laihaksi, että alun perin yhteistyössä ja toistensa tukena olleet yhteisöt erottautuvat kokonaan toisistaan. Tällaisessa tilanteessa yhteisön tai yhteisöjen olemassaolo ei perustu enää alkuperäiselle symbioosille, vaan ne ovat löytäneet tuekseen muita yhteisöjä.

Miten voi arvioida kulttuurisen viiveen kestoa? Kulttuurisen viiveen ja näin yhteisön osien ”ajallista etäisyyttä” toisiinsa nähden pitää tietenkin arvioida tapauskohtaisesti. Yhteiskunnalliset käännekohtat, kuten laki- ja sääntömuutokset, vallankumoukset jne. kuvastavat aikaa, jolloin kulttuurisen viiveen loppu on alkanut. Lopullisina ratkaisuuina sääntömuutoksia tai vallankumouksia ei aina voida pitää. Nämä ovat usein merkkejä siitä, että kulttuurisen viiveen kuilu on havaittu ja sille halutaan löytää ratkaisu. Näistä

tapahtumista on päivämäärät tiedossa. Näin ollen voidaan lähteä aikajanassa taaksepäin etsimään hetkeä, jolloin seremoniallinen ja instrumentaalinen (tai miksei ihan mitkä tahansa muutkin yhteisön) osat alkoivat etäännyä toisistaan tai jommassakummassa alkoi muutos, jonka aiheuttaman kulttuurisen viiveen sovittamiseen tarvittiin ratkaisu. Jäljittäminen ei ole suinkaan helppoa. Useinkaan historian kirjoissa ei ole merkitty alkamiskohtaa näiden prosessien alkupisteille. Kun prosessit ovat lisäksi usean eri tekijän limittäisen vaikutuksen tulos, on lähtöpisteen määrittäminen tulkinnallinen kysymys. Yhä vaikeammaksi koko prosessin todenmukainen jäljittäminen käy, jos muutos on arkaluontoinen tai se on muuten tapahtunut vaivihkaa. Arkaluontoisen asian muuttuessa, muutos vain tapahtuu, mutta siitä ei puhuta. Tällöin on kai kyse tabusta. Jossain vaiheessa tabukin on rikottava, koska todellisuus on kiistämättömästi ajanut niiden arvojen ohi, jotka määrittelevät sallitut puheenaiheet. Puhumattomuus tai asian kieltäminen olisi vain tyhjää valehtelua ja todellisuuden kiertämistä. Nämä ovat haasteita myös tälle työlle, koska kyseessä ovat urheilun moraaliset koodit ja niiden muutos. Yhtäältä näiden moraalisten koodien takana on mahdollisesti (KOK:n toimesta) kätkeytyjä intressejä, joista ei puhuta, ja toisaalta eivät urheilijatkaan kirkossa kuuluta olevansa moraalittomia. Seuraavaksi on syytä arvioida Ogburnilta ja Vebleniltä luonnostelevaa kulttuurisen viiveen teoriaa; sen lähtökohtia, taustaoletuksia ja sisään rakentuneita tulkintaa ohjaavia tekijöitä.

5. Teorian tulkintaa ja kritisointia

Kun nyt olen kirjoittanut auki tulkintani kulttuurisen viiveen teoriasta – sellaisena kuin minä sen ymmärrän –, on syytä pohtia mihin se tutkijaa johdattaa. Teorian ohjaavuuden pohtiminen on tässä erityisen tärkeää, koska tutkimuksen kohteena on moraalikäsitteiden muutos tai muuttumattomuus. Kerron kuitenkin ensin lyhyesti niistä vaikeuksista mihin törmäsin teoriaan tutustuessani ja sitä kirjoittaessani.

5.1. Teorian asettamat haasteet

Mc Clung Lee (1963) avaa Veblenin kirjoituksista toimittamansa kirjan ajatuksella, että opiskelijan on usein vaikea ymmärtää suurten ajattelijoiden alkuperäisiä teoksia. Veblenin ajatuksia opiskelleena mielipiteeseen on helppo yhtyä. Vaikka Veblenin yhteiskuntateoria on varsin kattava, ei hänen teksteistään ole syntynyt yksiselitteistä tulkintaa (Riukulehto 1994). ”Veblen on nähty ajastaan irrallisena ’ufona’, ulkopuolisena tarkkailijana, jota mihinkään traditioon liittyminen ei sido” (emt., 161). Minua lohduttaa se, etteivät oppineemmatkaan ihmiset ole päässeet yksimieliseen tulkintaan Veblenistä.

Kämäräinen (1988) tulkitsee Vebleniä liikuntasosiologisesta näkökulmasta, mutta hän ei problematisoi kulttuurisen viiveen ajatusta juuri lainkaan. Hänen tulkintansa kohdentuu Veblenin dualistiseen ajatteluun työnteko- ja ryöstövaistosta, jotka vaikuttavat toki kulttuurisen viiveen syntymiseen. Pelkkien vaistojen varaan kulttuurisen viiveen teoria ei kuitenkaan rakennu. Kämäräinen ei myöskään pohdi kovin pitkälle sitä, miten nämä vaistot vaikuttavat yhteisön tai yhteiskunnan eri osien toisistaan poikkeavissa muutosprosesseissa. Itse olen jättänyt työnteko- ja ryöstövaisto käsitteiden pohdinnan vähemmälle. Kämäräinen on ainoa, joka tämän työn tiimellyksessä vastaani tulleista ”veblen-tulkeista”, on pohtinut Veblenin urheilukäsitystä. Suuremmin tuosta tulkinnasta ei ole apua, koska Kämäräisen pohdinnassa urheilu on vapaa-aikaa. Tässä tutkittava, olympiaurheilu ei sitä ole – ainakaan nykypäivänä. Riukulehto (1994) on käsitellyt Veblenin tuotantoa kokonaisuutena. Tässä hän on onnistunut ilmeisen hyvin, mutta minun kiinnostukseni kohdetta, kulttuurista viivettä hän on käsitellyt vain reilun sivun verran.

Kämäräinen (1988) on sitä mieltä, että Veblenin käsitteet ovat epäselviä. Tämä väitteen voin allekirjoittaa, sillä Veblenin käsitteet ja kirjoitustyyli ovat varsin konstikkaita. Tämä on vaikeuttanut osaltaan tulkintaani hänen kirjoituksistaan. Lisäksi työtäni hankaloitti se, että Veblen kirjoitti teoksensa viittaamatta muihin tutkijoihin. Eikä minun sosiologinen tai taloustieteellinen tuntemukseni ole niin syvää, että uskaltaisin asettaa hänet tarkasti johonkin oppikuntaan, josta olisin sitten epäselvyyksien kohdalla hakenut tulkinnalleni vahvistusta. Viitattakoon tässä Riukulehdon Veblenistä

käyttämään ufo-vertaukseen. Vebleniä ei osata sotimatta sijoittaa edes välillä historioitsija-yhteiskuntatieteilijä-taloustieteilijä. Eikä tämä toisaalta liene tarpeellistakaan, koska hänen kirjoituksensa kiinnostavat niin filosofian, sosiologian, psykologian, antropologian kuin taloustieteidenkin tutkijoita (Rosenberg 1963). Niille, joita asia kiinnostaa ja jotka ovat yhteiskuntatieteiden haaroista paremmin perillä, todettakoon, että Rosenbergin (1963, 1-14) mukaan Veblen sai perustavanlaatuisia vaikutteita Karl Marxilta, Herbert Spenceriltä, Charles Darwinilta, Immanuel Kantilta, William Jamesilta, Jascues Loebilta, Lewis Henry Morganilta, Edward B. Tylorilta, William Graham Sumnerilta ja John Deweyltä. Kuitenkin, Rosenberg jatkaa: se, mitä Veblen sai aikaan näiden ajattelijoiden tekstejä yhdistämällä, oli hänen omaansa. Onko Rosenberg oikeassa vai ei, ei ole arvioitavissa tämän tutkielman kirjoittajan kompetenssin rajoissa. Toisaalta voi kysyä: kehenkä ihmistieteilijään Rosenbergin luetteloimat ajattelijat eivät olisi vaikuttaneet. Lista ei auta tämän tutkielman kirjoittajaa. Se saa ennemminkin hengityksen salpaantumaan ja aivot toimintakyvyttömiksi. Siitä huolimatta, että Rosenberg (1963) esittää Veblenin positiivisessa valossa, hän nostaa esiin Veblenin haavoittuvuuden. Tämä johtuu Veblenin tekemistä ”useista faktavirheistä, päätelmien ristiriitaisuuksista ja hänen kirjoittamiensa teorioiden rajallisuudesta” (Rosenberg 1963, 2, käännös A.M.). Itseironisesti voin siis olettaa ainakin jollakin tavalla jatkavani Veblenin perinnettä.

5.2. Miten tässä esitetty tulkinta kulttuurisesta viiveestä syntyi?

Perusrungon edellä esittämälleni kulttuurisen viiveen teorialle johdin aluksi pelkästään Veblenin kirjasta *The Theory of The Leisure Class – an Economic Study of Institutions*. Päärungon rakennettuani löysin Riukulehdon (1994) viittauksista vinkin Ogburnin (1966) kirjoittamasta kirjasta *Social Change – with Respect to Cultural and Original Nature*. Tässä teoksessa Ogburn pohtii kulttuurista viivettä.

Teoksessaan Ogburn määrittelee kulttuurisen viiveen teorian yksityiskohtaisemmin kuin Veblen. Lukemani perusteella voin väittää, että Veblenin ajatuksissa on teorian pohja, mutta kovin jäsenneiltyä tai yksityiskohtaista teoriaa Veblenin kirjasta on vaikea löytää. Ogburnin esittämä teoria oli tietenkin monisäikeisempi kuin se minkä hahmotin ja

johdin Vebleniltä, mutta pääosin Veblen tulkintani osui yksiin Ogburnin mietelmien kanssa. Tein kuitenkin täydennyksiä rakentamaani teoriaan. Muutoksia tein etenkin kulttuurista viivettä taustoittavaan ”Kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta evoluutiosta” – jaksoon.

Roseberg (1963) kuvaa Veblenin ajatusten alkuperää viitaten Montaignen esittämään vertauskuvaan mehiläisistä: Mehiläiset lentävät kukasta toiseen keräten mettä, josta myöhemmin valmistavat hunajaa. Kun hunaja on valmista, se on mehiläisten omaa, ei kukkien. Vaikka valmistamani ”hunaja” ei liene kovinkaan makeaa – tahmeaa se toki on –, kuvanee vertaus tämänkin tutkielman kirjoittamisprosessissa syntynyttä teoriaosuutta. Tässä esitetty kulttuurisen viiveen teoria eroaa ogburnilaisesta teoriasta siinä, että olen yrittänyt hahmottaa tarkemmin, miten kulttuurisen evoluution tekijät vaikuttavat samaan aikaan kahdessa toisistaan riippuvaisessa yhteisössä.

5.3. Miten kulttuurisen viiveen teoria ohjaa tulkintaa?

Kulttuurisen viiveen teorian lähtökohtana tai taustaoletuksena on käsitettykseni mukaan se, että ihmisyksilöt muokkaantuvat lähinnä kulttuurin ja yhteiskunnan sanelemiin ehtoihin ja raameihin. Yksittäisen ihmisen vaikutusmahdollisuudet kulttuuriseen evoluutioon ja yhteisöjen muutokseen nähdään tämän teorian mukaan rajallisina – suorastaan minimaalisina. Teoria toki hyväksyy sen, että yksilötasolla tehdyt toimet vaikuttavat myös niin sanottuun makrorakenteeseen, mutta pääosin vaikutussuunta on makrotasolta mikro-/yksilötasolle. Tämä merkitsee sitä, että tulkintani esimerkiksi moraalien heikkenemisen syistä tulee kohdistumaan urheilujärjestelmän rakenteellisiin muutoksiin, eikä niinkään yksittäiseen urheiliijaan, koska teorian valossa yksilöllä on vain rajalliset mahdollisuudet päättää siitä, mikä on yhteisössä oikein ja mikä väärin.

Tämä teoria selittää niitä olympialiikkeen rakenteellisia tekijöitä, jotka ohjaavat urheilijoiden (moraali)käytöstä. Teoriaa käyttäessäni vastuu urheilun moraalikoodien merkityksien ja (käyttö)tarkoitusten muutoksesta lankeaa ikään kuin automaattisesti olympialiikkeen sisäisen rakenteen ja ulkoisten suhteiden harteille, johon yksittäisen urheilijan on vaikea vaikuttaa. Ongelmallista tutkimuksessani on nimenomaan se, että

moraaliset valinnat tehdään yksilötasolla (Kotkavirta 2002). Toisaalta kysyyhän Kotkavirtakin (emt.) esseessään: onko ”syy” yksittäisen urheilijan vai koko urheilujärjestelmän, kun moraali pettää. Näkemykseni mukaan urheilujärjestelmä luo ne puitteet, joissa yksilö tekee lopulliset moraaliset valintansa. Järjestelmä myös määrittelee, mitkä ongelmat ovat nimenomaan moraalisia, eli mihin kysymyksiin ja toimintatapoihin liittyy hyvän ja pahan sekä oikean ja väärän pohdinta. Ehkä media pohtii tarpeeksi niitä yksilöstä johtuvia syitä, jotka ajavat urheilijat moraalittomuuteen. Siihen soppaan ei tarvinne opinnäytetyön muodossa heittää lisää raaka-aineita. Lähenisihän tuollainen tutkimusote sitä paitsi psykologiaa. Tässä työssä ei porauduta yhdenkään urheilijan pään sisään, vaan tehdään havaintoja ja tulkintoja urheilijan ympäristöstä – systeemistä. Tästä työstä tullee tulkinta siitä minkälaiset selviytymismahdollisuudet moraalikoodeilla on olympialiikkeen eri osissa. Ja kuinka realistista on odottaa yksittäisen urheilijan olevan ”urheilijamainen” järjestelmän määräämissä puitteissa.

Sen lisäksi, että teoria kääntää katsettani olympialiikkeen (ja yleisemminkin huippu-urheilun) makrorakenteisiin, tulkintaani ohjaa se, että kulttuurisen viiveen teoria lähtee pääosin siitä oletuksesta, että kulttuurinen evoluutio saa alkunsa ennemmin materiaalisesta kuin immateriaalisesta kulttuurista siis pikemmin instrumentaalista kuin seremoniallisesta osasta. Tämä näkemys johtunee osaksi siitä, että Veblen (1857-1929) ja Ogburn (1886-1959) kirjoittivat teoriasa aikakausina, jolloin materiaallinen kehitys oli silmiinpistävä nopeaa (elinkaaret ks. WSOY 1996). He reflektoivat ympärillään tapahtuvia muutoksia 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Yhdysvalloissa, jolloin teollinen vallankumous ja kaupungistuminen vaikuttivat lähtemättömästi niin arkeen kuin juhlaankin. Varsinkin Veblen, vaikka ihannoikin insinöörejä (Rosenberg 1963; Veblen 1963b; Riukulehto 1994), näki kuitenkin myös materiaallisen kehityksen – materialismin – taakse: Hän kritisoi voimakkaasti mm. kerskakulutusta ja hän ymmärsi, että edistynyt teknologia ja voimakas teollistuminen kasvattavat sodan potentiaalia, koska sota on monin tavoin riippuvainen näistä tekijöistä. Hän ymmärsi tilanteen johtavan ”puolustavaan” asekehittelyyn, jota käytetään edelleenkin argumenttina armeijoiden ylläpidolle ja aseiden kehittämiseksi. (Rosenberg 1963.)

Kirjoituksessaan *The Higher Learning in America* Veblen kritisoi voimakkaasti yliopistojen kaupallista koulutusta. Hänen mukaansa kaupallisen koulutuksen kautta

saatu tieto ei ole hyödyksi yhteiskunnalle yleensä, kuten esimerkiksi lääketiede tai insinöörien koulutus on. Kaupallisen koulutuksen tarkoituksena oli hänen mukaansa vain kasvattaa businessmiesten saamaa osuutta yhteiskunnan tuotannosta. Hän vertasi kaupallista koulutusta myös urheiluun: Kaupallinen koulutus ei kuulu yliopistoon, kuten ei myöskään urheiluvalmennus. Niin kaupallisen koulutuksen kuin urheilunkin hyöty menee vain niille, jotka osallistuvat kyseiseen toimintaan. Ja tämä hyöty saavutetaan muuta yliopistoa hyödyntämällä. (Veblen 1963b.) Myös tästä kannanotosta käy ilmi Veblenin teknologiamyönteisyys ja se, että hän näki hyödyllisenä asiat, jotka olivat jokseenkin konkreettisia ja tuotannollisia.

Ogburnin ja Veblenin mukaan instrumentaaliset yhteisöt ja materiaallinen kulttuuri toimivat lähes poikkeuksetta kulttuurisen evoluution alkulähteinä. Tämä lähtökohta väheksyy immateriaalisen kulttuurin ja seremoniallisten yhteisöjen mahdollisuuksia kokonaiskulttuurin ja yhteiskuntajärjestyksen muuttajina. Veblen ja Ogburn eivät kuitenkaan sulje pois tätä muutosjärjestystä, mutta he korostavat voimakkaasti materiaalisten keksintöjen vaikutusta koko kulttuurin kasvuun ja muutokseen. Tästä lähtökohdasta saan automaattisesti enemmän tulkintavälineitä materiaalisesta kulttuurista ja tuottavista yhteiskunnan osista sikiävään kulttuuriseen muutokseen. Siis tulkitsen helpommin seremoniallisen osan elävän kulttuurisessa viiveessä, vaikka aivan yhtä hyvin voisi väittää instrumentaalisen osan laahaavan jäljessä joissain asioissa. Teoria siis tarjoaa automaattisesti tulkinta-asetelmaa, jonka mukaan seremoniallisen osan tulisi muuttua ajan- siis instrumentaalisen osan tahdon mukaiseksi. Lisäksi teorian lähtökohta, että seremonialistit ovat jotenkin automaattisesti lähempänä immateriaalista kulttuuria on nykypäivänä pohdittava tapauskohtaisesti. Kuten hyvin tiedämme, elämme niin kutsutussa tietoyhteiskunnassa, jossa työn immateriaalisuus ei sinänsä merkitse ”seremoniallista” asemaa ainakaan vebleniläisessä merkityksessä. Siis työn sisältö on luonnollisesti muuttunut, eikä nykyisen työluokan jäsenten asema välttämättä parane teknologisten innovaatioiden ansiosta. Siis oikeastaan käsite ”instrumentaalisuus” kaipaasi ehkä jatkossa ajanmukaisempaa määritelmää ja sana-asua. Tässä työssä tämä jää kuitenkin tekemättä.

Teoria kätkee sisäänsä taustaoletuksen materiaalisen ja instrumentaalisen osan kehityksen peruuttamattomuudesta. Seremoniallisen osan takertuminen vanhoihin arvoihin on tässä valossa vain todellisuuden kieltämistä, joka vahingoittaa yhteisön

jäseniä. Taustaoletukset saavat asiat näyttämään siltä, että muutos on parempaa kuin muuttumattomuus. Kaikki kehitys tai muutos ei kuitenkaan ole positiivista. Tämänkin asian tarkempi (eettinen) pohdinta jääkööt moraalifilosoifeille. Halusin vain ilmaista sen, että jos tutkielmani osoittaa KOK:n takertuneen menneisyydessä luotuihin moraalikoodeihin, en väitä, että koodeihin pidättäytyminen olisi totaalisen väärin. Annan esimerkin.

Doping-ongelma voidaan nähdä karkeasti kahdella tavalla. Ensinnäkin voidaan arvioida, että urheilun kattojärjestöt, kuten KOK ja kansainväliset lajiliitot ovat ajastaan jäljessä, kun ne pitävät kiinni ja vahvistavat (ainakin näennäisesti) kireää doping-politiikkaansa, vaikka urheilijat tulevat todennäköisesti käyttämään urheilusuoritusta parantavia aineita. Kattojärjestöjen tulisi tämän tulkinnan mukaan luopua doping-säännöistä, koska se on ajastaan ja urheilijoiden kehityksestä pahasti jäljessä. Toisaalta voidaan ajatella, että urheilijat ovat kulttuurisessa viiveessä. He eivät ole sopeutuneet kattojärjestöjen doping-sääntöihin vaan edelleen käyttävät kiellettyjä aineita. Tämän tulkinnan mukaan urheilijat sopeutuvat viiveellä kulttuuriseen muutokseen, eivätkä kattojärjestöt. Vaikka voidaan ajatella, että urheilun seremonialliset yhteisöt voisivat näin ollen olla kehityksessä edellä, on perusteltua pidättäytyä ensimmäisessä vaihtoehdossa. Väitteelle voi hakea vahvistusta historiallisesta jatkumosta, jonka mukaan kattojärjestöt ovat sääntöineen asettaneet rajoituksia urheilusuorituksen parantamiselle, mutta niistä on luovuttu, koska käytäntö urheilijoiden keskuudessa on ollut päinvastainen (Hemánus 1997). Urheilun ”kova ydin” (suorituskeskeisyys) on ollut muutosta eteenpäin työntävä voima, jonka perässä säännöt ovat taipuneet murtuakseen. Instrumentaalisen osan näkeminen muutoksen suunnan määräävänä osana toki ohjaa tulkintaa, mutta se on samalla perustellumpi ja ehkä realistisempi lähtöasetelma. Kirjoittaessani yleistä teoriaa kulttuurisesta viiveestä, siis omaa tulkintaani siitä, pidin tämän materiaalisuuslähtöisyyden mielessäni ja yritin tuoda esille myös immateriaalisen kulttuurin vaikutustapoja ja mahdollisuuksia. Uskon, että teorian ongelmallisuuksien ymmärtäminen auttaa näkemään myös perinteisen teorian ulkopuolelta tulevat vaihtoehdot. Jos tässä en onnistu, tietää lukija nyt ainakin miksi tulkinta suuntautuu siihen suuntaan mihin se sitten suuntautuukaan.

5.4. Metodista, analyysistä ja aineistosta

Teoria määrää pitkälle työssä käytettävän metodin. Koska tutkimukseni on luonteeltaan teoreettinen akselilla teoreettinen-empiirinen, on myös analyysi pääosiltaan teoreettinen. Tällöin ”havaintoaineiston tarkastelu on kirjoitettu raportin etenemisen sisään, itse argumentointiin” (Tuomi & Sarajarvi 2002, 21). Näin tämänkin työn kohdalla. ”Teoreettiseen analyysiin ei -- empiirisen analyysin tavoin ole varsinaista metodia” tällöin tutkimukseni ”uskottavuuskysymys kulminoituu siihen, miten argumentointi suoritetaan eli siihen, kuinka uskottavasti ja pätevästi lähdeaineistoa käytetään” (emt. 20-21).

Tässä esitetty kulttuurisen viiveen teoria ottaa kokonaisvaltaisesti haltuun suuria rakenteellisia kokonaisuuksia. Se selittää tapahtumia ennemmin abstraktistilla kuin käytännöllisellä tasolla. Kun teoria ohjaa minua katsomaan laajalti olympialiikkeen kokonaisuutta, se samalla määrää, että aineiston on oltava monipuolista. Monipuolisuuteen pääsee vain käyttämällä aikaisempaa tutkimusta argumentoinnin tukena. Tutkielmani tuloksien ja johtopäätösten uskottavuus perustuukin paljolti aikaisempien tutkimusten luotettavuuteen. Olympialiikkeen tarkasteleminen teoreettisessa viitekehyksessä on siis (teoreettista)analyysiä. Analyysi ei ole kokonaisuudessaan ensikäden lähteiden tulkintaa, vaan se on pikemminkin abstraktia suurten kokonaisuuksien yhdistämistä. Pyrin siis järkeilemällä kuvaamaan olympialiikettä sellaisena rakennekokonaisuutena kuin miltä se kulttuurisen viiveen teorian kautta näyttää. Pohdin sitten miten tämän rakennekokonaisuuden, urheilusysteemin ominaisuudet, osaset ja intressit vaikuttavat urheilun moraalikoodeihin.

Kuten edellä kuvatun teorian laajuudesta käy ilmi, en voi millään tavoittaa empiirisesti kaikkia niitä muuttujia, joita kokonaisvaltainen teorian käyttäminen edellyttäisi. En onnistuisi siinä, vaikka yrittäisin kuvata olympialiikettä vain jonakin tietynä ajanjaksona – mikä ei tietenkään tekisi oikeutta teorialle, joka selittää nimenomaan ajassa tapahtuvaa muutosta. Pro gradu työn mittakaavan tutkielmalle tehtävä, (kaikista mahdollisista tekijöistä empiirisen näytteen etsiminen) on kuitenkin turhan suuri. Teoria ohjaa laajuudellaan teoreettiseen analyysiin. Myös moraalikoodien toteutuminen

urheilussa on aiheena sellainen, josta on vaikeaa saada luotettavaa empiiristä näyttöä; sillä suurin osa ihmisistä haluaa viimeiseen asti näyttää moraaliselta olennotla.

Tutkielma jakautuu metodologisesti kahteen osaan. Kappaleissa seitsemän ja kahdeksan pyrin lähteistä löytämistäni ”johtolangoista” muodostamaan rakennekokonaisuuden, joka vastaa asettamiini kysymyksiin. Tutkimustapa lähenee narratiivista tutkimusotetta, jossa ”kiinnitetään huomio enemmän tai vähemmän yksilöitäviin tapauksiin, mutta siinä pyritään kuitenkin tekemään (yleistäviä) teoreettisia johtopäätöksiä” (Toivonen 1999, 124). Mutta kuten narratiivisessa tutkimuksessa yleensä, kappaleissa seitsemän ja kahdeksan ei analysoida mitään yksittäistä tapahtumaketjua vaan tarkastelun alla on monisäikeinen kulttuurinen ilmiö, josta hahmotetaan teoreettinen rakennekokonaisuus. Kuten salapoliisin työssä, myös tässäkin johtolangat antavat vain vinkin siitä mitä on tapahtunut tai on tapahtumassa. Jotta kuva todellisuudesta olisi mahdollisimman luotettava, on johtolankoja oltava paljon ja niiden on oltava ristiriidattomia. Kuten Tuomi ja Sarajärvi (2002, 21) toteavat: ”teoreettisen tutkimuksen -- raportissa ei välttämättä näy kaikki se vuorovaikutus, jonka avulla tutkija teoreettisessa analyysissä etenee”. En pysty tuomaan esille kaikkea sitä keskustelua, jonka aineiston ja aikaisemman tutkimuksen kanssa olen käynyt.

Tutkielman toinen metodologinen ote on empiirisempi ja se testaa kappaleissa seitsemän ja kahdeksan esittämäni teoreettista kokonaisuutta. Tarkastelun kohteena on amatööriisääntö ja sen ympärillä käyty keskustelu. Aineistona toimii 25 KOK:n julkaiseman *Olympic Review* -lehden artikkelia. Tästä tarkemmin kyseisessä jaksossa (yhdeksän).

6. Veblenin urheilukäsitys vs. nykyaikainen (olympia)urheilu

Kämäräinen (1988) esittää, että urheilu oli Veblenille vapaa-aikaluokan keino osoittaa omaa vaurauttaan. Hän näki urheilun pääosin tämän joutilasluokan yksinoikeutena. Nykyaikana urheilu ei ole enää vain vapaa-aikaluokan edustajien yksinoikeus, jolla rikkaat todentavat omaa asemaansa. Nykyajassa urheilu toimii edelleen sosiaalisen luokkien erottelijana, mutta ei aivan niin radikaalissa merkityksessä kuin mitä Veblen

antoi ymmärtää. Hänelle poikkeuksellinen vauraus ja ylimääräinen energia oli urheilemisen ehto. Nykyaikana ei tarvitse olla poikkeuksellisen vauras, jotta voisi urheilla. Toki edelleenkin on paljon lajeja, joiden harrastamiseen tarvitaan huomattavia taloudellisia ja muita resursseja. Kun Veblenin määritelmän mukaan urheilu kokonaisuudessaan rajaa ulkopuolelleen alempiarvoiset, nykyaikana tietyt lajit rajaavat urheilun harrastajat eri ”kasteihin”. Pitäytyminen Veblenin määritelmässä tarkoittaisi sitä, että kaikki urheilua kuin urheilua harrastavat olisivat osa ylintä joutilasluokkaa. Urheilun määrittelemisen ylimmän sosiaaliluokan yksinoikeudeksi on siis nykyaikana hampaaton.

Urheilun toimiessa ihmisen sosiaalisen luokan osoittajana, se toimii samalla välineenä. Urheilun välineellisyydestä Veblen oli siis varsin hyvin tietoinen. Vaikka urheilun välineellisyys, pitää edelleen paikkansa, ei hänen käsityksensä urheilun välineellisyyden luonteesta ole ajankohtainen nykyaikaisesta olympiaurheilussa. Olympiaurheilusta puhuttaessa urheilu on pikemminkin toimintaa, joka tuo henkilökohtaista vaurautta kuin todentaa jo olemassa olevaa taloudellista etulyöntiasemaa. Toki olympialaisiin pääseminen edellyttää tietyntasoista taloudellista tukea, mutta yksittäisen urheilijan on ansaittava tuki pääasiassa urheilullisin meriitein – kuten Suomessa on valtion urheilija-apurahan kohdalla.

Nykyaikaisesta olympiaurheilusta puhuttaessa ei voida väittää, että urheilija osoittaisi urheilemalla joutilaisuuttaan. Kaikki ymmärtävät, että huippu-urheilija ei voi olla jouten, sillä ”Huippu-urheilu on instituutiona sellaisessa kehitysvaiheessa, ettei urheilun ’harrastaminen’ ole (huipulla) enää mahdollista--” (Heikkala & Vuolle 1990, 99). Olympiaurheilu on ennen muuta työtä, jossa menestyminen takaa toimeentulon, ja toimeentulo mahdollistaa toisenlaisen vapaa-ajan vieton. Vaikka urheilu on edelleen välineellistä ja se toki toimii myös sosiaalisen luokan osoittajana, on sen välineellisyyden merkitys nykyaikaisessa olympiaurheilussa osittain Veblenin ajatusten vastakohta. Voidaan väittää, että urheilija pyrkii urheilemalla taloudellisen aseman parantamiseen ennemmin kuin poikkeuksellisen vaurauden osoittamiseen. Lyhyesti: olympiaurheilu on työtä, ei vapaa-aikaa.

Olympiaurheilu on toimintaa, joka on seremoniallisesta näkökulmasta teetettävä toisella, kuten mikä tahansa työ. Tämän tutkimuksen kannalta on olennaista kääntää

Veblenin seremoniallinen urheilu käsitys instrumentaaliseksi eli ei-tuottavasta toiminnasta tuottavaksi. Veblenin näki urheilussa myös sen itsetarkoituksellisuuden (Kämäräinen 1988). Olympiaurheilulla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa olympiakisoissa kilpailemista ja olympialaisiin tähtäävää harjoittelua. Olympiaurheilijalla tarkoitetaan paitsi urheilijoita, jotka ovat olleet olympialaisissa sekä urheilijoita, jotka harjoittelevat tähtäimessään olympiakisat. Tämän tarkempia määritelmiä en tässä anna. Olympiaurheilun ja urheilijoiden sekä heidän yhteisönsä ominaisuuspiirteitä tulee kyllä jatkossa koluttua pienisilmäisemmälläkin seulalla.

7. Olympialiike kulttuurisen viiveen teorian kehikossa

Tässä jaksossa asetan olympialiikkeen kulttuurisen viiveen teorian kehikkoon. Jakso koostuu kahdesta pääkappaleesta, joista ensimmäisessä pohdin urheilijoiden yhteisöön vaikuttavia kulttuurisen evoluution tekijöitä. Toisin sanoin todennan urheilijoiden ja heidän apujoukkojensa instrumentaalisuutta. Toisessa kappaleessa selitän KOK:aan vaikuttavia vastaavia voimia, eli pohdin sen seremoniallisuutta. Näissä kappaleissa pohdin samalla mitä merkitystä ja hyötyä urheilun perinteisillä moraalikoodeilla (reilu peli, amatörismi, urheilijamaisuus, dopingsääntö) on tai on ollut urheilijoille ja KOK:lle.

Tulemme huomaamaan, että on perusteltua ajatella olympialiikkeen sisään syntyneen kaksi varsin erilaista kulttuuria. Urheilijoiden ja KOK:n maailmat ovat etäänntyneet, toisen ollessa enemmän instrumentaalinen toisen seremoniallinen. Näissä maailmoissa oletettavasi myös moraalikoodit kohtaavat ”eri ajan” ja saavat eri merkityksensä. Ajan kuluessa moraalikooditkin muuttunevat valtaapitävän yhteisön ja yhteistyökumppaneiden intressien mukaiseksi.

7.1. Olympiaurheilijat muutospaineen ja muutosvapauden ristiaalloissa

”Urheilijoiden, valmentajien ja muiden ammattimaisen huippu-urheilun piirissä toimivien ratkaisuja ohjaavat samanaikaisesti useat instituutiot. Näiden instituutioiden joukossa on myös moraalit, mutta on nähdäkseni hyvin ymmärrettävää, että sen arvot ja normit voivat jäädä muiden [instituutioiden kuten

talouden, politiikan, tieteen] jalkoihin. Kilpailu erityisesti huipulla on niin kovaa ja menestymiseen liittyvät taloudelliset ja muu[t] paineet [ovat] niin suuria, että moraalisen harkinnan ja valintojen tila voi supistua tai jopa hävitä kokonaan” (Kotkavirta 2002, 11 [A.M]).

Huippu-urheilijat ja etenkin olympiaurheilijat kohtaavat sekä kulttuurista evoluutiota kiihdyttäviä eli muutospainetta kasvattavia tekijöitä, että kulttuurista evoluutiota hidastavia, eli muutosvapautta rajoittavia tekijöitä. Muutospainetta kasvattavia tekijöitä löytyy niin urheilijoiden yhteisön sisältä itsestään kuin myös urheilijoiden yhteisön ”ulkopuolelta”. Urheilijoiden muutosvapautta rajoitetaan pääasiassa urheilijoiden yhteisön ulkopuolelta, mutta urheilijat rajoittavat muutosvapauttaan myös omalla toiminnallaan ja ominaisuuksillaan. Avaan kappaleen huippu-urheilumaailman sen ilmeisimmillä tekijöillä: kilpailulla, vertailulla ja mittailulla

7.1.1. Kilpailu, vertailu ja mittaaminen

Kuten Vebleniin ja Ogburniin viitaten aiemmin totesin; yhteisön sisäinen toimintalogiikka vaikuttaa yhteisöön ja sen jäseniin joko muutosta kiihdyttävästi tai sitä hidastavasti. Urheilun ollessa kyseessä kilpailu on niin itsestään selvä asia, että sen todentaminen suorastaan hävettää ja tuntuu lukijan aliarvioinnilta. Joka tapauksessa sitä ei voi sivuuttaa. Kilpailu on huippu-urheilun ydin ja sillä on tärkeä osa myös kulttuurisen viiveen teoriassa. Koska kilpaillessa urheilijat laitetaan (arvo)järjestykseen, on heidän tietenkin yritettävä parhaansa. Urheilijat, toisin kuin monien muiden ammattien edustajat, asettuvat kilpailutilanteeseen avoimesti. He haluavat tietää kuka on paras ts. kuka on kehittynein.

Jotta kilpailu olisi mahdollista, on tietenkin verrattava ja mitattava. Teoriajaksossa totesin, että mitä tarkemmasta ja ilmeisemmästä vertailusta ja mittailusta on kyse, sen kovempaa on kilpailu. Missä muussa ammatissa mittaaminen ja vertailu ovat yhtä keskeisessä osassa? Lonkalta sanoen voisin vastata; ei missään. Tällaisessa yhteisössä kilpailullisuudesta ei ole ainoastaan kasvanut vallitseva asenne, se on, uskallan väittää: kyseenalaistamaton asenne. Vaikka urheilu onkin immateriaalista toimintaa, jonka työn tuloksena ei synny mitään konkreettista tavaraa, voidaan urheilusuorituksia silti mitata. Mitalit jaetaan perustuen objektiivisiin eroihin etäisyydessä, ajassa, massassa, pisteissä,

maaleissa tai vähemmän objektiivisiin eroihin kuten tyyliissä. Joka tapauksessa mittaustekniikka on kehittynyt pelkämästä silmämääräisestä arvioinnista digitaaliseen tekniikkaan. Mitä tärkeämmäksi kilpailu on tullut, sen tarkemmaksi mittaaminen on kehittynyt.

Brown (2001, 29) toteaa, että urheilussa menestyminen nopean juoksuvauhdin, ponnistuskyvyn ja suuren voimantuoton lisäksi ei välttämättä vaadi korkeaa älykkyyttä. Sen sijaan huipulle pääseminen kyllä vaatii kehitysvaiheessa olevalta urheilijalta seuraavia henkisiä ominaisuuksia:

- 1) halu, into (drive) ylitsepursuava halu menestykseen, tarve todistaa jotakin,
- 2) intohimo (passion) rakastaa lajiaan, ei voi pysyä poissa sen parista,
- 3) tasapainoisuus (stability) pystyy käsittelemään stressiä, jaksaa yrittää vastoinkäymisistä huolimatta,
- 4) kovuus (toughness) hyvä itseluottamus, itsevarma,
- 5) positiivinen asenne (positive attitude) nauttii haasteista, välttää negatiivista ajattelua,
- 6) realismi (realism) toimii rajoissa, oppii kokemuksesta,
- 7) keskittyminen (focus) suodattaa kaikki häiriötekijät,
- 8) yritys (effort) harjoittelee kovasti, yrittää aina vain kovemmin,
- 9) luottamus (persistence) tiedostaa heikkoutensa, mutta yrittää silti parhaansa ja
- 10) kilpailullisuus (competitiveness) kieltäytyy häviämästä, pitää taistelusta. (Brown 2001, 29–42.)

Tuskin täytyy huomauttaa, että listalta puuttuu älykkyyden ohella moraalisuuteen viittaavat henkiset ominaisuudet. Tämä ei suinkaan tarkoita sitä, että huippu-urheilijoihin valikoituisi vain moraalittomia ihmisiä. Mutta en kuitenkaan ole törmännyt tapaukseen, jossa huipulle pääseminen olisi vaatinut nimenomaan ylevää moraalista. Jos on totta, että ”seksuaalisesti poikkeavilta ei voida vaatia samaa seksuaalista moraalikoodia kuin eroottisesti yksiselitteiseltä ihmiseltä”, ja jos ”naapurin omaisuuden himoitseminen on pienempi synty nälkiintyneelle kuin varakkaalle” (lainaukset Kunnas 2002, 155), niin miksei voida ajatella, että huippu-urheilijalle, jolla on ylitsepursuava menestyksen tarve, intohimo sekä tarve todistaa jotakin, ja joka äärettömän kilpailuviettiensä ajamana harjoittelee suorituksensa eteen aina vain kovemmin ja

kovemmin monesti kieltäytyen muusta elämästä, ja joka kilpailun hetkellä kieltäytyy häviämästä, voisi urheilussa huijaaminen olla jotenkin ymmärrettävää.

7.1.2. Kilpailun avoimuus, kilpailijoiden määrä ja voittamisen niukkuus

Paitsi olympiaurheilijoiden yhteisössä menestyään, siellä pysytään ja sen jäseneksi päästään vain kilpailemalla. Tähän yhteisöön on jatkuva ”tunku”. Siellä jo olevien tulee taistella paikastaan. Jäsenyys ei ole ikuinen, vaan se on saavutettava joka olympiadi uudestaan. Saari (1979, 145) kirjoittaa yhdestä Suomen tunnetuimmasta olympiaurheilijasta, Virenistä: ”Ennen [olympia]kilpailuja hän ehti täyttää 27 vuotta, hän on liian vanha, on nuorempien aika, hän on vammautunut, kulunut, välillä raajarikko, rääkki on ajettu ylärajaan ja yli sen, elimistön vanheneminen on alkanut kolme vuotta sitten viimeistään--. Sitäpaitsi hän on >>maalitaulu, johon jokainen haluaa ampua ensimmäisen nuolensa>>. Näin kirjoitetaan.” Olympialaisiin pääseminen ei ole sattuma, sen eteen on harjoiteltava, sillä halukkaita on useita. Kuten kulttuurisen viiveen teorian yleisessä jaksossa todettiin, on yhteisön jäsenten määrällä yhteisön evoluutiota eteenpäin työntävä vaikutus. Olympiaurheilijoiden yhteisön jäsenten määrä on lukuisa, mutta tulee muistaa, että myös yhteisöön pyrkivät pakottavat ko. yhteisöä ja sen jäseniä kehittymään. Pyrkijöitä ovat yleensä ainakin kunkin maan kansallisen tason parhaat urheilijat. Kansallisen tason parhaaksi pääsemiseen käydään taas oma kilpailunsa ja niin edelleen. Päästäkseen olympiaurheilijaksi urheilijan on täytynyt voittaa lukuisat kilpailut ja kilpailijat. Ja perillä heitä odottaa tavallisesti vain yksi olympiamitali. Urheilukirjailija Saari kuvaa Virenin taivalta:

”Kestävyysjuoksussa ihmisen kehittyminen olympiavoittoon riittävään kuntoon vie karkeasti seitsemän vuotta. On käsitettävä mitä seitsemän vuotta tarkoittaa: Että niiden kuluessa on vain lupaus. Että seitsemän vuoden ajan – se on pitkä aika – sietää joka päivä harjoitusta, joka vie elämän. Että sietää yksinäisyyttä, sietää anaerobisen harjoituksen kivut, sietää loputonta juoksemista, hieltä haisevia myttyjä ja kasseja, nivelrikkoja, särkyä, epäsosiaalisuutta, äärestä toiseen heittelehtivää julkisuutta, otsikoita, kieltämyksiä, taulukoita, onnettomuuksien pelkoa. Että sietää sitä elämää seitsemän vuotta vähintään ja uskoo sen ajan jokaisena päivänä, että sen seitsemän vuoden kuluttua, tietynä päivänä jolloin saattaa sataa tai olla helle, tietyn päivän tietynä kellonlyömänä ei ole flunssa, ei nuha, ei vatsasairaus, ei kuumetta, ei yskää, ei ole kaaduttu portaissa, ei lopulta erehdytty seitsemän vuoden ajanjakson lopulla päivällä, viikolla tai kahdella harjoitusohjelman prässissä.--. kun tavoitteeksi merkitty suoritus alkaa.

Siihen saakka hän on prostituoitunut kelloonsa ja valmentajaansa. -- Silloin juoksija on kohtalon käsissä, silloin hän näkee, onko joku muu uskonut vieläkin lujemmin ja onnistunut täydellisemmin. >>Vain yksi voittaa, kaikki muut häviävät täydellisesti.>>” (Saari 1979, 47-48.)

Yhteisön jäsenten määrä vaikuttaa yhteisön kehitykseen sitä vauhdittavasti. Heidän mukaansa suuressa joukossa, ennemmin kuin pienessä, on todennäköisesti enemmän keksijöitä ja kehityshaluisia. Urheilijoiden yhteisössä ei välttämättä ole ”keksijöitä” sen enempää kuin muussakaan väestössä, mutta kehityshaluisia on varmasti sitäkin enemmän. Ja tämä kehityshaluisten määrä ei ole todennäköisyyteen perustuva sattuma, vaan se on suorastaan välttämättömyys – sääntö. ”Tuloksena on prosessi, jossa kiristytvä kilpailu johtaa yksilön ja systeemin kehittämään uusia ja parempia menetelmiä suorituskyvyn parantamiseksi” (Heikkala & Vuolle 1990, 106).

Urheilijan kekseliäisyydestä, kilpailuprosessista, urheilukulttuurin akkumulaatiosta ja – diffuusiota hyvänä esimerkkinä toimikoon hiihtäjien valmistautuminen hiihdon SM- ja MM-kisoihin. Helsingin Sanomien artikkelin mukaan Kaisa Varis harjoitteli SM-hiihtoja varten hiihtäen rullasuksilla juoksumaton päällä. ”Sellaista en ollut kokeillut ennen” kommentoi Varis (2003), ja jatkoi ”Siinä pystyi säätämään maton kulmaa, ja hiihdin koko ajan sellaista kymmenen prosentin nousua” (Reponen 2003). Juttu ei kerro harjoitteliko hän alppimajassa – ehkäpä -teltassa. Yksisuuntaista radiopuhelinyhteyttä testasivat hiihtäjä Lauri Pyykkönen ja päävalmentaja Reijo Jylhä. Helsingin Sanomien mukaan radiopuhelin yhteydestä ”saattaa tulla pieni salainen ase Val di Fiemmen MM-kisoihin” (Reponen 2003). Nämä ovat vain yksittäisiä esimerkkejä urheilijoiden kekseliäisyydestä. Urheilijoiden, aivan kuten muidenkin instrumentaalisten työntekijöiden on kehitettävä ”uusia, entistä parempia ratkaisuja tieteen ja luovan kekseliäisyyden turvin” (Sulkunen 1998, 126). Eri urheilulajeista ja teollisuuden aloilta matkituilla käytännöillä ja teknologioilla kiihdytetään kunkin urheilulajin ja laajemminkin koko urheilukulttuurin instrumentaalisuutta.

Toistensa kanssa kilpailevat urheilijat eivät muodosta kuitenkaan mitään yhtenäistä joukkoa tai tiivistä ryhmää, jossa kaikki olisivat keskenään kavereita. Asian laita on pikemminkin päinvastainen. Kuten Heikkala (1993) toteaa, urheilijat ovat tosistaan eristyksissä ja mieluiten salaavat harjoitusmetodinsa kilpailijaltaan. He miettivät helposti, että harjoittelevatkohan muut jotenkin tehokkaammin, käyttävätköhän toiset

keinoja, joita minä en käytä. Heikkala toteaa tämän epätietoisuuden johtavan kiusaukseen käyttää kaikkia mahdollisia keinoja. Eristäytyneisyys edistää moraalien murtumista muutenkin: Toisilleen anonyymit urheilijat eivät sido toisiaan yhteisöllisten, kollektiivisesti hyödyllisten moraalikoodien noudattamiseen. (Heikkala 1993.)

7.1.3. Urheilijan apujoukot

Edellisessä kappaleessa käsitelin urheilijoiden yhteisöä ja yksittäisiä urheilijoita aivan kuten nämä eläisivät muusta maailmassa eristyksissä. Käsitelytapa varmasti vääristi hieman käsitystämme urheilijan vaikutusmahdollisuuksista yhteisönsä kehitykseen. ”Vääristyneisyys” johtuu siitä, että yritin valottaa pääosin urheilijoiden yhteisön sisäisen toimintalogiikan vaikutusta kulttuuriseen evoluutioon. Pohdin siis vain urheilun ”ytimen”: urheilijoiden, kilpailun, vertailun ja mittailun vaikutusta muutokseen. Huippu-urheilu ei ole kuitenkaan näin yksioikoinen ilmiö, sillä urheilu on totalisoitunut (Heinilä 1998). Olisi siis väärin väittää urheilijoiden yksin olevan vastuussa muutoksesta. Urheilijat ovat jo kauan sitten ajautuneet tilanteeseen, missä he tarvitsevat apujoukkonsa.

Urheilijan apujoukot ovat pääosin muita instrumentaalisia yhteisöjä, jotka omalla instrumentaalisuudellaan voimistavat urheilijoiden instrumentaalisuutta. Näitä muita yhteisöjä kutsutaan yleisesti urheilun (viihde)teollisuudeksi. Urheilijoita auttavat tietenkin valmentajat, lääkärit, fysioterapeutit, sponsorit, managerit, hierojat, huoltajat, ja psykologit. En yritä luetella enempää. Nämä yhteistyökumppanit muodostavat yhteisöjoukon, josta urheilijat ovat enemmän tai vähemmän riippuvaisia. Mitä tasokkaammasta urheilusta on kyse, sitä enemmän urheilija tarvitsee apua, jotta hän saisi itsensä ”virittämistä” mahdollisimman paljon irti. Avustajat tuovat urheilijoiden yhteisöön omat tapansa, arvonsa, norminsa, teknologiansa, etiikkansa – niin ja intressinsä. Ei voida siis väittää, että urheilijat olisivat jokin autonominen joukko, johon muun maailman kosketus ei yltäisi. Myös urheilun moraalikoodit sekoittuvat tämän prosessin myötä. Urheilija ei voi tällaisessa tilanteessa liikkua vain urheilun sääntöjen ohjaamana (Morgan, Meier & Schneider 2001, vii-viii). Häntä ohjaavat väkisin myös talouden, politiikan, tieteen ja muiden tahojen säännöt ja lainalaisuudet (Kotkavirta

2002). Urheilijaa velvoittavat eritoten niiden tahojen intressit, joita ilman hän ei tule toimeen, ja joita ilman hän ei voi edes olla – olympiaurheilija. Vaikka teoreettisesti urheilija ja kilpailu olisivatkin urheilu-ilmiössä ensisijaisia kaikkeen muuhun nähden siten, että ”kaikki muu” rakentuisi näiden peruselementtien ympärille, käytännössä urheilijan apujoukot ovat ensisijaisia yksittäiselle urheilijalle. Urheilija on siis riippuvainen apujoukoistaan päästäkseen huipulle ja olympiaurheilijoiden yhteisöön. Yksin matka olisi liian pitkä – ehkä mahdoton.

Puhakainen (1998, 237–238) kuvaa apujoukkojen ryhmää ”urheilun näkymättömäksi, pinnan alla olevaksi voittamisen teknologiaksi”, jonka ”päämääränä on tuottaa huippusuorittaja, joka esiintyy suomalaisen urheiluteollisuuden kansainvälisillä kilpa- ja bisneskentillä”. Puhakaisen lausunnossa urheilija saa jopa jonkinlaisen tahdottoman objektin osan. Urheilija muuttuu tuotteeksi itsessään. Tämä ehkä kuvastaa yksittäisen urheilija vaikutusmahdollisuuksia oman yhteisönsä kehitykseen. Yksittäiselle urheilijalle systeemi on olemassa ensin. On helppo jopa tulkita, että urheilijat ”syntyvät” tämän systeemin kautta. Urheilijasta ei voi tulla huippua ilman systeemiä. Siis se mitä on olla olympiaurheilija, ei ole itse urheilijoiden päätettävissä. Urheilijamaisuus tulee siis määritellyksi ulkoapäin. Urheilijoiden apujoukkoja on lukematon määrä, joten en voi ottaa kaikkia yhteisöjä esille. Seuraavaksi todennan argumentointiani muutamalla reaali maailman esimerkillä.

7.1.4. Tekniikasta ja tieteestä kohti urheilijan valinnanvaihtoehtoja

Kuten edellä totesin, urheilijan apujoukot muodostuvat pääasiassa instrumentaalisista yhteisöistä, jotka työskentelevät itsekkin tuottaakseen jotakin olipa kyseessä sitten tieto, materia, raha, suorituskyky tai huippu-urheilija. Jyväskylässä toimivat Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus (Kihu) on oiva esimerkki urheilijoita avustavasta organisaatiosta. Siellä urheilukulttuuri ja tiede diffusioituvat ja akkumuloituvat keskenään. ”Kihun tehtävä on urheilijan avustaminen kaikin mahdollisin, mutta laillisin keinoin”, kertoo Kihun johtaja Jukka Viitasalo (2002) Helsingin Sanomien haastattelussa (Lavonius 2002). Kihu siis avustaa urheilijoita lukuisin eri tavoin. Lehtijutun mukaan mm. ampujia avustetaan parempiin suorituksiin tutkimalla

ampumistilannetta kenkiin asennetuilla painepohjallisilla ja aseenerään installoidulla anturilla. Tuloksien analysoinnissa avustaa tietokone. Johtajansa mukaan Kihu on tulevaisuudessa ”urheilutiedon supermarket”, jossa tuotteet tehdään mittatilaustyönä ”asiakkaille, ei tieteelle”. ”Erialaisten tuotteiden valikoima kasvaa” mitä ilmeisimmin yhdistelemällä vanhoja keksintöjä toisiinsa. Myös Suunnon ja Microsoftin yhteistyö rannetietokoneen kehittämisessä ja myynnissä on osoitus yhteistyön ja yhdistelemisen tuomista eduista. Rannetietokoneessa yhdistyvät kello, kompassi, tietokone, tekstiviestiominaisuudet, korkeusmittari ja ties mitä muuta (Helsingin Sanomat 2003). Näin urheilijat voivat olla yhä varmempia siitä, että he harjoittelevat oikein. Aivan kuten Suunnon motto lupaa: ”Suunto replacing luck” (Suunto 2003). Näissä esimerkeissä on kyse Ogburnin tarkoittamasta urheilukulttuurin, materiaalsen kulttuurin ja tieteen akkumulaatiosta ja diffuusiosta.

Ehkä tieteen ja teknologian termien sekoittuminenkin urheilun maailmaan kertoo kulttuurien osasten sekoittumisesta. ”Onko miehellä konetta” miettii Mika Myllylä (2001) kirjassaan, kun hän oli a-maajoukkueen kynnyksellä. Saaren (1979, 41) kuvaus Virenistä kertoo taas paljon: ”Lasse Viren altistuu käskyihin ja tuntuu tarkkailevan kasvavaa painetta ulkopuolisena, niinkuin huohotus ei koskisi häntä, vaan pelkästään hänen käytössään olevia esineitä: keuhkoja, raajoja, elimiä, joita trimmataa...” Vettenniemen (1997, 196) mukaan ”teknologian kieli viittaa urheilijan esineellistämiseen, joka tulee joskus leikin varjolla hyväksytyksi”. Voiko roboteilta, joita ohjataan ulkoapäin, odottaa moraalista käytöstä? Eikö vastuu ole koneen käyttäjällä? Kysymyksen asettelu tekee urheilijoista tahdottomia objekteja, mitä he eivät tietenkään ole, mutta on syytä pohtia missä määrin huippu-urheilija tekee valintansa itse, vapaasta tahdostansa? Kuten edellä kuvasin, on olympiatason huippu-urheilija ilman apujoukkoja melkoinen harvinaisuus. Missä määrin ja mihin pisteeseen asti urheilija tekee omia valintojaan, kun hän kulkee kohti huippua tai haluaa säilyä huipulla? Saari (1979, 29) kuvaa Virenin matkaa kohti huippua: ”Hän juoksi ensin huvikseen, samasta syystä kuin muut sen ikäiset, sitten hän juoksi kun ei tiennyt mitä muuta tekisi ja sitten hän ei tehnyt muuta valintaa koska juoksi. Nyt hän on Juoksija.” Myös Myllylän (2001) kirjasta *Riisuttu mestari* on luettavissa sama urheilun vaihtoehdottomuus. Urheilu näyttäytyy heille urheilu-uransa huippuhetkillä lähes ainoalta elämänsisällöltä – elämän tarkoitukselta. Lolandin (2000) mukaan mm. reilun

pelin toteutumisen vaatimuksena on, että urheilu ja kilpailu ovat urheilijan omia valintoja.

7.1.5. Sponsoreilta potkua ja odotuksia

Urheilijoilla on monenlaisia sponsoreita. Sponsorit voivat auttaa urheilijaa välillisesti tai välittömästi. Tukea voi myös olla monen muotoista. Se voi olla rahaa, huoltoa, välineitä, harjoitusvuoroja tai vaikkapa harjoitusleirejä. Tässä sponsoreilla tarkoitetaan niitä yrityksiä, jotka avustavat urheilijoita tullakseen itse selkeästi näkyviin esimerkiksi urheilijan asuissa tai urheiluvälineissä. Yritykset saavat tukea vastaan liittää tuotemerkkinsä tai logonsa tavalla tai toisella urheiliijaan. Sponsorit tekevät sopimuksen urheilijan kanssa, jonka mukaan urheilijan tulee edustaa tukijaansa. Ennen sopimusta urheilija on täytettävä tiettyjä ennakkoehtoja ja sopimuksen jälkeen urheilija tulee velvolliseksi tukijansa lisävaatimuksille. Ennakkoehtojen ja lisävaatimusten mukaan urheilijan on hyvä menestyä, jotta tukijoiden tuotemerkit pääsevät esille. Urheilijalle on eduksi myös näyttävyys ja esiintymistaidot. Urheilijan on lisäksi toimittava urheilun kirjoitettujen ja kirjoittamattomien sääntöjen puitteissa – hänen on oltava urheilijamainen, sillä sponsorit tavoittelevat tuellaan nimenomaan urheiluun liitettyjä positiivisia mielikuvia. He haluavat, että nämä arvot liitettäisiin heidän tuotteisiinsa.

Voimme ajatella, että urheilija vastaanottaessaan sponsorirahaa, hän samalla ”ulkoistaa” omia arvojaan, normejaan ja urheiluun liitettyjä tapoja. Tällä tarkoitan sitä, että urheilija tulee ulkoisesti velvolliseksi näiden arvojen suhteen. Hän ei noudata normeja ja ole urheilijamainen vain itsensä tähden, vaan myös siksi, että niistä on hänen kumppaneilleenkin hyötyä. Arvojen ja normien noudattaminen saa ulkoisia merkityksiä. Urheilijat saavat näiden arvojen ja normien itsetarkoituksellisuuden rinnalle muita syitä noudattaa normeja ja pitäytyä arvoissa. Ogburnin (1966) mukaan kulttuuristen asioiden levitessä, olivatpa ne sitten materiaa tai arvoja tai normeja, niiden asema lujittuu ja vakiintuu. Tämän mukaan urheilijan saadessa uusia syitä ollakseen moraalinen – urheilijamainen, moraaliarvojenkin asema vahvistuisi urheiluyhteisössä. Asia ei ole kuitenkaan aivan niin yksiselitteinen. Nimenomaan moraalikoodien toimivuuden kohdalla on petollista se, että niiden merkitykset ”ulkoistuvat”. Moraalisen urheilijan

ilmikuva saattaa vakiinnuttaa asemaansa, mutta samalla moraalisuuden alkuperäinen, sisäinen merkitys kapenee. Urheilijamaisuuden muodot saavat taakseen kätkeytyjä merkityksiä, jotka työntävät syrjään alkuperäistä sisältöä. Vaikka urheilijamaisuus arvoineen on näin levinnyt laajalle, sen alkuperäinen, moraalinen merkitys urheilukentillä on kaventunut. Heikkalan ja Vuolteen (1990) mukaan urheilun autonominen kulttuuri, arvot ja normit latistuvat ja menettävät erikoisasemaansa ja voimaansa urheilun sekoittuessa muihin yhteisöihin. Urheilu sääntöineen lakkaa olemasta erikoislaatuinen, jonka sisällä olisi muista yhteisöistä poikkeavia – jalojakin – normeja ja arvoja. Moraalisuuden arvot eivät ole siis enää päämääriä itsessään – tai ainakaan pelkästään, vaan niillä on mahdollisuus tavoitella jotain muuta.

Mikäli urheilija pettää nämä alun perin jokaisen urheilijan sisäisiksi ohjenuoriksi tarkoitettut, mutta myöhemmin yhä ulkokohtaisemmiksi muuttuneet moraalikoodit ja niistä sopimuspapereihin kirjatut ehdot, sponsorit kaikkoavat. Lahden MM-hiihtojen yhteydessä tämä konkretisoitui: Kun suomalaishihtäjät selittivät positiivisia dopingtuloksiaan, sponsoreiden merkit peitettiin mustalla kankaalla. Sponsoruhteiden suhde on myötä-, ei vastoinkäymisissä - suhde. Vaikkei urheilija olisi rikkonutkaan mitään kirjoitettua sääntöä, saattaa hän silti joutua sponsorin ohjaamaksi. Maailman nopein nainen Marion Jones sai luvan vaihtaa valmentajaa sponsorinsa Niken kehotuksesta (Lautsi 2003). Ben Johnsonin ”dopingvalmentajana” tunnettu Charlie Francisin ei kelvannut huonon imagon tähden. Tässä tapauksessa urheilijan suhde entiseen (?) ”dopingvalmentajaan” nähdään samoin kuin entisajan amatööriurheilijoiden kilpaileminen ammattilaisten kanssa. Amatööri urheilija ”saastui”, ja menetti amatööristatuksensa, jos hän osallistui samaan kilpailuun ammattilaisen kanssa (Strenk 1981). Nyt urheilijan imago tahriintuu valmennussuhteessa valmentajaan, joka on toistakymmentä vuotta takaperin valmentanut ”dopingjuoksijaa”. Sponsorit levittävät urheilijoiden yhteisöön imago-käsitteen tärkeyttä. Urheilijan on oltava edustava, hänen on suorastaan – tai ainakin – näytettävä moraaliselta. Samalla se, mitä on olla huippu-urheilija, tulee määritellyksi ulkoapäin ja urheilun perinteisten moraalikoodien merkitys vääristyy.

Onhan se ”koko lajin ja urheilun edunmukaista”, että urheilija on rehti, reipas ja muutenkin moraalinen. Yksittäisten urheilijoiden töppäilyt saavat liitot asettamaan ”sanktioita” urheilulajin maineen tahrijoille, ja toimittajat sekä tutkijat kysymään:

”miten hiihdolla menee, miten käy harrastajamäärien, entä kaikkoavatko sponsorit?” Onkohan urheilijoiden vastuu liian suuri, kun asetamme tällaisia kysymyksiä? Jotta asiat eivät näyttäisi liian yksinkertaiselta, pyörrän seuraavaksi yllä esittämäni väitettä siitä, että urheilijoiden ja sponsorien suhde toimisi vain urheilijan ollessa myötätuulessa. Poikkeus vahvistaa säännön vai kuinka?

Urheilijoiden ja sponsorien suhde toimii tavallisesti molempia tyydyttävällä tavalla, kun urheilijalla menee erityisen hyvin. Sponsorit saa merkkinsä näkyviin ja niin edelleen. Mutta urheilijan tappiostakin voi olla hyötyä sponsoreille. Pienien, periferioissa harrastettavien lajien kohdalla menestyksen ja tappion merkitykset voivat kääntyä pääläelleen tässä globaalin talouden maailmassa. Sponsoreiden ollessa ylikansallisia yrityksiä ylikansallisine markkinoineen ja intresseineen, voi sponsoroidun urheilijan tappio kääntyä sponsorin hyödyksi. Val di Fiemmen MM-kisoissa yhdysvaltalainen urheilija voitti ensimmäistä kertaa yhdistetyn maailmanmestaruuden. Suomalaiset, kilpailujen vahvat ennakkosuosikit jäivät kauas kärjestä. TV 2 kisastudion asiantuntija Jukka Yli-pulli näki asian positiivisena – lajin kannalta: Isojen maiden edustajien voittaessa sponsorit ovat tyytyväisiä, koska markkinat tietenkin kasvavat. Urheilijoilla on parempi mahdollisuus saada jatkossa yhä rahakkaampia tukijoita (Yli-pulli 2003). Tutkimattomat ovat sponsorien ja urheilijoiden suhteet. Voisikin kysyä: missä lajeissa häviäminen kannattaa taloudellisesti? Urheiluihmiset ajattelevat voiton ja tappionkin sponsorin näkökulmasta. Tämä vain osoituksena siitä, että sponsorien intressit eivät jää huomiotta urheilun(?) ”maailmassa”. Huippu-urheilu on elämänalue, jossa vain sponsoroidut selviävät (Boyle & Haynes 2000) – tai ehkä sittenkin: huippu-urheilu on elämänalue, jossa vain sponsorit selviävät?

7.1.6. Moraalista tai moraalitonta – medialle maistuvat molemmat

”Mediasta on tullut urheilun kannalta niin merkittävä toimija, että urheilusääntöjä muokataan mediajulkisuutta silmällä pitäen” (Virtapohja 1999, 58; ks. myös Boyle & Haynes 2000). Esimerkkejä sääntömuutoksista on monia, ja kukin voi päättelemällä havaita monen urheilu-uudistuksen juontuvan median intresseistä. Urheilumaailman ja median instrumentaalisuuden kohdatessa urheilu alkaa muokkaantumaan median

arvojen ja käytäntöjen mukaan. Urheilusta yhtäältä siivilöityy pois asioita, jotka eivät tue yhteistä taivalta, mutta toisaalta urheilu nielee sisäänsä urheilulle uusia käytäntöjä. Urheilu ja media ovat aina olleet toistensa kanssa tekemisissä. Median tekniikan kehittymisen myötä urheilu on alkanut muuttua. Televisio ja sen kehitysvaiheet ovat muokanneet urheilun lajikohtaisia sääntöjä varmasti kaikkein voimakkaimmin.

Mutta miten media vaikuttaa urheilun yleisiin (moraalisiin) periaatteisiin? Miten urheilijoiden arvot yleensä ja moraalisuus tai moraalittomuus muokkaantuvat median vaikutuksesta? Kotkavirta (2002, 12) on sitä mieltä, että ”Yhtäältä [media] ruokkii ja ylläpitää jatkuvia menestyspaineita, toisaalta se etsii tilaisuuksia puuttua urheilijoiden ja valmentajien väärinkäytöksiin ja moralisoi esiin tulleet ongelmat armottomasti ja sensaatiohakuisesti. Tällainen ristipaine ei varmaankaan aina ole paras mahdollinen toimintaympäristö”. Media siis yhtäältä asettaa muutospaineita (urheilussa kehittymisen suhteen) ja toisaalta rajoittaa urheilijoiden muutosvapautta (vaatii urheilijalta ylevää moraalista käytöstä), eli ei huomioi urheilussa muiden instituutioiden, kuten talouden, politiikan ja tieteen vaikutusta sekä intressejä urheilussa. Media haluaa urheilijan olevan urheilijamainen.

Hermanin ja Chomskyn (1988, Toohey & Veal 2000 mukaan; Sage 1990) media toistaa kaiun tavoin vallitsevien yhteisöjen mielipiteitä vahvistaen siten näiden asemaa. Vallitseva hegemonia saa medialta tukensa. Se vaikuttaa voimakkaasti vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen olemassaoloon. Huippu-urheilun, kuten muunkin viihdeteollisuuden, kohdalla median voidaan ajatella voimistavan hegemoniaa voimakkaammin kuin viihteen ulkopuolelle jäävillä elämän alueilla. Media kehystää urheilun ja urheilijat mieluiten tavalla, jollaisena ne halutaan nähdä (Sage 1990).

Urheilutoimittajat ovat perinteisesti tulleet työnsä pariin kiinnostuksesta urheiluun eivätkä niinkään kiinnostuksesta journalismiin. Tämä on pitänyt urheilusivut lähinnä viihdyttäjän osassa. Laajemman dopingkeskustelun alkaessa 1970-luvulla Suomessa urheilijatoimittajat saivat pääargumentinsa ”urheiluliikkeen ylipapistolta”. Kiinnijääneet urheilijat jäivät keskustelun ulkopuolelle ja moralisointi sai näin yksisuuntaisen piirteen. Arvosteltavaa löytyi pääasiassa kiinnijääneistä urheilijoista. (Pänkäläinen 1998.)

Jos urheilua voidaan pitää edes jokseenkin yhteiskunnallisesti merkittävä asiana, toivoisi urheilutoimittajienkin kirjoittavan Pänkäläisen termien mukaan mieluummin *urheilujournalismia* kuin *urheilujournalismin*. Toisin sanoin urheilutoimittajat ovat urheilumielisiä ja katsovat tapahtumia subjektiivisesti tai heille valmiina annettujen (yksipuolisten) mallien kautta. Tästä osoituksena urheilutoimittajien legalismi. (Pänkäläinen 1998.)

Toimittajat näkevät voimassa olevat säännöt ikään kuin pyhinä ja kiistämättömästi oikeina doktriineina. Sen sijaan, että toimittajat arvioisivat urheilun yleisten sääntöjen mielekkyyttä, he pitäytyvät arvostelemaan urheilijoita ko. sääntöjen kautta. Toimittajat eivät siis näe urheilumaailman koko kuvaa. (Hemánus 1997.) Tuloksena on juttuja, joissa pohditaan ja ollaan huolissaan urheilun tilasta, imagosta sekä tulevaisuudesta. Tärkeimpinä vaikuttajina näyttävät olevan yksin urheilijat – systeemi jää arvioimatta kokonaisuutena. Urheilujournalismi on pääosin kehystettyä ja yksipuolisesti tulkittua. Toimijoina ja arvostelun kohteena ovat urheilun sankarit ja antisankarit. Ilta-Sanomien (Niemi 2003) tekemä päätös jättää toistaiseksi kokonaan uutisoimatta murtomaahiihdon tapahtumat Val di Fiemmen hiihdon MM-kisojen yhteydessä esiin tulleen positiivisen a-testituloksen takia, kertoo järjestyvällä tavalla ko. median suhtautumisesta urheiluun: Jos urheilu ei ole sääntöjen mukaista, moraalista, urheilijamaista ja yleisön sekä sponsoreiden odotusten mukaista, siitä ei kirjoiteta mitään tai valikoivasti vain dopingtapauksista. Mikä onkaan median tehtävä? Tehdä urheilusta sellaista kuin sen pitäisi olla, vai näyttää se sellaisena kuin mitä se on? Lööppejähän iltalehdet tekevät.

Virtapohjan (1997) sankarin määritelmän mukaan sankarin tulee yhtäältä tehdä sankaritekoja. Sankaritekoja ovat tietenkin urheilukilpailujen voitot. Pienen Suomen edustusurheilijat voittavat koko muun maailman erityisellä sinnikkyydellään, jota muualta ei löydy. Mitä Suomessa ei ole materiaalistien tai taloudellisten resurssien muodossa, se Suomessa korvataan sydämellä ja uhrautuvaisuudella. Toisaalta sankarin tulee edustaa hyvää. Tämä hyvä on yhteisesti hyväksi määritelty. Kolmanneksi ehdoksi Virtapohja asettaakin sankarille juuri yhteisön. Sankari edustaa siis yhteisiä arvoja. Tätä kautta hänet velvoitetaan toteuttamaan toisten fantasioita. Hän ei saa pettää yhteisönsä luottamusta. (Virtapohja 1997.)

Urheilijoihin kohdistuva armoton arvostelu isänmaan petturuudesta paljastaa karun totuuden siitä, että urheilijan odotetaan todellakin tekevän suorituksensa isänmaalle, eikä itselleen. Nykypäivän dopingurheilijat häpäisevät rehtien ja puhtaiden esi-isäurheilijoidensa hiellä ja tuskalla rakennettua pyhää perintöä. Urheilijoiden suoritukset eivät ole heidän oma asiansa, vaan ne koskettavat koko kansaa, jota urheilijat edustavat. Mutta voiko urheilija olla sen ”yhteisöllisempi” tässä yksilöllisyyttä ja oman edun tavoittelua korostavassa yhteiskunnassa kuin kukaan muukaan? Pienen Suomen vanhojen urheilusankarien ojentama kunniavelka velvoittaa aivan kuten Talvisodassa kaatuneiden sankarien uroteot ylivoimaista sotamahtia vastaan. Sankari on velvollinen työntämään sivuun henkilökohtaiset intressinsä ja tunteensa. On suorastaan synnillistä, jos vähään tyytyvä, sisulla ponnistava, itsensä kansan edessä uhraava urheilija jää kiinni urheilun moraalisääntöjen rikkomisesta. Samalla hetkellä kansan sankareilla on tapana muuttua itsekkäiksi oman edun tavoittelijoiksi, jotka eivät noudata *leikin* sääntöjä. Samalla urheilu muuttuu tuskaisesta työstä peliksi tai leikiksi, jossa huijaaminen on suorastaan lapsellista. Ei ole ”kohtuullista”, siis olympismin arvojen, tai suomalaisen sankarin luonteeseen kuuluvaa tavoitella itsekkäitä päämääriä huijaamalla. Mutta mikä on huippu-urheilussa kohtuullista? Odottaa moraalisesti ylevää, sankarillista ja esikuvallista käytöstä urheilijalta, joka ainakin hävitessään on pettänyt kansansa luottamuksen?

Olympiavoittajiin kohdistuva erikoinen esikuvallisuuden vaade näkyy monentyyppisessä urheilu-uutisoinnissa. Helsingin sanomien (8.12.2002) mukaan vuoden 1968 olympiakisoissa taitoluistelussa kultaa voittanut itävaltalainen Wolfgang Schwarz on ollut mukana ”junailemassa naiskauppaa”. Mielestäni on syytä esittää muutama ehkä niljakkaaltakin vaikuttava kysymys. Minkä takia juttu ylitti uutiskynnyksen urheilusivuilla? Senkö takia, että naiskaupan junailija oli itävaltalainen, vai senkö, että hän oli taitoluistelija vai senkö, että hän voitti 34 vuotta sitten olympiakultaa? Virtapohjan (1999, 57) mukaan ”Suomessa kannetaan huolta urheilun moraalista”, joten ulkomaillakin tapahtuneet ”urheiluskandaalit”, kuten edellinen esimerkki ja Ranskan ympäriajon dopingsotku, johon Virtapohja viittaa, kipuavat yli uutiskynnyksen. Siis suomalaisille penkkiurheilijoille urheilun moraalittomuus on ollut ja edelleen on uutinen. Olipa kyseessä sitten ulkomaalainen tai kotimainen huippu-urheilija. Toimittajat etsinevätkin jännitteitä ilmiöihin liittyvistä merkityksien kontrasteista.

Media siis yhtäältä lisää urheilijoiden painetta menestyä kilpailuissa, joka ei välttämättä onnistu parhaiten moraalisin keinoin. Eihän Brownkaan (2001 ks. jakso ”Kilpailu, vertailu ja mittaaminen”) listaa moraalisia ominaisuuksia ehdoksi huipulle pääsemiseen. Toisaalta media taas odottaa urheilijoilta sankarillisuutta, jonka vahvana osana on hyvyys, moraalisuus – ennen kaikkea urheilijamaisuus. Moraalisuuden vaade näyttää tulevan siis ”urheilun ulkopuolelta”, eikä menestymisen ehdoista. Voisiko siis väittää, että moraalisuus on urheiluun kuulumaton rikkaruoho? Moraalisuus saattaa taas sotia urheilussa menestymistä vastaan. Lienee kai selvää, että jos urheilija käyttää suoritusta parantavia kiellettyjä aineita, eli toimii yleisen mielipiteen mukaan moraalittomasti, hänen suorituksensa paranee. Vilppi, jota ei voida paljastaa ja näyttää toteen, edesauttaa urheilijaa menestymään. Tämän päätelmän mukaan epärehellisyys on lähempänä urheilun ydintä, eli kilpailua, kuin moraalisuus, sillä moraalisesti toimiva ei käytä kaikkia urheilusuoritusta parantavia keinoja hyväkseen. Heikkala (1993) kiteyttää asian niin, että yksilöllisesti rationaalinen käytäntö saattaa olla yhteisöllisesti irrationaalista. Korostan kuitenkin, ettei moraalisuutta voi urheilusta tällä argumentoinnilla urheilusta ulos selittää. Se vain todentaa, että ehkä muilla ”hyvän muunnelmilla” on vahvempi ote urheilussa kuin mitä halutaan uskoa.

7.1.7. Urheilijat tuotantovastuussa

Jos urheilusuoritusta voidaan pitää huippu-urheiluteollisuuden ydintuotteena, ovat urheilijat tietenkin tuotantovastuussa. Heidän toimintansa varaan rakennetaan kaikki muut urheilun tuotteet. Urheilun tuotantovastuun kantaminen ei ole verrattavissa maatalouden tai tavanomaisen materiaalista riippuvaisen teollisuuden tuotantovastuuseen. Urheilusuoritus on immateriaalinen eikä se siis voi loppua kesken. Urheilijat tuottavat kilpailun järjestäjille kilpailun, jonka järjestäjä myy eteenpäin esimerkiksi televisiointioikeuksien muodossa tai sponsorointisopimuksina. Kilpailu, kuten tiedämme, on urheilusuoritusten ja suorittajien vertailua. Kilpailun järjestäjä myy ostajille niin hyvät kuin huonotkin suoritukset. Toisin sanoen kilpailu onkin itse asiassa kilpailunjärjestäjän tai kilpailuoikeuksien omistajan, kuten KOK:n, tuote. KOK ja urheilijat ovat siis selkeästi epätasa-arvoisessa asemassa. Siinä missä KOK hyötyy myös huonoista suorituksista, urheilijalle oma suoritus on hyödyllinen pääasiassa vain, jos se

on parempi kuin muiden kilpailijoiden suoritukset. Urheilussa palkka maksetaan provisiona. Voittaja saa parhaimman palkan. Häviäjät saavat vain ”kylmää kättä”. Tämä merkitsee sitä, että KOK ja kisajärjestäjät yleensä hyötyvät myös niiden urheilutyöntekijöiden työstä, jotka eivät itse saa mainittavaa etua työstään. En väitä, että häviäjien ja voittajien tarvitsisi saada samaa palkkaa, mutta väitän, että tämä tulonjaon malli kannustaa etsimään keinoja paremman suorituksen saavuttamiseksi.

Olympialaisissa jaetaan yksi kultamitali per laji vain neljän vuoden välein. Urheilijan mahdollisuus saada palkkansa on rajoitettu. Hänen tuotteensa tai työnsä arvo on suhteessa muiden työhön. Mikäli hän aikoo saavuttaa palkinnon, on hänen kehitettävä työmetodejaan. Amatöörisäännön aikaan työstä ei haluttu maksaa edes parhaille, vaikka muut tahot (etenkin järjestäjämaat yrityksineen) kapitalisoivat olympialaisista saavansa tulot avoimesti (Brohm 1978). Tässä olikin siemen ko. säännön murtumiselle. Yhteys amatöörisäännön murtumisen ja urheilun tulonjaon epäreiluuden välillä on selvä, mutta miten muuten urheiluteollisuuden tuotantovastuussa oleminen vaikuttaa muihin moraalisiin sääntöihin? Historia on osoittanut, että ainakin säännöt ja koodit, jotka ovat rajoittaneet urheilusuorituksen parantamista, ovat ajan myötä joutuneet väistämään urheilun ytimen tieltä (Hemánus 1997). Voidaankin olettaa, että kaikkien koodien, jotka jollain tavalla rajoittavat urheilussa pärjäämistä, elintila urheilun maailmassa kapenee kilpailun kovetessa (lue: urheilijan työn tulospalkkauksen polarisoituessa). KOK kuitenkin kunnioittaa sitäkin ”urheilijaa, joka ei voittanut”:

”Ode to the athlete who did not win:

*No, no regrets if you were not on the victors’ rostum
And no one put a crown on your curly head
Do not seek to hide or slip away unobserved from the arena
A Short while ago the scene of noble combat.*

*Stay, and embrace the winner –
You created him, and show your true quality.
From the applauding crowds mount higher,
Athlete without a prize.*

*For in an ideal world you are exalted –
In the world of the pure, the noble, the true, the beautiful
There no distinction is made between winner and loser
All honour to the first : honour too to the last, --” (Bogris 1981, 28.)*

KOK:lle, joka nettoa häviäjienkin työstä, ”puhtaassa, jalossa ja kauniissa maailmassa häviäjän ja voittajan välillä ei ole eroa”. Sillä eihän voitto ole tärkeintä (KOK:lle), vaan (rehti) *kilpailu*.

7.1.8. Urheilijoiden yhteisön instrumentaalisuus pähkinän kuoressa

Kotkavirta (2002) tulee selkeästi sellaiseen johtopäätökseen, että huippu-urheilijan moraalin pettäminen ei johdu yksin urheilijasta, vaan siihen vaikuttavat voimakkaasti urheilijaa ympäröivän urheilusysteemin lisäksi myös urheilua ympäröivät instituutiot ja niiden työntyminen urheilukulttuurin piiriin. Huippu-urheilijoiden tulokset ja kehitys ovat nyt enemmän kuin koskaan aikaisemmin jonkinlaisen yhteistyön tulosta. Urheilun kilpailullisuus ei kannusta moraalisuuteen. Huippu-urheilijaksi tuleminen ei näytä vaativan moraalisuutta. En voi väittää, että siitä olisi haittaakaan. Huippu-urheilijat valikoituvat systeemin kautta, joka määrittelee urheilijamaisuuden. Huipulla menestyvät helpointen sponsoroidut. Lisäksi näyttää siltä, että huipulle pääseminen ja siellä pysyminen ei ole kokonaisuudessaan urheilijan oma valinta. Urheilu näyttää myös ainoalta elämänsisällöltä, koska urheilijalta vaaditaan intohimoa urheilua kohtaan. Jotta toiminta olisi moraalista, edellytetään siltä omaehtoisuutta ja valinnanvaihtoehtoja (Loland 2002).

Sponsorit, media ja yleisö sitä kuitenkin vaativat. He vaativat muutakin. Medialle ja sponsoreille riittää, kun urheilija näyttää moraaliseltsä – sankarilta. Tuen myötä urheilijat tulevat velvollisiksi moraalisuudestaan. Heidän tulee olla urheilijamaisia myös rahan tähden. Moraalisuuden itsetarkoituksellisuuden vaade saa näin epäilyttävän kaverin. Jos urheilija ei ole urheilijamainen, häntä rangaistaan sakoin ja sanktioin. Hänen tulee olla esikuvallinen, koska lajit kilpailevat keskenään ja urheilu ilmiönä kilpailee muiden tukea kaipaavien kulttuurin muotojen, kuten taiteen kanssa.

Urheilija on tuotevastuussa olympialiikkeen ydintuotteesta. Hän ei kuitenkaan hyödy työstään hävitessään. Urheilijat eivät välttämättä näe vanhoille moraalikoodeille edes vaihtoehtoja, vaan toistavat heille todellisuudessa ylhäältä annettua. Moraalikoodit nähdään urheilukulttuuriin kuuluvina, koska näin on aina ollut. Urheilija ei voi yksin

valita minkälainen hänen kuuluisi olla. Lisäksi vanhat moraaliarvot ja – koodit ovat osoittaneet oman hyödyllisyytensä urheilijoille sponsorituloina ja yhteiskunnallisesti legitiimin aseman takaajana. Urheilija tekee moraaliset päätöksensä kahden tuulen, korkean muutospaineen ja rajoitetun muutosvapauden välissä. Viimeistään moraalikoodien muuttuessa yksipuolisesti päätetyiksi säännöiksi, alkaa niiden vaikutus urheilijaan heikentyä.

7.2. KOK on kulttuurisen viiveen teorian raameista nähtynä...

Tässä jaksossa tutustumme olympialiikkeen seremonialliseen osaan, eli KOK:aan. Pohdin mm. miten KOK:n sisäiset lainalaisuudet ja sen ulkoiset sidosryhmät kiihdyttävät tai hidastavat sen kulttuurista evoluutiota. Vaikka selostankin KOK:n seremoniallisuutta yleensä, yritän pohtia tarkemmin seremoniallisuuden vaikutusta urheilun perinteisiin moraalikoodeihin, etenkin sitä miksi KOK haluaa niiden pysyvän ennallaan. Pyrin vastaamaan kysymyksiin: Miksi KOK on enemmän muuttumaton kuin muuttuva olympialiikkeen osa? Miksi on sen edunmukaista pitäytyä vanhoissa arvoissa ja käytännöissä? Koitan toisin sanoen valottaa KOK:n seremoniallisuuden syitä ja seurauksia. Olen pyrkinyt lohkomään tämän jakson osiin, jotta KOK:n ominaisuudet tulisivat esille yleisen teoriajakson alustamalla tavalla. Jaksottelu ei tarkoita sitä, että esitettävät tekijät vaikuttaisivat jotenkin erikseen esimerkiksi urheilun moraalikoodeihin. Ne ovat sen sijaan voimakkaasti päällekkäisiä ja toisiaan tukevia. Olen koittanut tuoda tätä piirrettä esille myös tavanomaisesta poikkeavalla otsikoinnilla. Otsikot kertovat kiteytettynä sen minkä kappaleissa argumentoin. Tässäkään esityksessä ei voi yltää tyhjentävään esitykseen, sillä yhden opinnäytetyön puitteissa kokonaisvaltainen lähestymistapa, johon kulttuurisen viiveen teoria antaisi mahdollisuuden, ei ole toteutettavissa. Joka tapauksessa en usko, että KOK:n täydellisenkään hahmottaminen muuttaisi radikaalisti seuraavaksi esittämäni kuvaa olympialiikkeen johtavasta organisaatiosta.

7.2.1. ...määrävässä markkina-asemassa oleva olympiakisojen omistaja...

KOK omistaa oikeuden olympiakisoihin. Se myy tuotettaan eteenpäin kisojenjärjestäjille, medialle ja katsojille – kaikille olympiakisoista kiinnostuneille. Sen toimeentulo perustuu siis omistamiseen, ei tuottamiseen. Veblenin mukaanhan ei-tuottavalla yhteisöllä ei ole taipumusta edistää kulttuurista muutosta vaan pikemminkin jarruttaa sitä. Olympiakisojen omistaminen on kirjattu KOK:n itse ilmoittamien missioiden listalle, ja se kuuluu: ”olympiakisakonseptin omistaminen ja tämän pääoman kapitalisointi olympialiikkeen ja urheilun hyväksi” (KOK 2002a). Tämä onkin KOK:n olemassaolon kannalta sen tärkein tehtävä. Mutta mitä KOK myy, kun se myy olympiakisojaan?

Vertauskuvallisesti sanottuna KOK:n omistamat kisat on kuin tehdas, johon urheilijat (tuottavat työntekijät) saapuvat ansaitsemaan elantonsa. Palkkaa ei makseta välittömästi niin kuin tavanomaisissa työsuhhteissa. Suorituksen ansiot odottavat voittajaa sponsori-ynnä muina tuloina. Urheilijat saavat osansa, mutta heidän työnsä arvosta jää ”ylimääräistä”, eli kuten urheilijoita käsittelevässä jaksossa totesin: KOK myy kilpailua ei yksittäistä suoritusta. KOK:lle on hyötyä myös häviäjien suorituksista. Näin se on etäällä, mutta ei ulottumattomissa, niistä instrumentaalisisista yhteisöistä ja heidän käytännöistään, jotka avustavat urheilijoita kehittymään suhteessa muihin urheilijoihin. KOK:n riippuvaisuus näistä muutoksista tulee esille viimeistään siinä vaiheessa, kun olympiakilpailuille tulee varteenotettava haastaja, joka haastaa olympialaiset kisat sallimalla omille tuotantotyöntekijöilleen (instrumentaalisen) muutoksen, jota KOK ei salli. Esimerkiksi amatöörisäännöstä luopuminen tapahtui osaksi siitä syystä, että maailman parhaat urheilijat (ammattilaiset) eivät päässeet osallistumaan olympiakisoihin. Yleisön mielenkiinto siirtyi ammattilaissarjoihin ja maailmanmestaruuskilpailuihin. Olympialaisten arvo yhtenä maailman tärkeimpänä urheilukilpailuna alkoi hiipua. Tätä trendiä tietenkin vahvisti urheilukilpailujen televisiointi. (Barney, Wenn & Martyn 2002, 51-101.) Urheilua seuraava yleisö haluaa aina nähdä kuka on maailman paras. Karkeasti yksinkertaistettuna: Jos KOK ei hyväksy jotakin urheilijoiden suorituskykyä parantavaa instrumentaalisen osan muutosta, mutta jokin toinen kilpailunjärjestäjä hyväksyy muutoksen, parhaat työntekijät alkavat

palvella muutosmyönteistä ”työnantajaa”. Asia ei ole tietenkään näin mustavalkoinen, sillä urheilukulttuurissa vaikuttavat muutkin kuin parasta suorituskykyä vahvistavat arvot. Kulttuurinen viive syntyy olympialiikkeessä urheilijoiden, joiden keskuudessa vaikuttavat voimakkaasti urheilusuoritusta parantavat arvot ja mekanismit, ja KOK:n, jossa urheilusuoritusta parantavilla arvoilla ei ole välitöntä vaikutusta, välille.

On tärkeää huomata, että KOK:n tulot perustuvat lähes kokonaan immateriaaliseen (aineettomaan) varallisuuteen. Ogburniin ja Vebleniin viitaten: immateriaalinen kulttuuri ja sen tuotteet kehittyvät hitaimmin, ja ennen kaikkea ne eivät paranna itse ydintuotetta vaan tuottavat siihen lisäarvoa. Pääosa tuloista syntyy televisiointioikeuksista (50%), sponsoreilta (40%), lipputuloista (8%) ja lisenssituotteista sekä muista tuloista (2%) (KOK 2002b). KOK:n tuottavuus ei siis perustu suoraan urheilutuotannon instrumentaalisen osan kehitykselle saatikka materiaaliseen pääomaan. Vaikka ylikansalliset urheiluvälineiden tuottajat, televisioyhtiöt ja muut sponsorit ovatkin KOK:n hyviä kavereita, ovat ne myös KOK:n asiakkaita, joita KOK koittaa parhaansa mukaan hyödyntää. KOK:n ja urheilujätti, Adidaksen välillä tiedetään olleen merkittäviä yhteyksiä (Jennings 1996 & Barney ym. 2002). Tämä viittaisi siihen, että kun Adidaksella, urheilusuoritusta parantavien tuotteiden tuottajalla menee hyvin, myös KOK:n talous voisi paremmin. Jos tarkastellaan kuitenkin KOK:n sponsorituloja (The Olympic Programme TOP), ne tulevat yrityksiltä, joiden ydintuotteella ei ole mitään tekemistä urheilusuoritusten parantamisen kanssa (KOK 2003).

Ennen kuin amatöörisääntö murtui Brisson (1974) ehdotti, että esimerkiksi alppilajeissa muodostettaisiin erityinen valmistajien yhteisö, joka tuottaisi kaikille kilpailijoille identtiset sukset. Näin säästyttäisiin urheilijoiden ”kyseenalaiselta toiminnalta” mm. tiettyjen tuotteiden sponsoroinnissa. Siis myös immateriaalisten tulonlähteidensä vuoksi instrumentaalisen tahon teknologiset *urheilusuoritusta parantavat* muutokset eivät heti kiinnosta KOK:ta, vaan se tulee niistä riippuvaiseksi viiveellä. Vasta kun joku muu taho tarjoaa parempaa tuotetta (urheilukilpailua) kuin KOK, on olympialiikkeessäkin herättävä instrumentaalisen tahon muutokselle. Sopeutuminen muutokseen tapahtuu kuitenkin viiveellä myös siksi, että KOK on määräävässä markkina-asemassa urheilukilpailujen markkinoilla. Sopeutuminen urheilusuoritusta parantaviin muutoksiin, kuten ammattilaisuuden salliminen (=lisääntyneet

harjoittelumahdollisuudet) siirtää rahavirtoja KOK:lta urheilijoille. Kun ammattilaisten annetaan kilpailla, voivat urheilijat kantaa sponsoreiden logoja ilman, että kukaan (liitot, KOK, kansalliset OK:t) voi ”vetää välistä”. Lisäksi dopingsäännöissä pitäytymisellä, joka rajoittaa urheilijoiden suorituskykyä, on olympiakisoille imagollinen merkitys. Siinä missä yksittäiset urheilijat voivat parantaa asemaansa suhteessa muihin kilpailijoihin käyttämällä kiellettyjä metodeja, KOK:n arvostus ja sponsoritulot vain laskisivat, jos KOK sallisi dopingin. Jos KOK tulee pakotetuksi luopumaan urheilijoiden yhteisöä sitovista säännöistä, se samalla menettää omaa valtaansa. Koitan selvittää ajatusta esimerkein.

Urheilulääketieteen professori Tapio Videman (2002) miettii Helsingin Sanomien artikkelissa (Pusa 2002) miksei urheilumaailma ”luovu tästä kalliista kulussista, josta puuttuu mielekkyys” viitaten dopingsääntöihin. Luopuminenhan merkitsisi urheilun instrumentaalisen osan kehitykseen taipumista. Dopingsäännöt sekä moraaliset ja eettiset lausunnot (olympismi) rajoittavat sitä, kuinka paljon, minkälaisesta sekä ennen muuta kuinka nopeasti KOK voi hyötyä materiaalisen osan kehityksestä. Tämä johtuu siitä, että KOK myy olympismiä. Olympismiin kuuluvat terveys, kasvatuksellisuus, rehtiys, rauha, osallistumisen tärkeys, reilu peli ja niin edelleen. Jos KOK taipuu heti materiaalisen osan kehitykselle, joka uhkaa olympismin arvoja, se menettää osan oman tuotteensa kiehtovuudesta. KOK vankistaa omaa asemaansa ja pitää yllä olympialiikkeen valtasuhteita jarruttamalla instrumentaalisen osan kehitystä. Se kieltäytyi pitkään ja osittain edelleen kieltäytyy tunnustamasta, että olympiaurheiluun vaikuttavat talouden, politiikan ja tieteen lainalaisuudet. KOK haluaa pitää olympiaurheilun ”puhtaana” siihen ”kuulumattomista” tekijöistä. Asennetta kuvaa Brissonin (1974, 214-222) Olympic Reviewissä julkaistu artikkeli: *Can Olympism save sport from its excesses?* Artikkelissaan Brisson nimeää urheiluun kuulumattomiksi tekijöiksi mm. rahan ja kansalliskiihkoisuuden, jotka ajavat urheilijat epäinhimilliseen harjoitteluun ja vaarallisten metodien hyödyntämiseen. Lisäksi raha, hän jatkaa, vääristää urheilun harjoittamisen motiivit. Urheilijasta tulee prostituoitu, joka esiintyy vain rahasta, ei rakkaudesta (engl. amateur, lat. amore =rakkaus). Artikkelin päättyy sanoihin: ”Save Olympism so Olympism can save Sport!” (Brissonin 1974). Myös Doherty (1974, 419-424) korostaa Olympic Reviewin artikkelissaan, että olympialainen ideaali säilyy vain, jos urheilu suojataan suorituskeskeiseltä asenteelta, jota ammattilaisuus lietsoo. Olympismiin vedoten KOK osoittaa olevansa hyvän asialla,

olipa kyse kalliista kulissista tai ei (vrt. kätkeyt intressit). Urheilu tuli rajusti erotettua muusta maailmasta, kun vuonna 1972 Münchenin olympialaisissa Avery Brundagen lausui sanat: ”The Games must go on!”. (terroristien hyökkäyksestä Münchenin olympialaisissa ks. A Passion Pictures 1999). Väkivaltakin voidaan kitkeä pois urheilukentiltä olympismilla, kuten KOK:n jäsen ja Tunisian pääministeri toteaa Olympic Reviewin sivuilla: ”Olympism is the supreme value against violence” (Mzali 1983, 545–550). Espanjan olympiakomitean jäsen Durantez (1983, 649-650) on samoilla jäljillä artikkelissaan *Olympism: Peace against Violence*. Esitän uuden esimerkin olympismin ja materiaalisen osan kehityksen välisestä suhteesta.

Avery Brundage (KOK:n presidenttinä vuosina 1952-1972) ymmärsi televisioinnin tuomat varat, mutta hän oli samalla huolissaan että tv-rahat vesittäisivät olympismin ideaalit. Vuonna 1958 KOK muotoili uudelleen peruskirjansa julkisuutta koskevan säännön numero 49. Brundagen toimesta televisiointioikeuksien neuvottelu oikeus tuli kisojen järjestelytoimikunnalle. KOK pidättäytyi suorasta kontaktista televisioyhtiöihin, koska ”amatörismin apostoli” halusi säilyttää KOK:n imagon rahasta piittaamattomana amatööriurheiluorganisaationa. Vähitellen KOK:n oli ”nöyryttävä” television valtaan, sillä olympiakisat alkoivat menettää asemaansa johtavana urheilutapahtumana niille urheilukilpailuille (jäähkiekko, amerikkalainen ja eurooppalainen jalkapallo sekä baseball), jotka hyödynsivät tehokkaasti television tuomia etuja jo 1950- ja 60-lukujen aikana. Vaihtoehtoina olivat: kaupallistuvat kisat tai ei kisoja ollenkaan. (Barney ym. 2002.)

Nykyäänhän televisio on KOK:lle suorastaan korvaamaton. Sen avulla olympialaiset arvot voidaan levittää ympäri maailmaa, eikä se suinkaan ole uhka KOK:lle. Vanhat arvot haihtuvat, kun ehdot ovat tarpeeksi kovat tai houkuttelevat. Siirtyminen materiaalisen kulttuurin tuomiin etuihin ei tapahdu silmänräpäyksessä, vaan KOK:n on kiemurreltava ensin eroon vanhoista ideologioistaan, jotka sotivat taloudellisia etuja vastaan, tai käännettävä taloudelliset edut palvelemaan olympiaideaaleja. Barney ym. (2002, 17 käännös A.M.) kuvaavat asiaa näin: ”Satavuotiaalla ilmiöllä [olympialiikkeellä] on edessään vakava ongelma. Yhtäältä olympialiikkeellä on nyt taloudellisia resursseja levittää hengellisiä ideaalejaan, joiden varassa se on aina seissyt. Toisaalta juuri nämä samat vaurauden lähteet uhkaavat ideaalien puhtautta ja jaloutta.” Näin olympiaidealismi tuo rahaa sponsoreilta, jotka haluavat että heidän tuotteensa

yhdistetään näihin vanhoihin arvoihin ja samalla se kuitenkin rajoittaa KOK:n keinoja hyödyntää materialistisen kulttuurin kehitystä. Jos KOK ”myy loppuun” olympismin, kuten Toohey ja Veal (2000) asian ilmaisevat, millä se sitten erottautuu urheiluteollisuuden markkinoilla? Olympismi on KOK:lle immateriaalinen, mutta silti jossain mielessä rajallinen myyntiartikkeli, jonka hintaa instrumentaalisen osan ”epätoivottava”, ”urheiluun kuulumaton” kehitys saattaa laskea. Urheilijoille ja KOK:lle urheilulla on siis eri merkitykset. Rankasti yksinkertaistaen: Urheilijat hyötyvät (instrumentaalisisista) muutoksista, jotka KOK näkee ”urheiluun kuulumattomina” asioina, jotka vain ”puhtaalla” olympismilla voidaan kitkeä pois urheilusta. Vanhat arvot, vaikka ne eivät olisikaan täysin käyttökelpoisia KOK:lle, väistyvät hitaasti, koska niihin on totuttu ja ne ovat turvallisia. Lisäksi vanhat arvot syrjäyttävistä uusista käytännöistä ei ole kokemusta, ja siksi ne tuovat epävarmuutta, ja saattavat kyseenalaistaa vallitsevaa olotilaa, josta nimenomaan seremonialistit ovat riippuvaisia. Olisikohan syytä sanoa: Save Olympism so Olympism can save the IOC!

Olympiakisoja sponsoroivat tahot haluavat tulla yhdistetyiksi olympiakisojen positiivisiin arvoihin, joita myös moraalikoodit ovat. KOK:n myydessä näitä arvoja; terveyttä, rehtyyttä, reippautta eli urheilijamaisuutta eteenpäin nämä arvot leviävät laajempaan käyttöön. Toisin sanoen myös sponsorit hyötyvät näiden arvojen olemassa olosta. KOK saa syytä pitää kiinni urheilijoita ohjaavista moraalikoodeista, koska se on riippuvainen sponsorituloista. Aivan kuten materiaalisen keksinnön levitessä laajaan käyttöön siitä eron pääseminen kestää pitkään. Monet tahot tulevat samaan tapaan riippuvaiseksi moraalikoodeista, ne ovat muokkaantuneet toisten tavaroiden ”myyntityökaluiksi”. Yleisen kulttuurisen viiveen teorian termein moraalikoodit ovat saaneet taakseen kätkeytyjä intressejä, jotka säilyttävät niiden muodon, mutta taustalla vaikuttavat todelliset motiivit ovat saaneet rinnalleen uusia alkuperäisistä poikkeavia syytä. Ja jotta KOK olisi uskottava, on moraalikoodien säilyttämisen oltava näkyvää. Moraalikoodeista muokataan urheilijan valoja, kirjoitetaan sääntöjä sekä perustetaan eettisiä komissioita ja tuetaan antidopingtoimintaa. Eettisyyteen voidaan siis sijoittaa ja niin tuleekin toimia, sillä etiikka kannattaa – taloudellisesti. ”Eettisten ja elämänkatsomuksellisten kysymysten yritysconsultti” Koskinen (2000, 10) toteaa, että: ”talous ja etiikka ovat saman kolikon kääntöpuolia”. KOK:lle urheilijaa ohjaavista moraaliksi(?)säännöistä kiinnipitäminen on siis hyödyllistä.

Yhteenvedona kappaleesta: KOK on riippuvainen olympismista ja sen sisään käärityistä moraalikoodeista, koska ne ovat sen kauppatavaraa. Sen edunmukaista on estää sellainen olympiaurheilun instrumentaalinen kehitys, joka uhkaa olympismin markkina-arvoa. KOK myy kilpailua, joten se hyötyy myös häviäjien suorituksista. Se ei ole suoraan riippuvainen niistä metodeista, joilla parhaat urheilijat tekevät eroa huonompiin. KOK on ei-tuottava yhteisö. Se joutuu kuitenkin sopeuttamaan sääntöjään sekä olympismiä instrumentaalisen osan kehitykselle, jos jokin muu urheilukilpailu alkaa nousemaan olympiakisojen rinnalle kiinnostavuudessaan, ja jos haastajan kiinnostavuus johtuu ko. instrumentaalisen osan kehityksestä. Yleisöä, joka houkuttelee apajille median ja sponsorit, kiinnostaa paras kilpailu. KOK myy immateriaalisia oikeuksia, jotka eivät ole suoraan riippuvaisia materiaalisesta osan kehityksestä.

7.2.2. ..., joka harvainvaltansa tähden...

KOK ja sen jäsenet ovat tyytyväisiä asemiinsa. KOK:lla on organisaationa yksinoikeus yhteen maailman kiinnostavimmista urheilutapahtumista, ja sen jäsenet ovat päässeet urheilujohtamisen huipulle. Vallitsevaa olotilaa ei siis heidän nähden ole tarpeellista muuttaa. Vallassa jäsenet ovat pysyneet ja edelleen pysyvät epädemokraattisten jäsenvalintojensa ansiosta. Organisaatioon sisään päässeet eivät hevillä eroa. Jäsenyys tai presidenttiys on monelle merkinnyt lähes elämänkaaren mittaista etua. Vaikka nykyään myös aktiiviurheilijoilla on mahdollisuus jäsenyyteen, varmimmin sen ovat KOK:n historian aikana saaneet ne henkilöt, jotka ovat jo entuudestaan olleet tuttuja KOK:n vanhoille edustajille. Toisinaan jäsenyys on tullut verenperintönä. Näin aristokraattisen arvomaailman jatkumo on taattu mahdollisimman muuttumattomana. (Krotee 1988; Jennings 1996; Hemánus 1997; Toohey & Veal 2000; Barney ym. 2002)

Ensimmäisessä KOK:ssa oli vain 14, tavalla tai toisella parempiosaista jäsentä (Toohey ym. 2000). Nämä elitistiset herrasmiehet asettivat olemuksellaan aristokraattiset standardit, jotka heidän seuraajiensa tuli täyttää. Ensimmäiset jäsenet, varsinkin perustaja Coubertin, joutuivat panostamaan kisoihin omista varoistaan. Veblenin termin kyseistä käytöstä voisi luonnehtia kerskakulutukseksi, jolla todennetaan omaa varallisuutta ja yläluokkaisuutta. Ensimmäisten kisojen järjestämisen motiiveina on

epäilemättä ollut myös hyviä ja pyyteettömiä, mutta ehkä ennen kaikkea epärealistisia kasvatustavoitteita. Ei olympialaisia pelkän pöyhkeilyn tähden alkuun laitettu (ks. Coubertin 1988 *Why I revied the Olympic Games*). Vaikka KOK:aan otetaan jäseneksi nykyaikana myös entisiä urheilijoita, keski-iän ylittäneet herrasmiehet hallitsevat edelleen KOK:ta (Toohey ym. 2000).

Erityinen asema KOK:ssa on ollut järjestön presidenteillä. Kun nykyaikainen olympialiike on saavuttanut kohta 110 vuoden iän, on sen vaikutusvaltaisena presidenttinä toiminut vasta kahdeksan miestä. Oheisesta taulukosta käy ilmi näiden urheilun mahtimiehien hallinnan kaudet. Taulukon vasemmassa sarakkeessa on vuosi, jolloin henkilö on valittu KOK:n jäseneksi. Keskimmäisessä sarakkeessa näkyy vuosiluvut, jolloin he ovat olleet presidenttinä ja suluissa on kausien pituus vuosina. Oikeanpuolimaisessa sarakkeessa on nimi ja suluissa presidentin kotimaa.

TAULUKKO 4. KOK:n presidentit (Lähde KOK 2002c)

Jäsenenä vuodesta	Presidenttinä	Nimi (maa)
	1894–1896 (2v)	Demetrius Vikélas (Kreikka)
Perustaja	1896–1925 (29v)	Paroni Pierre de Coubertin (Ranska)
1903	1925–1942 (17v)	Kreivi Henry de Baillet-Latour (Belgia)
1920	1942–1952 (10v)	J. Sigfried Edström (Ruotsi)
1936	1952-1972 (20v)	Avery Brundage (Yhdysvallat)
1952	1972–1980 (8v)	Lord Killanin (Irlanti)
1966	1980–2001 (21v)	Juan Antonio Samaranch (Espanja)
1991	2001-	Jacques Rogge (Belgia)

Keskimäärin presidentit ovat olleet vallankahvassa yli 15 vuotta (laskussa ei ole mukana Rogge). Ennen presidenttiyttä he ovat olleet KOK:n jäseninä keskimäärin 17 vuotta (laskussa ei ole mukana Vikelas eikä de Coubertin). Ennen KOK:n jäsenyyttä useat heistä ovat toimineet lisäksi maittensa olympiakomiteoiden jäsenenä. Näin heidän arvomaailmansa on ollut hyvin presidentin valitsijoille selvillä, ja KOK:n arvojatku on ollut taattu. Nykyään presidentti valitaan kahdeksaksi vuodeksi ja hänet voidaan valita uudelleen yhdelle neljän vuoden lisäperiodille (KOK 2002e). Presidenteistä

tärkeimmiksi nousevat perustaja Coubertin, ”amatörismin apostoli” Brundage sekä avoimesti olympialiikkeen ja liikemaailman yhteistyötä kehittänyt Samaranch.

Ogburnin (1966) termein KOK on eristäytynyt. Sen alkuperäisenä toiminnan periaatteena oli nimenomaan autonomisuus. Jäänteinä tuosta periaatteesta on KOK:n jäsenten asema suhteessa kotimaahansa. He ovat KOK:n edustajia mailleen eivätkä päinvastoin, kuten KOK:n (2002d) peruskirjassakin lukee. KOK kieltäytyy tälläkin tavalla ottamasta vastaan muiden kulttuurin osien vaikutuksen. Se haluaa viestittää ympärilleen, että se on oikeassa, sillä toimiihan se kasvatuksellisten asioiden ja ennen muuta rauhan aatteen parissa. Vuonna 1974 KOK:n tuolloinen presidentti Killanin (1974c, 580) puolusti KOK:n autonomiaa sanoin ”KOK on näin vapaa tiettyjen yksittäisten [urheilu]lajien sekä nationalismin painostukselta”.

Veblenin (1975) mukaan seremonialistien asema perustuu vallitsevan kulttuurin ja yhteiskuntarakenteiden muuttumattomuuteen. Kun olympialaiset ovat kerran saavuttaneet urheilumaailman arvostetuimman kilpailun statuksen ja KOK tämän johtajuuden, on syntynyt asetelmaa vaikea kyseenalaistaa. Kulttuurinen järjestys nähdään usein vaihtoehdottomana sosiaalisena perintönä, koska siihen synnyttään ja sosialisoidutaan (Baumann 1997). Urheilun maailma ei tee tässä poikkeusta. Me kasvamme uskomaan, että olympiakisat ovat ne kaikkein tärkeimmät urheilukilpailut. Tämä kunnioitus tukee tietenkin myös KOK:aa. Olympiakisoilla on siis perinne ja maine, jota arvostetaan. KOK käyttää tätä perinnettä, joka jo itsestään tukee vallitsevaa olotilaa, hyväkseen pysyäkseen vallankahvassa. Krotee (1988) tulkitsee KOK:aa organisaatioteorian valossa ja antaa ymmärtää, että nimenomaan olympismi tukee KOK:n valtaa olympialiikkeen huipulla.

7.2.3. ...pönkittää omaa asemaansa...

Harvainvalta ja arvostettu asema eivät pysy yhteisöjen käsissä itsestään, vaikka näennäinen kulttuurinen vaihtoehdottomuus järjestystä tukisinkin. Yhteisöjen, joilla on valta, on jollain konstilla osoitettava olevansa vallan arvoisia. Edellä mainittu omistajuus on tietenkin voimakas vallan väline, mutta ei suinkaan ainoa. Omistajuus,

kuten muistamme, on yksi KOK:n itsensä ilmoittama (praktinen) missio. Omistajuudesta ei tietenkään ole hyötyä, jos se mitä omistaa on arvotonta. Mutta ”Olympialiike on[kin] instituutio, jota kaikkien tulee pitää pyhänä” (Samaranch 1983, 821, käännös A.M.). ”Pyhyttään” se ei saavuta vain käytännöllisillä toimillansa. KOK tuottaa lisäarvoa olympiakisoille doktriinisilla missioillaan, jotka samalla vahvistavat KOK:n arvoa ja tarpeellisuutta. Nämä opilliset tehtävät ovat: tasa-arvoisuuden edistäminen urheilussa, naisten aseman parantaminen urheilussa, urheilijoiden suojeleminen, humanistisen kehityksen avustaminen sekä viimeisinä ympäristön suojelu ja olympia-aselepo (olympic truce) (KOK 2002a). Kyseiset tehtävät ovat olympialiikkeen aatteen, olympismin ilmentymiä, jotka tukevat olympiakisojen olemassaoloa. On huomattava, että olympismi toimii samaan aikaan sekä kauppatavarana, että KOK:n yhteiskunnallisesti legitiimin aseman takaajana.

Laajan, poliittisten järjestelmienkin välisten rajojen ylittämän yhteiskunnallisen tuen olympialiike onnistui tavoittamaan, koska se perustettiin kansainvälisesti hyväksytyille arvoille, kuten rauha, suvaitsevaisuus, nuorten kasvatus ja reiluus. Lisäksi poliittinen riippumattomuus, jota Coubertin piti tärkeänä, antoi tilaa useiden maiden osallistumiselle. Paitsi, että arvot ylittivät valtioiden ja poliittisten järjestelmien rajoja, ne ovat ajassa mitaten harpanneet yli vuosisadan pituisen jakson. Arvojen, joita KOK ajaa, voidaan väittää siis jossain määrin olevan ajattomia ja paikasta riippumattomia. Voiko tällainen yhteisö olla muuta kuin arvostettu? Ylevät eettiset arvot ovat olleet syynä olympialiikkeen kansainväliseen ja ajallisesti varsin kestävään olemukseen (Espy 1988; Guttmann 1984; Hoberman 1995; Segrave & Chu 1988). Boikottienkin sattuessa (kylmänsodan aikana) on presidentillisesti vedottu siihen, että ”kyseessä on kaikkein tärkein tapahtuma [olympiakisat 1984] kautta aikain, jota kaikkien ideologioiden täytyy turvata ja tukea,... [sillä] Olympialiike on instituutio, jota kaikkien pitäisi pitää pyhänä.” (Samaranch 1983, 821 [A.M.]). Lisäksi urheilun aatteiden yhtenäisyys muiden yhteiskunnallisten aatteiden kanssa on antanut mahdollisuuden urheilun ideologian levittämiseen (Heikkala & Vuolle 1990, 123). Tällä Heikkala ja Vuolle tarkoittanevat sitä, että myös alun perin vain urheilukulttuurin sisällä vaikuttaneet arvot ovat levinneet muihin kulttuurin osiin.

Olympialiikkeen peruskirjan (Olympic Charter 2001) peruseriaatteiden mukaan KOK edelleen ”kunnioittaa universaaleja eettisiä peruseriaatteita” (KOK 2001, 8). Lisäksi

olympialiikkeen asemaa on vahvistanut se, että arvoja on voitu toteuttaa kansainvälisesti ymmärretyllä ”liikkeen kielellä” (Hoberman 1995). Pitämällä yllä olympialaisia arvoja KOK tekee itsensä tärkeäksi tavalla, joka miellyttää monia ja ärsyttää harvoja.

KOK levittää olympismia ja osoittaa tukijoilleen hyvyytensä aktiivisella hyväntekeväisyystoiminnallaan. Se tukee muun muassa eri maiden pakolaisia, taistelee aidsia ja huumeita vastaan sekä toimittaa opetus- ja valmennusmateriaalia köyhiin maihin (KOK 2002f). Tällekin toiminnalle löytyy seremoniallinen syynsä: vebleniläisittäin ajateltuna KOK todentaa omaa ylevää asemaansa, eli osoittaa vaurauttaan näiden kansainvälisesti hyväksytyjen arvojen, missioiden ja hyväntekeväisyyden kautta ja avulla. Toiminnasta on näennäisesti hyötyä apua tarvitseville. Lahjoitukset saavat lahjoittajansa näyttämään jalolta. Vaikka olen työssäni koittanut välttää skandaalihakuisuutta, on tähän väliin otettava tutkivan journalisti Jenningsin rinnastus KOK:n jäsenten eduista ja lahjoituksista. Faktoista en voi mennä takuuseen. Jenningsin mukaan KOK käytti Calgaryn, Albertvillen ja Lillehammerin kisoissa enemmän rahaa jäsentensä olympiarenkailla koristeltuihin toppatakkeihin kuin mitä se lahjoitti koko 1980-luvulla vammautuneiden urheiluliikkeelle (Jennings 1996).

Hyväntekeväisyys ja ylevät arvot kiehtovat myös lukuisia vapaaehtoistyöntekijöitä, jotka raatavat pitkiä tunteja olympiaideologian eteen. Ateenan 2004 olympialaisten eteen hikoilee 60 000 vapaaehtoista (Saure 2002), jotka kantavat kortensa kekoon maailman rauhan, ymmärtävyyden ja yhteistyön nimissä. Todellisuudessa olympiarauha ja maailman yhdistämisen mystiikka takaavat vain ilmaisen työvoiman, joka auttaa kapitalisoimaan voitot ylikansallisille yrityksille reilun urheiluhengen mukaisesti – voimakkaimmat saavat leijonan osan (Tomlinson 2000; Brohn 1978). Myös ensimmäisissä kokonaan yksityisen sektorin panoksella tuotetuissa Los Angelesin 1984 kisoissa vapaaehtoistyöllä oli suuri merkitys. Myös tuolloinen Yhdysvaltain presidentti Ronald Reagan muisti kannustaa vapaaehtoistyöhön (Reagan 1982). Viime vuosisadan tullessa loppuun olympialiikkeen kytkenät talousmaailmaan ja politiikkaan tulivat voimakkaammiksi ja yhä ilmeisemmiksi.

Olympismin suojelu KOK:n oman arvovallan tähden ylettyy tietenkin myös urheilijoiden toimintaan. KOK odottaa urheilijoiden noudattavan samoja normeja ja sisäistävän samat arvot kuin sata vuotta sitten. Heidän tulee – syystä tai toisesta,

sisäisestä tai ulkoisesta – noudattaa nöyrästi vanhoja normeja ja kantaa kunnioituksella koreita arvoja. Jos arvojen kantaminen ja normien noudattaminen tapahtuu imagollisista syistä, on syytä epäillä niiden ohjaavuutta urheilijoiden keskuudessa. Hemánuksen (1997) mukaan doping-ongelmaa (josta on tehty eettistäkin eettisempi kysymys) liioittelemalla huomio siirretään pois todellisista ongelmista, kuten olympialiikkeen demokratiavajeesta. Samalla se tekee itsensä tarpeelliseksi taistelemalla ”urheiluun kuulumattomia syöpäpesäkkeitä” vastaan, jotka vääristävät urheilijoiden motiivit. Urheilijat eivät urheile siitä syystä minkä takia heidän tulisi haluta urheilla.

KOK itse ilmoittaa edistävänsä arvoja samassa merkityksessä kuin mitä niillä oli Coubertinin aikana. ”-- traditiot yhdistävät menneisyyden nykyisyyteen ja tarjoavat identiteetin ja jatkuvuutta. Traditiot ovat kuin juuret, jotka tarjoavat vakautta ja ravinteita: ne mahdollistavat kasvun ilman, että täytyy hylätä paikkaansa tai ideaalejaan” (KOK 1995, Toohey & Veal 2000, 50 mukaan, käänös AM). Nämä sanat kuvastavat sitä vakavuutta, jolla KOK hakee legitimitettä nykyiselle toiminnalleen menneisyydestä. Samalla se tulee korostaneeksi, että olympialiikkeen ei tulisi muuttua miksiäkään tai hylätä juuriaan, sillä ilman niitä se kaatuisi ja kuihtuisi. Myös olympiahistorioitsija Lucas (1981) on sitä mieltä, että jos olympiakisoista poistettaisiin kaikki symbolismi, se merkitsisi kisojen kuolemaa. Ilman traditioita se olisikin vain ylipaisuneet maailmanmestaruuskilpailut. Traditiot voivat ollakin kuten juuret, mutta juuretkaan eivät voi päättää minkälaiseen multa ne istutetaan.

Viimeistään kun olympialiikkeen ja television ”taloudellinen romanssi” 1950-luvulla alkoi, alettiin olympialiikkeen sisällä – vaikkakin vain hiljalleen – ymmärtää Coubertinin lanseeraamien arvojen imagollinen hinta (Barney ym. 2002). KOK on käyttänyt yleviä ideaalejaan kulissina niin poliittisille kuin taloudellisillekin intresseilleen; se on tarjonnut poliittisen ja taloudellisen temmellyskentän, jolla eri tahot ovat voineet edistää omia intressejään (Houlihan 1994, Toohey & Veal 2000, mukaan). Erityisesti olympiakisojen alku- ja loppuseremoniallisuuksissa viihdeteollisuus, kuten Disney vuoden 1984 ”hampurilaiskisoissa”, käyttää kaikki dramatisoinnin keinot, peittäen taakseen taloudellisia motiiveja (Tomlinson 2000). Toisin sanoin ”mitä tahansa arvoja voidaan korostaa ja vaalia, mutta niiden aktuaalinen toteutuminen huippu-urheilun käytännöissä on eri asia (esimerkiksi ’fair play’, kansainvälinen rauha ja yhteisymmärrys jne.)” (Heikkala & Vuolle 1990, 123). Huippu- ja olympiaurheiluun

liitetyillä positiivisilla ”arvoilla taataa[n] huippu-urheilun yhteiskunnallinen legitimitetti, kun taas huippu-urheilun ’kovemmat’ käytännöt ja kielipelit kuten ’totaalisuus’, ’kilpailuhenkisyys’, ’harjoittelun kovuus’ eivät tule esiin, vaan ne ’naamioidaan’ hyväksyttävien kielipelien taustalle” (Heikkala & Vuolle 1990, 111).

KOK takaa tukevansa olympia-aatetta (KOK 2002). Lauselmasta voi vetää seuraavat johtopäätökset: Lupaamalla tukea ja vahvistaa itse laatimaansa olympia-aatetta KOK tekee työnsä ja itsensä tarpeelliseksi. Onnistuessaan vahvistamaan olympia-aatetta se tekee asemastaan yhä tärkeämmän, koska se takaa omistamiensa olympia-kisojen sujuvan rauhallisesti oman peruskirjansa mukaan. Toisin sanoin: KOK on (1) laatinut periaatteet, joista se on johtanut suosituksia sekä sääntöjä. Olympismin periaatteiden toteutumisen takaamiseksi se (2) valvoo periaatteistaan johdettujen suositusten ja sääntöjen toteutumista. Lisäksi se (3) panee toimeen tarvittavat sanktiot, jos sen periaatteita ei noudateta. KOK ei ole aivan yksin toimintansa kanssa, avukseen se on perustanut mm. WADA:n (World Antidoping Agency), jota myös valtiollisilta tahoilta tuetaan. Aika näyttää koska dopingin ”moraalikoodien” ylläpito tulee KOK:lle kannattamattomaksi.

7.2.4. ...ollen siis olympialiikkeen seremonialistinen yhteisö

Yhteenvedon KOK:n ominaisuuksista, jotka vaikuttavat sen kulttuuriseen evoluutioon, todettakoon, että: KOK on suljettu ja homogeeninen itsevaltiainen, jonka edunmukaista on säilyttää olympialiike ennallaan. Sen taloudellinen vakaus perustuu immateriaalisten tuotteiden myyntiin, joiden ydin on urheilijoiden välinen kilpailu. KOK saa legitimitetin toiminnalleen yleisesti hyväksytyistä arvoista ja normeista, jotka samalla sitovat sen pysymään niissä. Vaikka arvot ja normit saavat uusia, kätkeytyviä merkityksiä, niiden urheilijaa koskevat (ilmi)merkitykset muuttuvat hitaasti. Kätkeytyvät (taloudelliset ja poliittiset) merkitykset lujittavat vanhojen arvojen ja normien ilmiä, jolloin niistä on vaikeampi luopua. KOK ei ole suorassa yhteydessä niihin muutosta edistäviin voimiin, jotka vaikuttavat urheilijoiden yhteisössä.

Olympialiike on ollut ”epätavallisen muuttumaton sekä rakenteellisesti, että ideologisesti ja se kantaa edelleen perustajansa Pierre de Coubertinin jälkeä” (Segrave & Chu 1988, 110 käännös AM; ks. myös Toohey & Veal 2000). Esitettyyn pohdiskeluun viitaten voin todeta, että olympialiike todellakin kantaa Coubertinin jälkeä ja se on rakenteellisesti pysynyt muuttumattomana, mutta olympismi arvoineen on saanut taakseen uusia merkityksiä, jotka auttavat KOK:aa selviytymään globaaleilla markkinoilla.

8. Kulttuurisen viiveen säilyttämien moraalikoodien hyödyistä ja haitoista

Kahdessa edellisissä jaksoissa tuli osoitettua KOK:n seremoniallisuus ja urheilijoiden yhteisön instrumentaalisuus. Nämä ominaisuudet ovat ehtoja kulttuurisen viiveen syntymiselle. Mutta jotta kulttuurinen viive tulisi ylipäätään esille, on kahden toisistaan poikkeavan yhteisön oltava toisistaan riippuvaisia. Urheilijoiden yhteisön ja KOK:n yhteys on ilmeinen: ne saavat toimeentulonsa urheilusta. Olympiaurheilusta puhuttaessa kumpikaan ei voisi tulla toimeen ilman toista. Veblenin (1975) mukaan tuottava yhteisö, eli tässä tapauksessa urheilijoiden yhteisö, on ensisijainen ei-tuottavaan KOK:aan nähden. Seremonialistien olemassaolo perustuu instrumentaalikkojen tuottamalle ylimäärälle, koska seremonialistit eivät itsessään tuota. Myös ajassa tapahtuva kehitys, jota instrumentaalikot vievät toiminnallaan eteenpäin, on Veblenin (myös Ogburnin) mukaan tavallisesti peruuttamatonta. Tämä merkitsee sitä, että ajan myötä kehityksessä jälkeen jääneen seremoniallisen osan on kirittävä kiinni instrumentaalikkojen muutos. Seremonialistit eivät kuitenkaan suostu tähän automaattisesti.

Olympiaurheilussa KOK:n ja urheilijoiden välille syntyy kulttuurinen viive siitä syystä, että urheilijoiden tavat, käytännöt, arvot, tekniikka ja normit – lyhyesti sanoen kulttuuri – muuttuu nopeammin kuin KOK:n kulttuuri. Kun urheilijoiden ja KOK:n kulttuurit kasvavat siinä määrin erilleen toisistaan, että niiden yhteistyö kärsii, nousevat ongelmakohdat keskustelujen ja väittelyiden aiheiksi. Riippuvuussuhde vaatii sovitusta. Nykyhetkessä niin kuin myös historian aikaisemmissa vaiheissa urheilijoiden moraalit tai varsinkin moraalittomuus on noussut näkyvästi otsikoihin. Aikoinaan ammattilaisuuden, nykyään dopingin ympärille kietoutuneet keskustelut täyttävät

lehtien urheilusivuja. Hyviä ja esikuvallisia ovat ne, jotka noudattavat kulloistakin sääntöä. Jokin kuitenkin vaikuttaa olevan pielessä, koska keskusteltavaa riittää. Urheilijat eivät ole sellaisia kuin heidän tulisi olla. Näyttääkin siltä, että urheilijoiden toiminnan ja heihin kohdistuvien moraaliodotusten välillä on kulttuurinen viive – vai pitäisikö kenties sanoa: moraalinen viive? Moraalin pettämisen aiheuttama suunnaton kohu ylimääräisine uutislähetyksineen osoittaa, että moraalिसäännöillä tai säännöillä yleensä on erittäin tärkeä sija urheilussa. Urheilijat rikkovat valansa, häpäisevät olympismin hengen – Coubertinin perinnön. He ajautuvat tähän tilanteeseen voimakkaan muutospaineen ansiosta, joka syntyy urheilijoiden yhteisön sisäisestä toimintalogiikasta, ja jota urheilijoiden yhteisön apujoukot edelleen voimistavat omalla instrumentaalisuudellaan.

Kuten sanoin, kulttuurisen viiveen teorian mukaan instrumentaalisen osan muutos ja kehitys on tavallisesti peruuttamatonta, ja seremonialistien on sopeuduttava muutokseen. Kun urheilijat rikkovat urheilun perinteisiä moraalikoodeja, he tekevät sen keinoilla, jotka ovat tulleet urheiluun muutospaineen (kehitysvaatimusten) työntämänä. Olipa keino sitten urheilun sääntöjen puitteissa hyväksytty tai ei, jos se parantaa urheilusuoritusta, on se mitä todennäköisimmin tullut urheiluun jäädäkseen, sillä ”urheilussa tapahtuva evoluutio on palautumaton prosessi” (Puhakainen 1998, 237; ks. myös Hemánus 1997) ja koska urheilusuoritusten parantaminen ja/tai voittaminen ovat huippu-urheilun ytimessä. Urheilijan on vanhojen moraalısääntöjen mukaan oltava moraalinen, mutta moraalisuus ei näytä olevan henkisenä edellytyksenä huipulle pääsemiseen (Brown 2001). Itse asiassa moraalittomuus voi auttaa voittamaan, joten voisi jopa perustellusti väittää sen olevan lähempänä urheilun ydintä kuin moraalisuuden. Tähän Heikkala (1993) viittaa puhuessaan yksilöllisen ja yhteisöllisen rationaalisuuden ristiriitaisuudesta huippu-urheilussa. Yksilöllisesti rationaaliset valinnat kääntyvät yhteisön yleistä etua vastaan. Huippu-urheilu on ennen muuta yksilökeskeistä.

Näyttääkin siltä, että se mikä on moraalista käytöstä urheilussa, on muututtava instrumentaalisen osan tahdon mukaiseksi. KOK:n, ja sen ohella muiden leikissä mukana olevien, on muutettava käsityksiään moraalisuuden, kun ”ennen urheiluun kuulumattomista” käytännöistä ja ajattelun tavoista tulee erottamaton osa urheilua. Samalla raja moraalisen ja moraalittoman välillä muuttuu: se mikä ennen nähtiin

urheilussa moraalittomana toimintana, on urheilun muutoksen myötä tullut hyväksyttävän käytöksen piiriin. ”Moraali ei ole kulttuurissa itsenäinen sarake. Kulttuurissa ja yhteiskunnassa kaikki vaikuttaa kaikkeen” (Kunnas 2002, 8). Veblen (2003, 5) näkee asian niin, että mikä tahansa kirjatut tai kirjaamattomat säännöt – moraalinormit mukaan lukien – alistuvat muutokselle viimeistään kun ”taloudellisen elämän uusi järjestys” (new order of economic life) on vaikuttanut ihmisten ajattelutapoihin. Moraalisuuden hyödyllisyyden tähden sen vanhasta retoriikasta pidetään kiinni kuitenkin viimeiseen saakka ja taloudelliset lainalaisuudet työntyvät moraalisuuden maailmoihin. Moraalisten lausahdusten taakse kätketään taloudellisia, poliittisia ja sosiaalisia intressejä. Oikeellisuus ja hyvyys muuttuvat taloudellisten ja poliittisten intressiryhmien vallankäytön välineiksi.

Mitä vahvempi linkki (dialektiseksi suhteeksikin kutsuttu yhteys) kahden yhteisön välillä on, sen nopeammin kulttuurinen viive tasoittuu. Tilanne urheilun perinteisten moraalisääntöjen kohdalla, jotka rajoittavat tavalla tai toisella urheilusuoritusta, on ongelmallinen. Urheilijat ovat ennen kaikkea riippuvaisia urheilussa kehittymisessä, heidän toiminnassaan suorituskyykyä rajoittavat säännöt joutuvat ensimmäisenä kyseenalaistetuksi. Urheilijat ovat tilanteessa, jossa he pohtivat vanhojen tapojen, käytäntöjen, arvojen ja normien hyötyä suhteessa omaan urheilulliseen kehitykseensä. He siis puntaroivat yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden hyötyjä ja haittoja itselleen. Se toimintamalli ja ajattelutapa, josta on urheilijan mielestä enemmän hyötyä ja vähemmän haittaa, voittaa. Urheilija, vaikka kuinka moraalinen, saa vain(?) sisäisen tyydytyksen korkeasta moraalistaan. Urheilukulttuurissa vaikuttaa kuitenkin muitakin arvoja ja päämääriä kuin moraalisuus. Muun muassa talouden arvot kaventavat moraalisen hyvyyden elintilaa.

Kun säännöstä tulee kirjattu ja sen rikkomisesta rangaistava teko, sen periaatteet menettänevät samalla yhteisöllisesti sitovaa voimaansa. Voisi kuvitella yksilön ajattelevan, että ”en halua rikkoa sääntöä (tai jäädä sen rikkomisesta kiinni), koska saan siitä *henkilökohtaisen* rangaistuksen” sen sijaan, että hän ajattelisi ”en riko sääntöä, koska se on muita kohtaan (yhteisöllisesti) väärin”. Kun sääntö kirjataan ja sen rikkomisesta rangaistaan, näyttää se kääntävän kontrollin kohteena olevan henkilön ajatukset yhä vain syvemmälle henkilökohtaisiin intresseihin yhteisöllisyyden ihanteiden sijasta, jonka pohjalta sääntö ehkä alun perin on kirjattu. Säännön

kirjaaminen on kai muutenkin selvä merkki siitä, että yhteisöllisyyden nimissä yksilöiden omaneduntavoittelua halutaan hillitä, ja että ko. asian kanssa ollaan tosissaan.

”Jokainen moraali etsii liittolaisia voimista, jotka pitävät kollektiivista valtaa: uskonnoista, instituutioista ja poliittisista ideologioista. Nämä liittolaiset tukevat moraalin kamppailua vallasta. Päästyään mahtiasemaan moraali on kiinnostunut vain valtansa säilyttämisestä. Sen perusluonne on konservatiivinen. Se suhtautuu epäluuloisesti kaikkea sitä kohtaan, mikä pyrkii tarkistamaan vallitsevia uskomuksia ja ennakkoluuloja. Se on näin henkisen uudistumisen ja älyllisen vireyden este. Se rankaisee kapinallisia. Se on uskollinen liittolaisilleen, mutta jos se ei tunne itseään riittävän vahvaksi avoimeen taisteluun, se soluttautuu vastustajien kumousoppeihin.” (Kunnas 2002, 105.)

Tämän tutkielman valossa näyttää siltä, että KOK:lla on olympiaurheilussa moraalinen ylivalta ja sen säilyttäminen on sen edunmukaista, sillä ”Moraalin avulla yksittäiset ihmiset ja ihmisryhmät saavat henkisen yliotteen niistä, jotka he työntävät oman arvomaailmansa ulkopuolelle ja lähettävät helvettiinsä” (Kunnas 2002, 105). KOK on saanut tuen moraalisäännölleen niin uskonnolliselta kuin poliittiselta rintamalta. Niin paavit kuin valtion päämiehetkin ovat tukeneet näitä arvoja. Lähes jokaisen lukemani Olympic Review lehden sivuilla KOK:n presidentit kättelevät ja hymyilevät valtioiden päämiesten kanssa ja kehottaahan EU:n talous- ja sosiaalikomiteakin (2002, 3) ”jäsenvaltioita noudattamaan yksin ja yhdessä olympiarauhaa nyt ja tulevaisuudessa ja tukemaan Kansainvälistä olympiakomiteaa sen ponnistuksissa edistää rauhaa ja inhimillistä ymmärrystä urheilun ja olympia-aatteen kautta”. Monessa lehdessä myös paavi lähettää terveisensä olympiaperheen jäsenille.

KOK vastusti aikansa rahamaailman lainalaisuuksia, mutta se huomasi myöhemmin olevansa liian heikko ”avoimeen taisteluun”, joten sen vaihtoehdoksi jäi ”soluttautua rahamaailman kumousoppeihin”. Jos olympismin mieli säilyä, oli sen säilyttävä talouden ehdoilla ja myös rahamaailman yhteisöjen vuoksi. Moraalikoodit levisivät kauppatavarana ympäri maailmaa, ja periaatteiden säilyttäminen tuli myös olympismista riippuvaisten ulkoisten tahojen huoleksi. Moraalikoodeja alettiin samalla valvoa urheiluun sotkeutuneiden instituutioiden ehdoilla ja menetelmillä. Nyt urheilun vallitsevalla ja ainoalta näyttävällä moraalikoodilla(!), dopinginsäännöllä on tukenaan valtio (opetusministeriö jäädyttää valtionavun), lehdistö (lopettaa ”likalajista” raportoimisen), sponsorit (irtisanoivat sopimuksensa), kansa (katoaa katsomoista).

Kukin ilmaisee omalla tavallaan tuomitsevansa moraalittomuuden, joka mitataan kaikille ilmeisellä säännöllä. Urheilun moraalin vartijat ovat uskollisia liittolaisilleen, jotka taistelevat yhdessä kapeaan dopingsääntöön liimattujen reilun pelin ja urheilijamaisuuden rippeiden säilymisen puolesta. KOK rahoittaa nyt näyttävästi ja pyyteettömästi antidopingtoimintaa ”suojellakseen” urheilijoita urheilun syöpäpesäkkeeltä. Tämänkin toiminnan voisi toisaalta nähdä myös ”eettisenä investointina” – sanan taloudellisessa merkityksessä.

Kun valtamoraalin tukijoita ja siitä hyötyjiä on tullut lisää, on samalla sen sisällön täytynyt kaventua (eihän urheiluväki pääse edes keskenäänkään yhteisymmärrykseen säännöistään vrt. amatöörisääntö ja doping). Vallitsevan moraalin tukijat eivät kaikki voi olla kaikesta yhtä mieltä. Kullakin tukijataholla on omat mielipiteensä siitä, mikä on oikeaa urheilun moraalialia. Voimakkaampien instituutioiden ajatusmallien ja normien sekoittuessa urheilun moraalikoodeihin, on niiden täytynyt ottaa sisäänsä jotain ennen urheiluun kuulumatonta ja samalla niiden on tullut luopua vanhoista sisällöistään. Nähdäkseni urheilun instrumentaalisen osan kautta tulevat ”kumousopit”, jotka kehittävät urheilijoita heidän suorituksissaan tulevat osaksi urheilua, vaikka sotisivatkin aluksi urheilun perinteisiä moraalikoodeja vastaan. KOK:n on sopeuduttava näille muutoksille, viimeistään kun jokin muu kilpailun järjestäjä on hyväksynyt urheilijoille menestymisessä välttämättömät keinot ja/tai kunnes intressiryhmien mielipiteet ovat niin hajallaan, että on mahdoton sopia yksiselitteisesti säännön sisällöstä.

Kuitenkin ennen moraalikoodin lopullista murtumista tai instrumentaalisen osan voiman myöntämistä ”Vallankäytön moraalialia pyrkii kollektiiviseen vaikuttamiseen ja suoranaiseen ylivaltaan. Se pyrkii yhdenmukaistamaan ja kanonisoimaan normit passivoidakseen yksilöt ja hallitakseen helpommin. Se tarjoaa kaikille samaa. Se turvautuu mystifointiin, pelotteluun, palkkiolupauksiin ja uhkauksiin. Tukahdutetut aggressiot se purkaa vihamielisyytenä toisinajatteliijoita, ’rikollisia’ tai ’syntisiä’ tai ’vihollisia’ kohtaan.” (Kunnas 2002, 111-112.) Urheilun perinteiset moraalikoodit ovat kollektiivisia. Kunkin urheilijan tulee noudattaa niitä, jotta toiminta olisi mielekästä, ymmärrettävää ja oikeudenmukaista. Urheilun kollektiivisia sääntöjä ja normeja rikkovat urheilijat ovat aina olleet ”epäurheilijamaisia”, siis moraalittomia ja urheilun hengen vastaisia. He ovat urheilijoina aina sotineet kaikkia niitä valtamoraalin

kannattajia vastaan, jotka ovat olleet oikeassa ja jotka ovat tietäneet paremmin, mitä todellisen urheilun todelliseen henkeen kuuluu.

Kun olympialiike on saavuttanut nykyisen hetkensä, moraalikoodit ovat kaventuneet dopingsäännöksi, jotka eivät nekään ole yksiselitteisiä. Urheilijat, jotka todellisuudessa rikkovat vain tätä yhtä sääntöä vastaan, rikkovat myös kaikkia niitä olympismin rippeitä vastaan, jotka ovat urheilun liittolaisten avulla ja tarpeista kantautuneet kulissina nykypäivään asti. Myös Suomen Olympiayhdistyksen (2000, 13-14) *Huippu-urheilu 2000-luvulla – Strategia suomalaisen huippu-urheilun kehittämiseksi 2002-2006* – julkaisussa ”Huippu-urheilun etiikka ja lieveilmiöt” –kappaleessa eettinen käytös kiteytyy dopingsääntöjen noudattamiseksi. Yhtä sääntöä rikkomalla urheilijat näyttävät täysin moraalittomilta, koska sotivat urheilun perinteillä mystifioitua hyvyttä vastaan. Hyvyttä, jolla urheilu on saavuttanut yhteiskunnallisen legitimizeettinsä. Hyvyttä, jonka noudattamisen merkitys urheilusta riippuvaisille tahoille on ennen kaikkea imagollinen, pinnallinen ja taloudellinen. Jotta urheilijoiden valvominen olisi mahdollista ja heihin kohdistettava moraalinen vallankäyttö näyttäisi oikeudenmukaiselta, on säännöistä täytynyt muokata mahdollisimman yksinkertaisia. Samalla niitä rikkoneiden sanktiot ovat alkaneet muistuttaa urheilun moraaliin luikerrelleiden tahojen vaatimuksia. Koska urheilija ei ole enää vastuussa moraalittomuudestaan vain omalletunnonleen, vaan epäurheilijamaisen ja moraalittoman käytöksen hintana ovat sellaiset asiat kuin maine, imago ja raha, on ”moraalittomuus” osoitettava maineelle, imagolle ja rahalle tutuin tavoin ja sanoin.

KOK:n ja sen liittolaisten oma moraalit imartelea heidän pätemisen tarvettaan: se antaa heille oikeuden arvioida ja tuomita hyvällä omalla tunnolla niitä, jotka eivät ole heidän oman moraalinsa vertaisina. (”omasta moraalista” ks. Kunnas 2002, 104-105). Näin myös olympismilla on mahdollisuus levittää vihaa moraalin varjolla. Mitä vaihtoehdottomampana näemme muun muassa doping-säännöt sen tiukemmin voimme kohdistaa vihamme yksittäisiin urheilijoihin, joiden moraalit pettää tai oikeastaan, jotka pettävät vallassa olevan moraalikäsitteen. Dopingtapauksissa ei tunneta sympatiaa, sillä keinotekoisesti, mitä se sitten tarkoittaakin, suoritusta parantavien aineiden käyttö urheilussa on yleisen mielipiteen mukaan niin väärin kuin vain väärin voi olla. Kaikesta paistaa läpi suoranaainen ”olympialainen radikalismi”, jossa näkökulma on niin tinkimätön, että siinä pitäytymisen seurauksia (mm. dopingurheilijaan kohdistuva

kohtuuton mediamyllytys, uhkaukset ja näistä seuraava ”maanpako”) ei suostuta näkemään tai niistä ei piitata. Asenteet ovat muuttuneet vain vähän vuosien mittaan. Vuonna 1974 KOK:n jäsen Sven Thofelt (1974, 180 käännös A.M.) kirjoitti osuvasti – ja tämä asenne näkyy myös nykypäivän urheilun kattojärjestöjen järkeilyssä, kun yksittäisen urheilijan moraali pettää: ”--kokemus kuitenkin osoittaa, että on mahdollista löytää synkkiä varjoja jopa urheiluliikkeestä niin kuin mistä tahansa muusta liikkeestä maan päällä. Synkkien varjojen aiheuttajat ovat ideaaleista, periaatteista ja lain pykälästä piittaamattomia. -- nämä [synkät varjot] ovat kuitenkin vain yksittäisten heikkojen ihmisten syytä, ei urheiluliikkeen, joka jatkaa hyvän tekemistä kaikille sen sadoille miljoonille lojaaleille jäsenille.” Siis yksittäinen urheilija voi moraalittomuudellaan tuhota urheiluliikkeen, joka muuten on niin hyvä.

Urheilijalla on suuri tarve menestyä ja tienata suuria seteleitä, jotka taas houkuttelevat vilppiin. Urheilijan saavuttamat edut kasvavat pääsääntöisesti menestyksen mukaan. Mitä parempaa menestystä odottaa, sen tehokkaampia keinoja on käytettävä. Samat tahot, jotka tarjoavat mainetta ja mammonaa, vaativat kaiken tämän tapahtuvan moraalisesti. Siis moraalista voittamisesta on kaikista eniten hyötyä urheilijalle. Tämä johtuu urheilijalta odotettavasta esikuvallisuudesta. Jos rehellisyys, epäitsekkyys, sitkeys, terveellisyys ja peräänantamattomuus, siis arvot joihin mm. suomalaiset penkkiurheilijat tykkäävät samastua, ja joilla sponsorit myyvät tuotteitaan, otetaan pois urheilijasta ja urheilusuorituksesta, jäljelle jää vain itsekäs voittaminen, josta hyötyy vain urheilija itse. Urheilija on kuitenkin sankari, joka tekee hyviä tekoja ja hyvät sankarilliset teot eivät voi olla puhtaasti itsekkäitä (Virtapohja 1997). Urheilija ei voi kuitenkaan täysin hyljätä näitä esikuvallisuuden ominaisuuksia, koska ne ovat osoittautuneet hänelle varsin hyödyllisiksi. Urheilijasta tulee vihattu henkilö, jos hän unohtaa vastuunsa ja velvollisuutensa. Hän saattaa joutua maksamaan liittonsa kärsimät taloudelliset tappiot (seikka, jota urheiluoikeusoppineet tämän kirjoittamisen hetkellä pohtivat), jos hän ei ole toiminut sääntöjen mukaan ja jos hän näin ”tahrii” koko urheilun imagon, kuten dopingtapausten tai muun epäurheilijamaisuuden paljastuessa urheilun seremonialisteilla on tapana töräyttää. Mutta onko jossain jotain vikaa, jos urheilun imago, yhteiskunnallinen perustelu ja luottamus on rakennettu sen varaan, että yksittäinen urheilija ei huijaa? Saman urheilijan, jonka mielessä monivuotisen räähkin aikana saattaa käydä ajatus ”vain yksi voittaa, kaikki muut häviävät täydellisesti” (Saari 1979, 48). Mielestäni syytä voidaan etsiä niistä perusteettomista lupauksista mitä

imagoon kätkeytyy. Urheilija ei ole yksin rakentanut urheilun hyvyyden ilmiötä, mistä hän nyt suurimmalta osin yksin näyttää olevan vastuussa. Siksi voidaankin kysyä onko eettisesti oikein, että huippu-urheilun strategisena tavoitteena on ”suomalaisten urheilukatsojien uskon palauttaminen -- huippu-urheiluun” (Suomen Olympiayhdistys 2000, 14). En ole aivan varma mihin sanalla ”usko” strategiassa viitataan, mutta kirjoituksen yhteyksistä päätellen sanan täytyy viitata ”puhtaan ja rehdin huippu-urheilun” olemassaoloon. Onkin syytä kysyä: miksi suomalaisten urheilukatsojien uskon palauttaminen huippu-urheiluun on tärkeää? Kun ajatus esitetään kappaleessa ”Huippu-urheilun etiikka ja lieveilmiöt”, ei voi olla näkemättä yhteyttä urheilun moraalien ja urheilukatsojien tuoman rahan välillä.

9. Urheilijoihin kohdistuvien moraali-odotusten muuttumattomuudesta amatöörisäännön muutoksessa

Tässä viimeistä edeltävässä jaksossa on tarkoitus todentaa ja testata edellä esittämäni argumentointia. Eli tavoitteena on tarkastella miten urheilijoihin kohdistuvat moraali-odotukset muuttuivat tai eivät muuttuneet amatööri-ihanteen sekä amatöörisäännön murtuessa. Tehtävä suoritetaan vaatimattomalla sisällönanalyysillä. Tätä jaksoa varten selasin Jyväskylän yliopiston kirjaston varastossa olleet KOK:n julkaiseman Olympic Review – lehden numerot vuosilta 1974-1976 ja 1980-1994 (vuodelta 1986 vain heinäkuun numero). Nämä aikajaksot ovat aiheen kannalta merkittävimmät, koska vuonna 1974 tehtiin päätös poistaa amatööri -sana KOK:n peruskirjasta (Killanin 1974a; 1974e). Ja kuten yleisesti tiedetään lopullisesti ovet avautuivat ammattilaisille vuoden 1992 Barcelonan kisoissa. Poimin selaamistani lehdistä kaikki artikkelit, painetut puheet ja kirjeet, joissa keskustelun kohteena oli amatööri- tai ”eligibility”, eli olympiakelpoisuussääntö. Näiden lisäksi tutkin artikkelit, joissa käsiteltiin mm. seuraavia aiheita: urheilijan motiivit, olympismi, mitä olympiaurheilun tulee olla, olympialiikkeen ajanmukaisuus, olympialiikkeen vaarat ja tulevaisuus sekä doping. Yhteisenä nimittäjänä näillä artikkeleilla, puheilla ja kirjeillä on laveasti sanottuna: mitä (olympia)urheilun tai (olympia)urheilijan tulisi olla. Jokaisessa valitsemassani tekstissä otetaan suoraan kantaa urheilijan ja rahan suhteeseen.

Mitään syväanalyysiä en pyri tekemään, vaan otan suurimman osan lukemastani annettuna. Argumentointi amatööri- tai olympiakelpoisuussäännön puolesta tai vastaan tulee selkeästi esille, koska suurimmassa osassa teksteistä etsitään nimenomaan vastausta säännön oikeellisuuteen, ajanmukaisuuteen, toimivuuteen, kohtuullisuuteen, sisältöön ja niin edespäin. Täten argumentin tunnistaminen ja sen sisällön selvittäminen ei muodostu työssäni kynnyksymykseksi.

Esitän runsaasti suoria lainauksia, joita sitten kommentoin lyhyesti. Valitsemani lainaukset ovat suurimmalta osin kronologisessa järjestyksessä, jotta lukijalle kävisi selvästi ilmi, miten argumentointi amatöörisäännön puolesta tai vastaan on kehittynyt. Kronologinen järjestys osoittaa myös miten urheilijaan kohdistuvat moraaliset odotukset muuttuvat tai eivät muutu. Huomaa, että empiria kohdistuu ainoastaan urheilun seremonialistiseen osaan. Tämä siksi, koska pidän jokseenkin selvänä, että ”amatörismi” ihanteena oli kuollut urheilun instrumentaaliselta taholta jo 1970-luvulle tultaessa (Barney ym. 2002; Osterhoudt 1981; Strenk 1981). Ennen kuin esitän lehdestä poimimani lainaukset ja tulkintani, pohjustan lukijaa lyhyellä historialla.

9.1. Amatörismi-ihanteen alkutaipaleesta

Amatöörisääntö oli aluksi enemmän kuin pelkkä (viaton) urheilun sääntö tai ihanne, jolla määriteltiin urheilijan kilpailukelpoisuutta. Se määritteli ihmisen koko elämäntapaa. Nykyaikaisen huippu-urheilun alkuketkillä (viitaten lähinnä 1800-lukuun) urheilun vaikutusvaltaisimmat ihmiset olivat hyvissä asemissa muuallakin yhteiskunnassa. He vaikuttivat pankkien, armeijan ja koululaitoksen huipuilla. He määrittelivät minkälainen huippu-urheilun ja sitä harrastavien ihmisten tuli olla. Samat henkilöt, asemiansa puolesta, määrittelivät yhteiskunnassa laajalti vaikuttavia muitakin sosiaalisia, taloudellisia ja moraalisia normeja sekä realiteetteja. Oli luontevaa, että urheilun säännöt ja ihanteet noudattelivat yhteiskunnassa laajemminkin vaikuttaneita normeja. (Gruneau & Cantelon 1988.) Eihän tämä ajatus tänäkään päivänä ole tolkuton.

Rahan vastaanottaminen pelkästään urheilusuorituksen perusteella oli vaarallinen ajatus. Se soti hallitsevissa asemassa olevien etuja vastaan ja oli vallitsevien ajatusmallien

vastainen. Ihmisten ansionhan tuli perustua mieluummin heidän sosiaaliseen alkuperäänsä: sukuun ja siniverisyyteen tai omistajuuteen, ennemmin kuin pelkkään suoritukseen. Työtä arvostettiin, olihan työetiikan käsitekin nousussa. Työssä oli kyllä hyvä ahkeroida, mutta mieluummin sellaisten asioiden kuten taivaspaikan tähden. Suorittaminen oli yhtä moraalisuuden, ei tulojen, kanssa. Rahapalkkioiden hyväksyminen urheilussa olisi saattanut merkitä suorittamisen arvostamisen nousua yleensä yhteiskunnassa, mikä ei suinkaan ollut ylä- ja keskiluokkaisten ihmisten toivelistan kärkipäässä. Ammattilaisuus urheilussa kiinnittäisi urheilijoiden huomion liiaksi kilpailun lopputulokseen ja suorituksen spehtaakkelimaisuuteen kuin silkkään osallistumisen riemuun ja urheilun moraaliseen opetukseen. (Morford & McIntosh 1993; Gruneau & Cantelon 1988.) Oli parempi pitää urheilijoiden ajatukset ylemmissä, moraalisisissa motiiveissa.

On mahdotonta sanoa, ajattelivatko aikansa aristokraatit edellä kuvatulla tavalla, eli että urheilusuorituksen palkitseminen rahallisesti olisi johtanut muun muassa työn rahallisen arvon nousuun, mutta sitäkin helpompi on uskoa, että hyväosaiset halusivat pitää urheilun itsellään. Amatöörisääntö tuki tätä ajattelua. Amatööriys liitettiin angloamerikkalaiseen urheiluliikkeeseen 1800-luvun partisaanien johdosta. He halusivat pitää urheilun varakkaan vapaa-aikaluokan yksinoikeutena, jolla he osoittivat ylemmyyttään (Gruneau & Cantelon 1988; Strenk 1988; 1981; myös Veblen 1975 puhuu urheilun yläluokkaisuudesta, vaikkakaan ei suoranaisesti puhu amatöörisäännöstä).

Utilitäärisessä, eli hyötyä tavoittelevassa, Viktoriaanisen ajan yhteiskunnassa urheilulla piti olla hyödyllinen tarkoitus. Se ei saanut olla turhanpäiväistä. Herrasmiesurheilijat eivät voineet tietenkään sanoa urheilevansa osoittaakseen sosiaalista ja taloudellista ylemmyyttään, he eivät liioin voineet urheilla rahasta. Urheilu valjastettiin kasvatuksellisten, etenkin tottelevaisuuden ja moraalisen käyttäytymisen opettajaksi ja ilmentäjäksi. Ilmiö näkyy hyvin aikansa klassikkokirjan *Tom Brown's School Days* (Hughes 1988) sivuilla, josta Coubertinin väitetään ammentaneen olympiaurheilun mallia. (Gruneau & Cantelon 1988.) Kirjan sankari, Tom Brown ystävineen ohjattiin oikeille poluille (sosiaalistettiin herrasmiesmäiseen ja moraaliseen käytökseen) etenkin rugbyin kurinalaistavalla ja energiaa polttavalla vaikutuksella. Urheilun kautta opittiin elämässä tarvittavia ja laajasti arvostettuja normeja.

Herrasmiesmäinen käytös ja sivistyneet sosiaaliset tavat olivat arvoja, joita esitettiin urheilukentillä. Reilu peli katsottiin arvokkaammaksi kuin yltiöpäinen voitontavoittelu, monipuolisuus paremmaksi kuin spesialisoituminen, epätsekkyys hyväksyttävämmäksi kuin itsekkyytensä ja tunteiden hillitseminen voitonhetkellä sopivammaksi kuin riehakas ilakointi (Morford & McIntosh 1993; Gruneau & Cantelon 1988). Ammattilaisuuden kieltäminen oli helppo kytkeä näihin ihanteisiin, koska rahan ajateltiin houkuttelevan urheilijoita pakonomaiseen voitontavoitteluun, erikoistumiseen ja itsekkyyteen. Coubertinin ajatuksissa nämä hänen aikansa opit näkyivät puhtaina. Ammattilaisuuteen viitaten hän kirjoitti:

”Men give up their whole existence to one particular sport, grow rich by practicing it, and thus deprive it of all nobility, and destroy the just equilibrium of man by making the muscles preponderate over the mind. -- athletic, in order to play their proper education role, must be based on perfect disinterestedness and the sentiment of honor.” (Coubertin 2000a, 360.)

Olympialaiset saavuttivat erityisen aseman maailman urheilijoiden joukossa. Kaikki parhaat halusivat osallistua niihin. Näin olympialiike sai erityisaseman urheilun koodien määrittäjänä (Glader 1978, 129). Vaikka amatörismin ihanteen toimivuus puhutti jo itse Coubertiniäkin, olympialaisten amatöörisääntö pysyi suhteellisen muuttumattomana aina 1970-luvulle asti. Samat jalouden ajatukset, kohtuullisuuden korostaminen, kehon ja mielen tasapainon ihanne sekä epätsekkyuden erityisasema korostivat amatöörisäännön merkitystä Olympic Review -lehden sivuilla aina säännön murtumiseen asti (Brisson 1974; Killanin 1974b, c, d; Doherty 1974; M’Bave 1980; Seurin 1981; Machado 1981).

9.2. Todellisten muutosten aika alkaa

Amatöörisääntö säilyi suhteellisen muuttumattomana aina 1970-luvulle saakka. Toki heti olympialiikkeen perustamisesta lähtien käytiin kiivasta keskustelua säännön sisällöstä; se ei näyttänyt toimivan kaikissa lajiliitoissa, maissa tai jopa saman liiton yksittäisissä seuroissa samalla tavalla, ja vaikka sääntö olisi ollut yhtenäinen, viimeistään tulkinta oli monivivahteista (Coubertin 2000b). Joka tapauksessa KOK:n presidenttinä vuodesta 1952 vuoteen 1972 toiminut Brundage oli amatörismin

viimeinen toivo. Hän oli ensimmäinen presidentti, joka kohtasi todelliset haasteet säännön säilyttämisen suhteen. Ennen hänen aikaansa presidenttinä ammattilaisuus ei ollut kovin vakava ongelma, koska urheilu ei tarjonnut monille (olympialajeja harrastaneelle) merkittäviä taloudellisia mahdollisuuksia. Ne urheilijat, jotka ottivat vastaan pienimpiäkin lahjuksia oli suhteellisen helppo sulkea poikkeustapauksina pois kisoista. Menettely ei aiheuttanut uhkaa itse olympialaisille, vaan pikemminkin vahvisti sen asemaa amatööriurheilun korkeimpana luomuksena. (Coubertin 2000a; Barney ym. 2002; Strenk 1988; Glader 1978.) Tässä voi esittää viittauksen Ogburnin (1966, 257-259) esittämään yleistykseen siitä, miksi muutosta ei tapahdu. Asia on varsin yksinkertainen. Niin kauan kuin muutosta vaativa tekijä on harvinainen, ei muutokseen tarvitse suhtautua vakavasti. Muutospaine on alhainen.

KOK:n sääntö numero 26 määritteli amatöörin 1960-luvulla suunnilleen seuraavasti: Amatööri on urheilija, joka osallistuu ja on aina osallistunut urheiluun pelkästään mielihyvän, fyysisten, henkisten ja sosiaalisten etujen vuoksi, ja jolle urheiluun osallistuminen on virkistäytymistä ilman minkäänlaista materiaalista hyötyä, olipa se sitten suoraa tai epäsuoraa (Thayer 1960, Strenk 1988, 306 mukaan). Urheilija ei saanut, ollakseen amatööri, ottaa vastaan valtion apurahaa, urheilustipendejä, virkaa urheilemista vastaan. Hän ei myöskään saanut olla yli kahta viikkoa vuodessa harjoitusleirillä, liikunnanopettaja tai valmentaja. Materiaalisen edun vastaanottamisen väitettiin edelleen poistavan urheilun moraalisen vaikutuksen. (Osterhoudt 1981.)

Tarve amatöörisäännön muuttamiselle alkoi kuitenkin olla sietämätön jo Brundagen presidenttiyden aikana. Muutoksen merkit olivat monenlaisia. Tässä vain muutama esimerkki: Helsingin kisoihin (1952) ensimmäistä kertaa osallistuneet Neuvostoliiton valtionamatöörit toivat uuden ulottuvuuden amatööriongelmaan. Sosialistinen järjestelmä ei tuntenut ammattilaisuutta (Osterhoudt 1981). Tietynmerkkiset kengät löysivät tiensä epäilyttävän usean juoksijan jalkoihin Meksikon kisoissa 1968. (Barney ym. 2002); Myös urheiluliittojen johtajat olivat vähintäänkin tuohtuneita: AAU:n (American Athletic Union) presidentti John Kelly (1972) hyökkäsi sanoja säästelemättä Brundagen kimppuun:

"-- the universal language that Mr. Brundage speaks is "Olympic-ese" and it is characteristically amorphous. In its purest form, "Olympic-ese" is best described by Alice-in-Wonderland character

"Humpty-Dumpty," who told Alice, "When I use a word it means just what I choose it to mean – neither more nor less." -- Since he [Brundage] apparently answers only to God (and to Him only in matters not affecting the Games), he has a great deal of latitude in deciding what meaning he will give to amateurism." (Kelly 1972, 75-76 [A.M.].)

Amatööri-käsite alkoi todenteolla olla aikansa elänyt. Sanaa voitiin käyttää, mutta "se tarkoitti juuri sitä, eikä mitään muuta, mitä puhuja sen halusi tarkoittavan". Äärikonservatiiviseksi moitittu Brundage uskoi kasvaneiden ammattilaisongelmien loppuvan tiukentamalla ja täsmentämällä sääntöjä. Kiitokseksi koitui vain kiihtyvää kritiikkiä.

Siinä missä Brundage kantoi amatörismin ihanteita kautensa loppuun asti Killanin antoi realiteeteille jossain määrin periksi. Vaikka Brundagen tiukkoja amatöörisääntöjä voitaisiinkin pitää teoreettisesti ja eettisesti toimivina, ne eivät kohdanneet 1960- ja 1970-todellisuutta. Killanin voidaan katsoa aloittaneen amatöörisäännön kaventamisen. (Barney ym. 2002; Glader 1978.) Huhtikuussa 1974 hän kirjoitti KOK:n jäsenille, kansainvälisille lajiliitoille ja kansallisille olympiakomiteoille:

"It is my personal opinion that the current Rule 26 is confusing. It has endeavoured to state a philosophy rather than to make a firm rule, e.g. such wordings as <<.. observe the traditional Olympic spirit and ethic..>> and <<..participates in sport as an avocation...>>." (Killanin 1974a, 179.)

Hän alkoi yksinkertaistaa sääntöä, jotta sen tulkinta olisi helpompaa ja sen pohjalta tehdyt päätökset olisivat hyväksyttävämpiä. Kirjattu amatöörisääntö alkoi menettää omaleimaisuuttaan. Sen muoto läheni niiden instituutioiden tapoja ja arvoja, jotka olivat ottaneet otteen urheilukulttuurista. Idealistisuus alkoi väistyä käytännöllisyyden ja toimivuuden tieltä, sillä "perinteisellä olympialaisella hengellä ja etiikalla" ei näyttänyt olevan ohjausvoimaa urheilijoita kohtaan. Vuoden 1974 lopulla Killanin (1974e) postitti uuden kirjeen samoille vastaanottajille. Kirjeen liitteenä oli uusi, seuraavan vuoden peruskirjaan tiensä löytänyt "Eligibility Code" (olympiakelpoisuuskoodi). Säännössä ei puhuttu enää amatööreistä, vain ammattilaisista ja olympiakelpoisuudesta. Vaikka viittaukset "olympialaiseen etiikkaan ja henkeen" poistuivat sääntökirjoista ja sääntö yksinkertaistui, säilyi moraalinen kaiku arvosteltaessa ammattilaisia. Vaikka amatööri-sana katosi säännöistä, sen vastakohta, "ammattilainen" säilytti paikkansa. Samoin ammattilaisuuteen liitetty "väärin" motiivien leima loisti edelleen kirkkaana. Muutos

amatöristä ammattilaisuuteen ei voinut alkaa yhtään tämän räväkämmin, koska olympialiike oli koko historiansa ajan liittänyt moraalisuuden amatööriurheiluun samalla saastuttaen ammattilaisuuden ajatusta. Amatööri –sanan hylkääminen merkitsi kuitenkin symbolisesti sen tosiasian myöntämistä, että amatöörejä ei ollut. Sääntökirjan sanojen mukaan jäljellä oli ammattilaisia ja ei-ammattilaisia, eli kelvottomia ja kelpoja urheilijoita.

Sääntöä yksinkertaistettiin viitaten muuttuneeseen maailmantilanteeseen. Killanin esitti sääntömuutosten aikaan moneen otteeseen seuraavankaltaisia kommentteja:

”--the eligibility of competitors, with special reference to what was called ‘amateurism’, must be brought into the realities of the present social and political structure of the world. This is being done gradually.”
(Killanin 1974b, 391-395.)

”The Olympic Games are a gathering of amateurs, non-professionals, but the changing social climate in the world, the spread of interest in sport, to which the Olympic movement has contributed, and many other factors must lead to a fresh appreciation of this rule” (Lord Killanin 1974c, 572-574.)

Sääntöä oli aika muuttaa ja yksinkertaistaa, jotta sen nojalla annetut tuomiot olisivat oikeudenmukaisia ja ne toimisivat niin sosialistisissa kuin vapaanmarkkinataloudenkin maissa. Tämä vaikutti epätoivoiselta taistelulta rahan ja urheilun (etenkin rahan ja urheilijoiden) voimistuvaa suhdetta vastaan, jonka syntyisyydestä ja urheilijaa turmelevasta vaikutuksesta Killanin ja kumppanit muistuttivat samoissa artikkeleissaan ja/tai puheissaan, joissa he ihmetellen puntaroivat amatöörisäännön toimimattomuutta.

”The athletes are becoming -- victims of commercial exploitation and temptation -- While excluding professionals from the Olympic Games we will ensure that all have an opportunity to compete equally”
(Lord Killanin 1974c, 572-574.)

”The crucial feature [in professional sport] is that sports performance and the preparation required by it are given highest priority above all other life vocations, activities, interests. The professional’s job (sports) must come first. When such an attitude is taken, a sportsman is a professional,-- Such an attitude was never the intent of those who established the Olympic Games, is not the intent of the IOC today, and never can be if the Olympic Idea in sport is to survive. Olympic competition must be based on certain standards of eligibility and conduct--” (Doherty 1974 [A.M.].)

Ammattimaista asennetta urheilua kohtaan, joka jättää kaiken muun toissijaiseksi urheilun rinnalla, ei tule sallia. Sillä se tuhoaa olympialaiset arvot, joita ovat tasa-arvoisen mahdollisuuden idea sekä oikeat ja hyvät motiivit urheilun harrastamiselle. Vaikka urheilijan motiiveihin viittaavat lauseet poistettiin sääntökirjoista jo vuonna 1961 (Glader 1978), odotettiin 1970-luvun puheissa ja kantaaottavissa kirjoituksissa urheilijan motivoituvan samoista syistä kuin 1800-luvun herrasmiesurheilijan. Rahan olemassaoloa ei voitu kieltää, mutta urheilijoita haluttiin suojella sen turmelevalta voimalta:

"The intention of the new [eligibility] rule is to ensure that if any money is given for sponsorship it goes to the National Olympic Committee and not to the individual. -- I do not deny for one moment that we are the victims of financial and commercial pressures and indeed political ones, which we endeavour to fight when they are harmful to the individual sportsman." (Killanin 1974d 579-582[A.M.].)

"--there is a great difference between the sportsman who is paid for his performance and becomes an object of international barter, almost of slave traffic, and the competitor who basically is competing for his own personal enjoyment, recreation and good, and at the same time giving of his best both to his own club or country and fellow countrymen." (Killanin 1974b, 391-395.)

"These excesses [money, commercial exploitation], which result in physical as well as social monstrosities, must be feared. These monstrosities are the end products of the excessive and premature specialization but can also be found socially in training pushed to inhuman limits and also in recourse to dangerous chemical or mechanical treatments." (Brisson 1974, 214-222.)

Urheilijat, jotka rikkoivat olympiakelpoisuussääntöä nähtiin edelleen moraalittomina. Syyt, joiden vuoksi he urheilivat eivät kuuluneet urheiluun. Urheilun tuli olla kuin leikkiä, jossa osanotto on tärkeintä. Rahan ja urheilijan suhde häpäisi vääryydellään olympismin perinnön. Sen vaikutuksesta urheilija saattoi harjoitella epäinhimillisillä rajoilla ja epäilyttävin keinoin. Lausunnoissa on ristiriita: Yhtäältä nähdään kuinka muuttuvien (sosiaalisten, taloudellisten ja poliittisten) maailmantilanteiden tähden on uudistettava sääntöjä. Toisaalta samojen muutosten vaikutus kunnollisen urheilijan motiiveihin kielletään.

"The Olympic sportsman -- must, we believe, be guided by the following principles: -He gives more than he receives. His best reward is the pleasure of participating (He differs in this from a professional sportsman, whose public simply waits for him "to perform for his money".)" (Brisson 1974, 214-222.)

Siinä missä muuttuneen maailmantilanteen tunnustettiin vaikuttavan säännön toimivuuteen, oli urheilijan edelleen motivoituttava urheiluun itseään ”moraalisesti kasvattavien” ideaalien kautta, oltava pyyteetön ja osallistuttava osallistumisen ilosta. Urheilijat menettävät mahdollisuuden moraaliseen kasvamiseen vastaanottaessaan rahaa urheilusuoritusta vastaan. He tulevat alisteisiksi toisten toivomuksille menettäen kykynsä tehdä rehellisiä valintoja sekä toimia omantuntonsa mukaan. Ammatillaiset tulevat alisteiseksi palkanmaksajien vaatimuksille. Lisäksi rahanahneiden urheilijoiden ”itsekkyyks tahrii puhtaan olympialaisen tulen” (Brisson 1974, 214-222) ”ja kun ammattimainen asenne valtaa urheilijan mielen, olympialaiset ideaalit eivät voi säilyä urheilussa” (Doherty 1974, 419-424). Sillä jos ”urheilijat joutuvat taloudellisen hyväksikäytön ja houkutusten [henkilökohtainen sponsorointi] uhriksi” heistä tulee ammatillaisia, jotka pois sulkeamalla ”KOK takaa, että kaikilla urheilijoilla on mahdollisuudet kilpailla tasa-arvoisesti” (Killanin 1974c, 572-574). Killanin kausi päättyi tilanteeseen, jossa amatöörisääntöä oli alettu purkaa. Ymmärrettiin, että sosiaaliset, poliittiset ja taloudelliset muutokset maailmassa pakottivat muokkaamaan sääntöjä. Nämä samat muutokset eivät kuitenkaan saaneet ylettyä urheilijoiden motivoitumiseen. ”Jotta urheilulla olisi mitään merkitystä olisi kilpailut käytävä niiden ihmisten välillä, jotka antavat saman arvon urheilulle” (Doherty 1974).

9.3. Raha osaksi urheilua: olympismi murtuu – ei, vaan voimistuu

Killanin väistyi presidentin paikalta sairauden vuoksi. Siksi hänen kautensa jäi vain 8-vuotiseksi. Seuraaja Samaranch tunnetaan presidenttinä, joka avasi kisat ammatillisille. Hänen kautensa (1980-2001) alussa Olympic Review lehden sivuilla toistuivat samat ajatukset kuin Killaninkin kaudella: Maailma muuttuu, joten sääntöjä on muutettava. Urheilijoiden odotetaan kuitenkin motivoituvan osallistumisen ilosta ja olevan ei-ammattilaisia. (Samaranch 1981a, 1981b, 1981c; Killanin 1981; Seurin 1981; Machado 1981; Mzali 1982; Rodriguez 1982;). Samaranch ei ehtinyt hoitaa presidentin toimeaan kokonaista vuosikymmentä ennen kuin asiat ja näkemykset alkoivat muuttua. Itävaltalainen alppihiihtäjä Karl Schranz, jolta kiellettiin vuonna 1972 olympiakelpoisuus ammatillisuuden tähden, sai symbolisen osallistumismitalin KOK:n hallitukselta vuonna 1989 (KOK 1989, 13-16).

"The current development, [ennuksen pelaajien osallistuminen Soulin olympialaisiin, ensimmäisen kerran sitten vuoden 1924]", he [Samaranch] stressed "shows us that we are going in the right direction in order to do away with the gulf between appearances and reality in the realm of amateur sport." This gulf "which has never been overcome satisfactory" could be resolved in accordance with Olympic principles. And in conformity with the socio-political situation in 167 states, it is possible to create rules which are applicable to all." (Olympic Review 1988, 253.)

Kaikki se ristiriitaisuus, joka oli vallinnut amatörismi-ihanteen ympärillä oli nyt "ratkaistavissa olympialaisten periaatteiden mukaan". Vaikuttaa siltä, että pientä joustoa vaadittiin. Ceveyn (1989) haastattelemana Samaranch vastasi kysymykseen amatööri- ja ammattilaisurheilun moraalisen arvon eroista seuraavasti:

"Within the Olympic Movement we now believe that this distinction is an artificial one deriving from out-of-date social concepts. I think it would be more accurate, nowadays, to talk about top level competition sport and mass sport or sport for all." (Samaranch 1989.)

Jaottelu ammattilaisen ja amatööriin välillä oli siis aikansa elänyt. Vastauksesta on ymmärrettävä, että ammatti- ja amatööriurheilun moraalisuudessa ei ole hänen mukaansa eroa. Toimittaja jatkoi kysymällä: "Mutta eikö urheilu olekaan rahan vaarojen armoilla, jotka häiritsevät urheilun roolia sekä vahingoittavat sen moraalisen arvon?" Ja Samaranch vastasi kysymystä kierrellen:

"All these dangers exist and you are quite right to draw attention to them. Allow me, however, to remind you that sport and the Olympic Movement move and exist within our society. This society evolves; we have thus had to evolve with it. Almost a century ago, Coubertin was fond of saying: 'Do we condemn the verger of a parish [seurakunnan viranomaisen] as an unbeliever on the grounds that he gets paid?' The pleasure to be had practicing sport, and the training it involves in many different areas, exist whether one is paid or not." (Samaranch 1989. [A.M.]

Siis vaikka urheilijalle maksettaisiinkin, ei urheilun moraalinen opetus siitä heikkene, sillä eihän kirkon työntekijöitäkään voida pitää pakanallisina, jos heille maksetaan. Cevey kysyi myös miten Samaranch näkee nykyolympialaiset verrattuna Coubertinin ideaaleihin. Ja presidentti vastasi:

"I think I can safely maintain that the ideals of Pierre de Coubertin continue more than ever to underpin the Olympic Movement. These ideals, which, if I may be allowed to remind you, are fraternity, friendship, mutual understanding, and equal development of physical and moral qualities, thus contribute towards

building a better and more peaceful world. No-one can claim that these ideals are out of date, or that there is no reason for their continued existence. What gives our movement its strength is the fact that we give young people, men and women, from all over the world the chance to meet, compete and get to know each other, and perhaps grow to like one another on the basis of shared activity, shared passion: sport...” (Samaranch 1989.)

Siis nyt jos koskaan olympialiike nivoutuu yhteen Coubertinin ihanteiden avulla. Raha ei poistakaan urheilun iloa saatikka alista urheilijaa ulkopuolisten intresseille. Se ei turmele urheilijoiden välistä ystävyyttä eikä molemminpuolista ymmärrystä, se ei patistakaan urheilijoita epäinhimillisiin harjoituksiin saastuttaen tervettä sielua terveessä ruumiissa. Raha ei liioin tulehduta yhteisöllisyyttä eikä veljeyttä, jota osallistumista – ennemmin kuin voittoa – arvostavat urheilijat tuntevat sydämissään, kun he hikoilevat maailman rauhan alkulähteessä. Toistan: alkuperäiset ihanteet voivat paremmin kuin koskaan.

Ammattilaisuuteen aikaisemmin liitetyt ongelmat alkoivat näyttää mahdollisuuksilta. Tekijät, jotka olivat ennen uhanneet olympismia, urheilua ja etenkin urheilijoita, nähtiin pian ongelmallisen tilanteen pelastavina enkeleinä. Ne takasivat *reiluuden* ja *kohtuullisuuden* nimissä korvauksen niistä uhrauksista, mitä urheilijat urheilun eteen tekivät. Kun raha oli nyt luikerrellut olympialaisten moraalioppeihin ja amatöörisääntö oli poistettu kirjoista (Olympic Charter 1992). Se ei ollut edeltäjäänsä kehnempi, päinvastoin:

”Nowadays, people talk of ‘eligibility’ – a term broader in its social and educational implications. To be eligible is to know and practice a sport in a special way, to have a clear attitude in favour of ‘Clean Game’ and a noble attitude to life that goes beyond mere financial payment. Losing eligibility is much more serious than losing amateur status.” (Fonseca 1990, 25-27.)

Olympiakelpoisuuden menettäminen tässä muuttuneessa tilanteessa oli siis vieläkin vakavampi asia kuin amatööristatuksen menettäminen. Olympiakelpoisuudellahan alkoi tässä vaiheessa olla sama merkitys ja sisältö kuin mitä se on näinä päivinä: doping-sääntöä noudattamalla on oikeutettu kisailemaan. Tämän säännön ympärille kietoutuvia moraali-dotuksia ja perinteitä tuskin täytyy enää toistaa. ”Ne sitovat olympialiikettä yhteen paremmin kuin koskaan.”

Yhteenvedonä täästä kevyestä empiirisestä osuudesta voi sanoa seuraavaa: Olympialaiset arvot ja olympialainen etiikka säilyvät muuttumattomina urheilijaan kohdistuvassa retoriikassa. Varsinaiset säännöt kuitenkin samaan aikaan kaventuvat. Tulkinta siitä, miten raha vaikuttaa urheilun moraaliiin muuttuu, koska urheilu ei voi vastustaa sen voimaa ja olemassaoloa. Urheilun seremonialistit ottavat rahan omalle ”puolelleen” ja uskovat reiluuden, kohtuullisen, ystävyuden, yhteisöllisyyden ja muiden ”todellisten” olympialaisten arvojen olevan voimissaan. Urheilijaan kohdistuvat odotukset muuttuvat hitaasti ja heille annettava muutoksen tila on edelleen ahdas.

10. Tutkielman omakohtaista arviointia ja pohdintaa

Tutkielma oli yllättävän monipolvinen prosessi. Aluksi kaikki näytti niin selvältä. Luulin tietäväni mihin ryhdyn. Ajattelin työn sujuvan mekaanista kaavaa noudattaen: ensin teen tämän sitten tuon. Luulot karisivat. Aihe vaihtui ja muokkaantui, se supistui taas kerran laajetukseen. Tässä myllerryksessä suurin huolenaiheeni oli pitää ”paketti kasassa”. Aihe, vaikkakin tiedotusvälineissä tiuhasti esillä, oli loppujen lopuksi etäinen ja arvoituksellinen – sellaisena se säilyykin. Moraalikoodien, eritoten reilun pelin, syvemmän filosofisen pohdiskelun jätin pois, koska tulin järkiini. Ilman aiempaa moraalifilosofian opiskelua tehtävä olisi vaatinut liiaksi uusien taitojen ja tietojen omaksumista. Lisäksi näin, että käyttäessäni kulttuurisen viiveen teoriaa, esittämäni pohdiskelu on jo kyllin teoreettista ja tulkinnallista. Logiikan opiskelu tämän tutkielman tekemisen ohessa tuskin kuitenkaan olisi ollut pahitteeksi!

Mainitsin, että moni seikka tutkielman kirjoittamisen aikana muuttui. Yksi asia sentään pysyi samana: viive, kulttuurinen viive. Teoria olikin kuin toimintasankari James Bond, joka omalla muuttumattomalla tavallaan ratkaisee niin Kylmän sodan kuin terroristienkin aiheuttamat uhkat. Käytössään Bondilla on mitä ihmeellisimpiä vempaimia, joiden käyttäminen salaisen agentin itsevarmalla otteella oikeaksi katsomiensa tavoitteiden saavuttamiseksi saa katsojat hymyilemään. Vaikka James ei välttämättä ole oikein varma, mihin tarkoitukseen kukin laite on ja miten ne toimivat, hän selviää kuin selviääkin mitä käsittämättömimmistä tilanteista. Hän ratkaisee ongelmat – sanoisin – välinelähtöisesti.

Kulttuurisen viiveen teoria oli käytössäni kuin Bondin vempheet ikään. Siitä en luopunut missään vaiheessa. Sen käyttäminen saattaa saada jotkut lukijat hymyilemään; ehkä kömpelydessään, mutta toivottavasti sen vuoksi, että se kääntää joitakin näkökantoja tehokkaasti pääläelleen. En käyttänyt teorian kaikkia ominaisuuksia. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tämä ”näytelmä” saisi jatko-osan. Yleisessä teoriaosuudessa tuli ehkä pullisteltua ”vempaimeni” ominaisuuksilla enemmän kuin kylliksi. Lopulliseen versioon halusin kuitenkin jättää koko teoriaosuuden näytille. Tämä siksi, että teorian muokkaaminen Veblenin ja Ogburnin pohjalta oli jo sinänsä suuri haaste, enkä halunnut heittää työtäni taivaan tuuliin. Tarkemmin Veblenin ja Ogburnin teorioihin tutustuneet saattavat ymmärtää, miten näiden herrojen teoriat tässä työssä muokkaantuivat käyttötarkoitukseeni soveltuneeksi työkaluksi. Suurimpana erona itse näen sen, että pyrin eroon teknologisesta determinismistä, eli ajatuksesta, jonka mukaan teknologiset innovaatiot ovat kaiken kulttuurisen ja yhteiskunnallisen muutoksen alkulähde. Pystyin mielestäni selittämään olympiaurheilun moraalisen muutosta myös immateriaalisen kulttuurin lähtökohdista, joka ei ehkä olisi ollut mahdollista takertamalla tiukasti alkuperäiseen kulttuurisen viiveen teoriaan.

Aluksi tavoitteenani oli testata teoriaa, ja katsoa eläkö huippu-urheilu kulttuurisessa viiveessä. Tulin kuitenkin niin vakuuttuneeksi viiveen olemassaolosta, että tyydyin sitten vain todistelemaan KOK:n ja urheilijoiden seremoniallisuutta ja instrumentaalisuutta. Tässä todistelussa ohjauduin ajoittain ehkä turhan etäälle moraalisten kysymyksistä. Teoria, vaikka antoikin kehyksen mitä seurata, ohjasi samalla pois pääongelmasta. Se vihjasi kuitenkin etsimään johtolankoja myös paikoista, jonne en muuten olisi osannut katsoa. On helppo väittää, että valitsemani ongelmat, moraalikoodien merkityksien muutokset, olisi syytä ratkoa ongelmalähtöisesti, jolloin teoria ei ohjaisi pois kaikkein olennaisimmasta. Teoria antoi kuitenkin mahdollisuuden selittää moraalisen muutosta suhteessa muiden instituutioiden muutokseen. Sen ohjaamana löysin yksittäisiä vinkkejä ongelman ratkaisemiseen monelta eri taholta. Nämä yksittäiset vinkit tukivat tulkintaani ja teorian kautta ennakoimaani ratkaisua. Tutkielman lähtökohtanahan ei saisi olla voimakkaita ennako-odotuksia suuntaan tai toiseen, joita sitten tutkielman edetessä pönkitetään sulkien pois ”yllätyksen mahdollisuuksia”. Tässä yllätyksellisyyden vaatimuksessa epäonnistuin. Joten en tietenkään itse yllätynyt, tuloksesta tai tulkinnasta. Jos tulokset tai oikeammin tulkintani sen sijaan yllättävät lukijan, koen onnistuneeni. Teoreettinen lähtökohta on

tällöin avannut uuden näkökulman, vaikka se olisikin tapahtunut ”raukkamaisesti” vain omia ennakko-odotuksia vahvistaen. Moraalikoodien merkitysten tarkastelu tästä teoreettisesta vinkkelistä siis itsessään voi olla yllätyksellinen. Tulos olisi toisen näköinen toisesta vinkkelistä. Minun silmini kulttuurisen viiveen teorian kautta katsottuna urheilun moraalikoodit ovat muuttuneet pyhästä lehmästä kultaiseksi vasikaksi, johon ”uskon” palauttaminen on osittain ”pahan” väistämättömän olemassaolon kieltämistä. Siis varsinainen moraalisuuden tila on kaventunut, mutta kullattuna kaikki näyttää korealta, ja näyttäminen on tullut olemista tärkeämmäksi ominaisuudeksi. Kultakuoren alla on oma maailmansa, jonka sisällön hyvyttä täytyy uskotella, koska siitä aidosta hyvydestä ”olympialaisesta hengestä ja etiikasta” on niin vähän näytillä tai näytettävää.

Kun nyt jälkepäin hieman reflektoin työtäni, näen siinä jotain konstruktionistisia piirteitä. Hemánus (1997) pohtii työssään *Doping – yhteiskunnan hyvä vihollinen: yhteiskuntatieteilijän puheenvuoro* urheilun dopingongelmaa konstruktionistisesti. Hän selittää dopingongelman syntyä siten, että dopingin mörkömainen maine on osittain syntynyt dopingin ”todellisista” haittavaikutuksista ja osittain sen pahuus on kasvanut konstruktiivisesti eli paha maine pohjautuu aitoihin ongelmiin, mutta sen mainetta on paisuteltu ”epätodellisista” syistä. Urheilun moraalikoodit ja urheilun hyvyys sekä myös huippu-urheilijoiden esikuvallisuus ovat kolikon kääntöpuoli. Hemánuksen esittämä dopingin paha maine ei ole voinut rakentua ilman vastapuoltaan. Ei ole iloa ilman surua eikä hyvää ilman pahaa, kuten sanotaan. Nyt työni tehtyä ymmärrän, että olen hahmottanut sitä miten urheilun ”hyvyys” on konstruoinut. Osa huippu-urheilun hyvydestä perustuu todellisuuteen, mutta sen roolia on paisuteltu perusteettomasti. Lisäksi voisi kuvitella, että huippu-urheilun konstruoidun hyvyyden tukijalat löytyvät kasvatuksellisesta liikunnasta ja leikistä, eivätkä itse huippu-urheilusta. Huippu-urheilu seisoo siis varsin vinossa. Siksi näen, että uskon luominen huippu-urheiluun, on uskon palauttamista osittain katteettomaan hyvyteen. Jos tässä uskonpalauttamisessa sitten onnistutaan, ei voida välttyä suurelta porulta ja pahalta mieleltä, kun yksittäisen urheilijan moraali paineen keskellä pettää. ”Ei olisi hartsastakaan uskonut” – kaltaiset tokaisut kiirivät urheilu-uskovaisten huulilla, kun tulevaisuuden urheiluikoni paljastuukin vain inhimilliseksi olenoksi.

Ehkä tietoisempi konstruktionistinen lähtökohta avaisi joitain uusia näkökulmia urheilun moraalikoodien tutkimiseen ja valottaisi näkökulmaa siihen miten ja mistä usko urheiluun rakentuu. Haluan nyt esittää tutkielmani sulkevan kommentin ja niin sanoakseni pestä käteni urheilun moraalista ja moralisoinnistakin: Kysyin alussa, miksi urheilijoiden sääntörikkomukset näyttävät niin suunnattomilta moraalittomuuksilta? Vastaus lienee suurissa odotuksissa, jotka kasataan aina yksittäisille urheilijoille. Moraalin pettäessä yksittäinen urheilija pettää sponsoriensa, liittonsa, seuransa, kansansa ja median luottamuksen. Pohdinnan valossa voi väittää, että kaiken tuon paineen keskellä ei ole ihme, että näin käy. En väitä, että sääntöjen rikkominen olisi oikein. Kulttuurisen viiveen teoria, sellaisena kuin minä sen ymmärrän, selittää pois urheilijan henkilökohtaista vastuuta moraalisisista valinnoista, ja tekee moititusta moraalittomuudesta vähintäänkin inhimillistä. Tämän tutkimuksen valossa näyttää siltä, että urheilun moraalit muuttuu hiljalleen instrumentaalisen osan johdolla, koska kulttuurisen evoluution tekijät vaikuttavat siihen voimakkaasti ja muutos on peruuttamaton. Arvot tai niiden muodot eivät välttämättä muutu kokonaan vaan ne saattavat saada taakseen uusia voimia aikaisemmin vierailta instituutiolta.

Lähdeaineisto; kirjallisuus:

Barney, Robert K., Wenn, Stephen R., Martyn, Scott G. (2002) *Selling the five rings: The International Olympic Committee and the Rise of Olympic Commercialism*. The University of Utah Press. Salt Lake City.

Bauman, Zygmunt (1997). *Sosiologinen ajattelu*. Suomentanut Jyrki Vainonen. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.

Boyle, Raymond & Haynes, Richard (2000). *Power Play – Sport, the Media and Popular Culture*. Pearson Education Limited. England.

Brohn, Jean-Marie (1973/1978). The Olympic Games and the Imperialist Accumulation of Capital. Teoksessa (toim.) Brohn, Jean-Marie. *Sport a prison of measured time*. Frasier, Ian (kääntänyt). Ink Links. London, 116-137.

Brown, Jim (2001). *Sports talent – How to identify and develop outstanding athletes*. Human Kinetics. United States of America.

Coubertin, Pierre de (1897/2000a). The Olympic games of 1896. Teoksessa (toim.) Müller, Norbert. *Olympism: Selected writings / Pierre de Coubertin*. Skinner, H. Willian (kään.). International Olympic Committee. Lausanne, 360.

Coubertin, Pierre de (1908/1988). Why I revived the Olympic Games. Teoksessa (toim.) Segrave, Jeffrey, O. & Chu, Donald. *The Olympic games in transition*. Human Kinetics Books. Illinois. The United States of America, 101-106.

Coubertin, Pierre de (1925/2000b). Amateurism at the Prague congress. Teoksessa (toim.) Müller, Norbert. *Olympism: Selected writings / Pierre de Coubertin*. Skinner, H. Willian (kään.). International Olympic Committee. Lausanne, 651-653.

Espy, Richard (1988). The Olympic Games: Mirror of the World. Teoksessa (toim.) Segrave, Jeffrey, O. & Chu, Donald. *The Olympic games in transition*. Human Kinetics Books. Illinois. The United States of America, 407-418.

Glader, Eugene A. (1978). *Amateurism and Athletics*. Leisure Press. N.Y., USA.

Gruneau, Richard & Cantelon, Hart (1988). Capitalism, Commercialism, and the Olympics. Kirjassa *The Olympic Games in Transition*. (Toim. Segrave, Jeffrey, O. & Chu, Donald) Human Kinetics Books, United States of America.

Guttman, Allen (1984). *The games must go on – Avery Brundage and the Olympic Movement*. Columbia University Press. New York. United States of America.

Heikkala, Juha & Vuolle, Pauli (1990). *Suomalaisen huippu-urheilijan maailmankuvasta ja huippu-urheilun ideologiasta*. Jyväskylän yliopisto liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Tutkimuksia. No. 50.

Heikkala, Juha (1993). Modernity, Morality, and the Logic of Competing. *International Review for Sociology of Sport*. Vol. 28. No. 4, 355-368.

Heinilä, Kalevi (1998). The Totalization Process in International Sport. Teoksessa (toim.) Vuolle, Pauli. *Sport in Social Context by Kalevi Heinilä – Commemorative Book in Honour of Professor Kalevi Heinilä*. Studies in sport, physical education and health 50. University of Jyväskylä.

Hemánus, Pertti (1997). *Doping – hyvä vihollinen. Yhteiskuntatieteilijän puheenvuoro*. Jyväskylän yliopiston sosiaalitieteiden laitos (julkaisija). Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisuyksikkö (kustantaja), Jyväskylä.

Hoberman, John (1995). Toward a Theory of Olympic Internationalism. *Journal of Sport History*. Vol. 22, No 1, 1-37.

Hughes, Thomas (1857/1988). *Tom Brown's School Days. A Watermill Classic*. New Jersey. United States of America.

Jennings, Andrew (1996). *The New Lords of the Rings – Olympic Corruption and how to Buy Gold Medals*. Pocket Books, Great Britain.

Keating, James, W. (2001) Sportsmanship as a moral category. Teoksessa (toim.) Morgan Williams J., Meier Klaus V., Schneider Angela J.. *Ethics in Sport*. Human Kinetics, United States of America, 7-20.

Kelly, John B, Jr. (1972). Amateurism in Sport As A Viable Ideal in the 1970's. Teoksessa (toim.) Flath, Arnold. *Athletics in America – essays based on papers presented in a lecture series*. Oregon State University Press. Corvallis, Oregon, 75-78.

Koskinen, Lennart (2000). *Kannattaako etiikka?* Suom. Nilsson, Leena. LIKE. Helsinki.

Kotkavirta, Jussi (2002). *Miksi moraali pettää – yhteiskunnassa ja urheilussa: taustaa eettiseen keskusteluun*. Urheilun eettiset haasteet -seminaari. 15.11.2002. SLU-talo Helsinki.

Krotee, March L. (1988). An Organizational Analysis of the IOC. Teoksessa (toim.) Segrave, Jeffrey, O. & Chu, Donald. *The Olympic games in transition*. Human Kinetics Books. Illinois. The United States of America, 113-148.

Kunnas, Tarmo (2002). *Mitä jäljellä moraalista*. Kirjapaja Oy. Helsinki. Painopaikka Gummerrus kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Kämäräinen, Kauko (1988). *Sosiologian klassinen teoria ja liikunta*. Jyväskylän yliopisto liikunnan sosiaalitieteiden laitos tutkimuksia No. 47, Jyväskylä.

Loland, Sigmund (2002a). *Fair play in sport – a moral norm system*. Routledge, London and New York.

Loland, Sigmund (2002b). Performance-enhanced technologies in sport – what should be accepted and what should be banned? Teoksessa *Science for success – Current Trends in Applied Research and Competitive Sport in Europe, 2-4 October, 2002*. KIHU – Research Institute for Olympic Sports. Jyväskylä, Finland.

Lucas, J.A. (1981). A Decalogue of Olympic Games Reform. Teoksessa (toim.) Jeffrey & Chu Donald. *Olympism*. Segrave, Human Kinetics Publishers, Inc. Illinois, USA, 148-153.

Mc Clung Lee, Alfred (1963). Editor's Foreword. Teoksessa (toim.) Mc Clung Lee, Alfred. *Thorstein Veblen – Selections from his work*. Thomas Y. Crowell Company. United States of America, v-vi.

Morford, Robert, W. & McIntosh, Martha, J. (1993). Sport and the Victorian Gentleman. Teoksessa (toim.) Ingham Alan G. & Loy John W.. *Sport in social development traditions, transitions and transformations*. Human Kinetics Publishers. England, 51-76.

Morgan Williams J., Meier Klaus V., Schneider Angela J. (toim.) (2001). *Ethics in Sport*. Human Kinetics, United States of America, vii-viii.

Myllylä, Mika (2001). *Riisuttu mestari*. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Ogburn, Willian Fielding (1922/1966). *Social change – with respect to cultural and original nature*. A Delta Book. Publishing Co., Inc. New York.

Osterhoudt, R., G. (1981). Capitalist and Socialist Interpretations of Modern Amateurism: An Essay on the Fundamental Difference. Kirjassa Segrave, Jeffrey & Chu Donald (toim.) *Olympism*. Human Kinetics Publishers, Inc. Illinois, USA, 42-46.

Puhakainen, Jyri (1998). Voittamisen teknologiat. Teoksessa (toim.) Vettenniemi, Erkki *Piikki lihassa – unelma puhtaasta urheilusta*. Akilles. Tampere, 236-255.

Pänkäläinen, Seppo (1998). Urheilujournalismin musta aukko. Teoksessa (toim.) Vettenniemi, Erkki *Piikki lihassa – unelma puhtaasta urheilusta*. Akilles. Tampere, 52-93.

Riukulehto, Sulevi (1994). *Sabotaasia ja kerskakulutusta*. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta JYY julkaisusarja n:o 36. Jyväskylä.

Rosenberg, Bernard (1963). Introduction. Teoksessa (toim.) Mc Clung Lee, Alfred *Thorstein Veblen – Selections from his work*. Thomas Y. Crowell Company. United States of America, 1-14.

Saari, Mauno (1979). *Lasse Viren ja juoksemisen salaisuudet*. WSOY, Juva.

Sage, George H. (1990). *Power and ideology in American sport – a critical perspective*. Human Kinetics Books. Illinois. United States of America.

Segrave, Jeffrey, O. & Chu, Donald (toim.) (1988). *The Olympic games in transition*. Human Kinetics Books. Illinois. The United States of America.

Strenk, Andrew (1981). Amateurism: The Myth and the Reality. Teoksessa (toim.) Segrave, Jeffrey & Chu Donald. *Olympism*. Human Kinetics Publishers, Inc. Illinois, USA, 57-75.

Sulkunen, Pekka (1998). *Johdatus sosiologiaan*. Porvoo Helsinki Juva. WSOY.

Suomen Olympiayhdistys ry (2002). *Huippu-urheilu 2000-luvulla: Strategia suomalaisen huippu-urheilun kehittämiseksi 2002-2006*. Suomen Olympiakomitea. Helsinki.

Toivonen, Timo (1999). *Empiirinen sosiaalitutkimus – filosofia ja metodologia*. WSOY. Porvoo.

Tomlinson, Alan (2000). Carrying the Torch for Whom? Symbolic Power and Olympic Ceremony. Teoksessa (toim.) Schaffer, Kay & Smith, Sidonie. *The Olympics of the Millennium. Power, Politics and the Games..* Rutgers, The State University. The United States of America, 167-181.

Toohey, Kristine & Veal A.J. (2000). *The Olympic Games – A Social Science Perspective*. CABI Publishing. UK.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Veblen, Thorstein (1899/1975). *The Theory of the Leisure Class – an Economic Study of Institutions*. Original edition 1899. The Macmillan Company. New York.

Veblen, Thorstein (1904/1963a). The Theory of Business Enterprise. Teoksessa (toim.) Rosenberg, Bernard. *Thorstein Veblen – Selections from his work*. Thomas Y. Crowell Company. United States of America, 15-29.

Veblen, Thorstein (1918/1963b) The Higher learning in america. Teoksessa (toim.) Rosenberg, Bernard. *Thorstein Veblen – Selections from his work*. Thomas Y. Crowell Company. United States of America, 30-38.

Vettenniemi, Erkki (1998). Rumaa robottia torjumassa. Teoksessa (toim.) Vettenniemi, Erkki *Piikki lihassa – unelma puhtaasta urheilusta*. Akilles. Tampere, 194-235.

Virtapohja, Kalle (1997). Urheilusankarit ja suomalaisuus. Teoksessa (toim.) Virtapohja, Kalle. *Puheenvuoroja identiteetistä – johdatusta yhteisöllisyyden ymmärtämiseen*. Atena kustannus Oy. Jyväskylä, 125-143.

Virtapohja, Kalle (1999). Media ja urheilun skandaalit. Teoksessa (toim.) Roiko-Jokela, Heikki & Sironen, Esa. *Urheilu katsoo peiliin. Suomalaisen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 1999*. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä. 57-63.

Lähdeaineisto; sanomalehdet:

Lavonius, Leena (2002). Kihu palvelee asiakkaita, ei tiedettä. *Helsingin sanomat*, Urheilu, 10.12.2002, C4.

Microsoft ja Suunto tekevät yhdessä rannetietokoneita. (2003). *Helsingin Sanomat* Talous, 10.1.2003, D4.

Niemi, Juha (2003). NYT RIITTÄÄ! Ilta-Sanomat lopettaa hiihtokilpailuista raportoimisen toistaiseksi. Pitäkää hiihtonne. *Ilta-Sanomat* 8.-9.3.2003, 1.

Olympiavoittaja junailemassa naiskauppaa. (2002). *Helsingin Sanomat*, Urheilu, Lyhyesti, 8.12.2002.

Pusa, Ari (2002). Tapio Videman: Dopingtestit voisi lopettaa. *Helsingin Sanomat*, Urheilu, 24.12.2002, C6.

Reponen, Jussi-Pekka (2003). Kaisa Varis viritti kuntonsa sisätiloissa. *Helsingin Sanomat*, Urheilu, 4.1.2003, C8.

Reponen, Jussi-Pekka (2003). Radiopuhelinyhteydestä voi tulla salainen ase hiihdon MM-kisoihin. *Helsingin Sanomat*, Urheilu, 5.1.2003, C7.

Saure, Sara (2002). Ateenan kisoihin lupautunut yli 60 000 vapaaehtoista. *Helsingin Sanomat*, Urheilu, 6.12.2002.

Lähdeaineisto; Olympic Review –lehden artikkelit:

Bogris, Dimitris (1981). Ode to the athlete who did not win. *Olympic Review*. No. 159, 28.

Brisson (1974). Can Olympism save sport from its Excesses? *Olympic Review*. No. 78-79, 214-222.

Doherty, Kenneth, J. (1974). Certain essentials of the Olympic sports code. *Olympic Review*. No. 82-83, 419-424.

Durantez, Conrado (1983). Olympism: Peace against Violence. *Olympic Review*. No.192.

Fonseca, Flor Isava (1990). What count is the athlete. *Olympic Review*. No. 267, 25-27.
IOC (1989). "Executive board of the IOC: programme, doping and apartheid on the agenda". *Olympic Review*. No.255-256, 13-16.

Lord Killanin (1974a). Killaninin kirje KOK:n jäsenille, 26th April 1974. *Olympic Review*. No. 78-79,179

Lord Killanin (1974b). Speech by Lord Killanin. *Olympic Review*. No.85-86, 572-574.

Lord Killanin (1974c). The Olympic Movement brought up to date. 1st November 1974 at Winnibeg (Canada). *Olympic Review*. No. 85-86, 579-582.

Lord Killanin (1974e). Kirje KOK:n jäsenille, kansainvälisille lajiliitoille ja kansallisille olympiakomiteoille. *Olympic Review*. No. 85-86, 583-586.

Lord Killanin (1981). From Varna to Baden-Baden. Speech by Lord Killanin IOC Honorary President 24th September. *Olympic Review*. No. 169, 608-609.

Machado, Fernando L., P. (1981). Amateurism: a state of mind. *Olympic Review*. No. 167-168, 550.

Mzali, Mohammed (1982). The moral portrait of the Olympic athlete. By Mohammed Mzali Prime Minister of Tunisia, Member of the IOC. *Olympic Review*. No. 178-179, 473-476.

Mzali, Mohammed (1983). Olympism confronts violence. *Olympic Review*. No. 190-191 August-September 1983.

Reagan, Ronald (1982). Speech on the 5th of August in Washington, D.C.. *Olympic Review*. No.180.

Report from the commissions (1988). *Olympic Review*. No. 253.

Rodriguez, Colonel Antonio (1982). For the sake of good competition – not for the promotion of self interest. *Olympic Review*. No. 178-179, 485-487.

Samaranch, Juan Antonio (1981a). Speech by Mr. Juan Antonio Samaranch. *Olympic Review*. No. 169, 603-607.

Samaranch, Juan Antonio (1981b). Closing speech by the president of the IOC Mr. Juan Antonio Samaranch 28th September 1981. *Olympic Review*. No. 169, 620-623.

Samaranch, Juan Antonio (1981c). The IOC President informs the Ifs. Speech by Mr. Juan Antonio Samaranch to the general Assembly of International Sports Federations. Monaco, 17th October 1981. *Olympic Review*. No. 170, 694-697.

Samaranch, Juan Antonio (1983). The "Olympic Charter" is the final reference. *Olympic Review*. No.194, 821-824.

Samaranch, Juan Antonio (1989). Interview by Jean-Jacques Cevey – Juan Antonio Samaranch: "I'm fundamentally an optimistic". *Olympic Review*. No. 262.

Seurin, Pierre (1981). The future of the Olympic Games – the sport of tomorrow. *Olympic Review*. No. 164, 353-355.

Thofelt, Sven (1974). Sport ! Why ? Thoughts at the opening ceremony of the Olympic Games. *Olympic Review*. No. 91-92.

Lähdeaineisto; multimedialähteet:

EU:n talous ja sosiaalikomitea (2002). *Euroopan liikuntakasvatuksen teemavuosi 2004*. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa) <URL:http://www.ces.eu.int/pages/avis/04_02/fi/CES516-2002_AC_fi.DOC>. 14.4.2003,

KOK (2002a). *The Missions of The IOC*. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa) <URL:http://www.olympic.org/uk/organisation/index_uk.asp>. 8.10.2002.

KOK (2002b). *Revenue sources*. Saatavilla [www-muodossa <URL:http://www.olympic.org/uk/organisation/facts/introduction/index_uk.asp>](http://www.olympic.org/uk/organisation/facts/introduction/index_uk.asp). 11.11.2002.

KOK (2002c). *Presidents of The IOC*. Saatavilla [www-muodossa <URL:http://www.olympic.org/uk/organisation/ioc/presidents>](http://www.olympic.org/uk/organisation/ioc/presidents). 26.12.2002.

KOK (2002d). *The Olympic Charter*. The International Olympic Committee. Saatavilla [www-muodossa <URL:http://multimedia.olympic.org/pdf/en_report_122.pdf>](http://multimedia.olympic.org/pdf/en_report_122.pdf). 22.4.2003.

KOK (2002e). *Executive board*. Saatavilla [www-muodossa <URL:http://www.olympic.org/uk/organisation/ioc/executive/index_uk.asp>](http://www.olympic.org/uk/organisation/ioc/executive/index_uk.asp). 26.12.2002.

KOK (2002f). *Final Report on the XXVIIth Olympiad 1997-2000*. Saatavilla [www-muodossa <URL:http://multimedia.olympic.org/pdf/en_report_176.pdf>](http://multimedia.olympic.org/pdf/en_report_176.pdf). 9.10.2002.

KOK (2003). *Olympic Sponsorship – TOP Sponsors*. Saatavilla [www-muodossa <URL:http://www.olympic.org/uk/organisation/facts/programme/profiles_uk.asp?sponsor=1>](http://www.olympic.org/uk/organisation/facts/programme/profiles_uk.asp?sponsor=1). 21.3.2003.

Launis, Veikko (2000). *Bio- ja geeniteknologian eettiset kysymykset*. Selvitys maa- ja metsätalousministeriölle, Turun yliopisto. Saatavilla [www-muodossa <URL:http://www.mmm.fi/el/julk/pdf/biotek_etiikka.pdf>](http://www.mmm.fi/el/julk/pdf/biotek_etiikka.pdf). 26.9.2002.

Lautsi, Veikko (2003). *Marion Jones yhteistyöhön dopingvalmentajan kanssa*. Saatavilla [www-muodossa <URL:http://www.helsinginsanomat.fi/arkisto/juttu_t.asp?id=20030118UR4>](http://www.helsinginsanomat.fi/arkisto/juttu_t.asp?id=20030118UR4). 18.1.2003.

A Passion Pictures Production & An Arthur Chon Productions (1999) *Päivä syyskuussa*. YLE import 2002. TV 2.

Suunto (2003). *Suunto internetkotisivu*. Saatavilla [www-muodossa <URL:http://www.suunto.com>](http://www.suunto.com). 28.2.2003.

Veblen, Thorstein (1898-1899/2003a). *The Instinct of Workmanship and the Irksomeness of Labour*. Alkuperäispainos teoksessa *American Journal of Sociology* volume 4. Saatavilla [www-muodossa <URL:http://www.socsci.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3113/veblen/irksome>](http://www.socsci.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3113/veblen/irksome). 30.3.2003.

Veblen, Thorstein (1919/2003b). *The Vested Interests and the Common Man*. McMaster University. Canada. Saatavilla [www-muodossa <URL:http://www.socsci.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3113/veblen/ vested>](http://www.socsci.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3113/veblen/vested). 27.3.2003.

WSOY (1996). *Henkilöhaku: ”Veblen” ja ”Ogburn”*. Teoksessa (toim.) Laine, Mikko. *CD-Facta 97 Elektroninen tietosanakirja*. WSOY.

Yli-pulli, Jukka (2003). *Kommentti Val di Fiemmen yhdistetyn kilpailusta*. YLE TV2 28.2.2003.